

აქაკის

თ 3 0 უ რ ი

ქრეშეში

2098

წელიწადი პირველი

№ IX

შისი, 1898

Handwritten purple stamp:
ქრეშეში
საბჭოთაო
წიგნობა

1898

Тип. М. Шарадзе и к^о. ник. 21. ||| ტაბა შარადისა და აშ., ნიკ. № 21.

1898

Доводено цензурою. Тифлиси, 24-го Мая 1898 г.

შინაარსი.

გ ა ნ ე ო ფ ი ლ ე ბ ა

I

		83.
I	ტუჩ-მარჯანა — ლექსი.	1
II	ჩემი თავ-გადასავალი	3
III	შენიშვნა .	29
IV	წერილ წერილი ამბევი:	
	— მოტყუებული ტერტერა	32
	— მოჩვენება	35
	— ცერცვი თუ ცეცხლი?	36
	— წმიდა გიორგის რაზმი .	37
V	ბიბლიოგრაფიული შენიშვნა	49

გ ა ნ ე ო ფ ი ლ ე ბ ა

II

VI	სოლომონ პირველი დიდი — იმერეთის მეფე I — 40
----	---

გ ა ნ ე ო ფ ი ლ ე ბ ა

III

VII	ანდაზები (შეკრებილი ს. მერკვილაძისაგან)	1
VIII	მარგალიტა — ზღაპარი, ქართლში ჩაწერილი ვანო ლალიაშვილისაგან	31
IX	დარდინი — ჩაწერილი მ. როსტომაშვილისაგან	42
X	სოლომონ ბრძენი — მისივე	—
XI	მკითხავი — მისივე	47
XII	ამირანი — მისივე	49
XIII	როსტომი — მისივე	53
XIV	მკვებარა — მისივე	55
XV	სოვდაბარი — მისივე	56
XVI	პირ-მჟრალა — მისივე	61

რ მ დ ა ქ ს რ ი ი ს ა გ ა ნ .

ჩვენმა ფოთელმა აკენტმა ბ. ვლადიმერ ახოზაძემ რედაქციას არ წარმოუდგინა მისგან აღებული ფულების ანგარიში და ამისთვის ხელის მძიმე წყევლებს, რომლებსაც მისი საშუალებით აქვთ გამოწერილი „კრებული“, ვთხოვთ: გადაუსდელი ფული ახოზაძეს არ გადასცენ და შირდაშირ რედაქციას გამოუგზავნონ.

ტ უ რ - მ ა რ ჯ ა ნ ა .

თვალ-ციმციმა კბილებ-ბროლა,
პაწაწკუნა ტუჩ-მარჯანა—
ზოგჯერ წმინდა ცეცილია,
ხან ეძმაკი, ვით სატანა,

დალაციცობს, ეგელას სიბლავს,
ხელოვნურათ უხლართავს ცხებს:
მარჯვნივ ელავს, მარცხნივ ქსელავს
და შივ აბამს, როგორც ბუხებს.

ფრთხილათ! ფრთხილათ! არ შეგჩხება...
გადაგხდება ტუჩ-მარჯანა!
თვისვე ქსელში რომ გაება,
ბევრი ვნახეთ შენისთანა!..

შენც დაგიჭერს ერთი ვინმე,
რომ არ ფიქრობ—მისთანა
და მაშინ-კი აგესხნება
სიყვარულის გამოცანა.

სილამაზე, სიჭაბუკე,
მომხიბლავი კაცის გულის,
ედემს ქმნილი, ცაში თლილი,
აკვანია სიყვარულის.

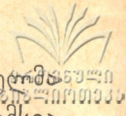
და გვირგვინი-კი მისივე
დედობა და ცოლობა...
გინდა დაჭენეს, გაცამტვერდეს
შვენება და ყმაწვილობა.

მაგრამ გვირგვინს ვერ იტვირთებს,
ჩემო კარგო ტუჩ-მარჯანა,
ვინც უარჯყო მისი ქვეყნის
ბიბლიური ანბანა!

ჩ ე მ ი თ ა ვ - მ ა დ ა ს ა ვ ა ლ ი .

ვიმნაზიაში რომ შემიყვანეს, — გავცეცდი: იმდენი ბავშვი, ერთად თავ-მოყრილი, ჩემ ღღეში არ მენახა. მოზდილები სკამებზე იჯდნენ სულ-განაბული და ახალ-მოსწავლე პატარები-კი ჯგუფ-ჯგუფათ კედლებთან იყვნენ ატუზული. აქ კედლებზე ირგვლივ ქალაქის ფიცრები იყო ჩამოკიდებული, ზედ ანბანი და ამოსადები ეწერა და იმას აკითხებდნენ ყმაწვილებს. ჯგუფს ერთი უფროსი ჰყავდა და ის ასწავლიდა: ხელში ეჭირა წკებლა და შეეშლებოდა თუ არა ბავშს კითხვა, უცხუნებდა და უცხუნებდა. ერთი ადგილიდან მეორეზე გადადიოდნენ და როცა სულ შემოუვლიდნენ კედლებს, მერე-კი ნება ჰქონდათ სხვებთან დამჯდარიყვენ ისინიც სკამზე. ამ ყოფაში იყვენ, სანამ კითხვას ისწავლიდნენ. უნდებოდნენ ზოგჯერ წელიწადზე მეტს. წარმოიდგინეთ 7—8 წლის ბავშვი დილის შვიდი საათიდან ნაშუადღევის ორ საათამდე მშიერ-მწყურვალი და მაშინ იგრძნობთ, თუ რა ტანჯვაში იყვენ ის საწყლები. ზოგს გულს ეყრებოდა, ზოგს თავ-ბრუ ეხვევოდა და ეცემოდნენ ძირს, მაგრამ ყურადღებასაც არავინ აქცევდა.

შესვლისათანავე პირველ კედელთან დამაყენეს „ანბან“-ზე, მაგრამ რადგანაც მე ხუცური ვიცოდი, მხედრული წერა-კითხვაც შესწავლილი მქონდა ო რუსულ ამოსადებ-შიაც გატეხილიმქონდა თვალი დედიჩემის წყალობით,

ერთდღეს შემოვირბინე ყველა კედლები. მასწავლებლებმა თავზე ხელი გადამისვა, მომიწონა ზე უფროსებთან დაძვასკამზე. კითხვით კარგათ ვკითხულობდი, მაგრამ ჩემი უბედურობა ის იყო, რომ რუსული არ მესმოდა. იმ დროს შემოღებულნი იყო საზოგადოთ თუნუქის ფირფიტა, რომელსაც „მარკას“ ეძახდნენ. ვინც ქართულათ ხმას ამოიღებდა, მიაჩნებდნენ ხელში და თანაც გძელ ფიცარს—სახაზავს—დაჰკრავდნენ ხელის გულზე. მერე ის უნდა ცდილიყო, რომ სხვისთვის გადაეცა როგორმე იმ რიგადვე, ვ. ი. ჩაბარების დროს „ლინეიკა“ დაერთყმია ხელის გულზე. ამ გვართ ეს საცოდობის ფირფიტა გადადიოდა ხელიდან ხელში. სწავლის გათავების დროს ვინც ვერ მოასწრებდა იმ ფირფიტის თავიდან მოშორებას და შერჩებოდა ხელში, უნდა კლასში დარჩენილიყო მთელი დღით უსადილოთ. ვინც რუსული არ იცოდა ახალ-შემოსულობის დროს, ხმის ამოღებას ვერ ბედავდნენ და მუნჯდებოდნენ. ამ ჩვეულებას დიდი გამრყენელი ხასიათი ჰქონდა: ყმაწვილები ცდილობდნენ, რომ ერთმანეთი მოეტყუებიათ, გაებრიყვებიათ როგორმე და ცბიერობა-ფარისევლობას ეჩვეოდნენ. სულ ერთი კვირის შესული არ ვიყავი, რომ მოვიდა ჩემთან ერთი პატარა ყმაწვილი, ანგელოზის სახის მქონი, და ტკბილი ღიმილით მეგობრულათ მკითხა რაღაც ქართულათ; მეც რასაკვირველია, რადგანაც სხვა ენა არ ვიცოდი, ქართულათ ვუპასუხე. ყმაწვილს მშვიდობიანი სახე გადაუსხვაფერდა და სიხარულით მომაჩეჩა ფირფიტა. ჩამოვართვი, მეტი რაღა გზა მქონდა, მაგრამ „ლინეიკაზე“ ვერ დავეთანხმე. რა გენადვლება შენ, მე რომ „ლინეიკა“ არ დავირტყა, მარტო ვართ და ვინ გაიგებს-მეთქი—ვეხვეწებოდი. ჩემმა მოწინააღმდეგემ შორს დაიჭირა:

შე თუ დამარტყეს, შენ რა ქრელი პებელა ხარო?! მე მაინც არ დავეთანხმე, გაუძალდი და იმან ჭუჭყუნი დაიწყო. მასწავლებელი რომ შემოვიდა, მივიდა და დამაბეზლა. დამიძახეს. გავედი შიშითა და კანკალით. მასწავლებელმა წარბები შეიკრა და მკითხა: როგორ ბედავ ურჩობას? აქ შენი სახლი ხომ არ გგონიაო! მე თავის გამართლება დავიწყე, მაგრამ აღარ გამივიდა! — კარგი, მე გასწავლი ჭკუასო! დაუძახა „სტორორეებს“ და უბრძანა „როზგია!“ მე, ამის გამგონეს, თავში სისხლი ამივარდა და გაქცევა დავაპირე. — ნუ გაუშვებთ, დაიჭირეთო! — ბძანა მასწავლებელმა. იგრიალეს მოსწავლეებმა ჩემ დასაქერათ და გადამეღობენ კარებზე... მე მეორე ოთახში შევევარდი, სადაც მესამე კლასი იყო. აქაც ერთი ალიაქოთი მოვახდინე, მაგრამ შევხტი ფანჯარაზე, გავამტრიე მინები, გადავხტი და მოვკურცხლე შინისკენ. გამომიღგენ „სტორორეები“... წინ მე გავრბოდი კურდღელივით და უკან ისინი მომდევდნ კიჟინით. გულ-გახეთქილი შევიქტერი შინ. დედ-მამამ რომ გაიგეს, რაც მოხდა, შეწუხდნ და ბევრიც მირჩიეს: წადი, რა ვუყოთ, გავროზგონ, ეგ მარტო შენს თავზე ხომ არ არის — ყველას როზგვენო. მოითმინე, მოიჭირვე, მიეჩვიე და ბოლოს კაცი გამოხვალო; მაგათში უმისოთ არ შეიძლებაო!.. მაგრამ მე შორს დავიჭირე და გამოტეხილი ვუთხარი დედას: — თუ კიდევ გავიგზავნივარ იმ დასაქცევ გიმნაზიაში, თავს დავიხრჩობ-მეთქი!.. შეშინდნ და ჩამომეთხოვენ. ერთ კვირას აღარ წავსულვარ კლასში. იმ დროს დირექტორათ კოცებუ იყო ახალი დანიშნული. ქართული მანჯრის უფროსობის დროს შეესწავლა, კარგათ იცოდა და ქართველებიც ძალიან უყვარდა. მოვიდა ჩვენსა და გამომკითხა ყველაფერი. მეც დაუთარავათ მოვახსენე, რაც

გადამხდა და რასაც ვგრძნობდი. გაუკვირდა, გადაქ-
ნია თავი, მომეფერა და მითხრა:—შენ ჩემი სახელი ახ-
სენე და ნულარავისი გეშინიაო; ხვალ ჩემთან მოდი პირ-
დაპირ კანცელარიაში და მე წაგიყვან კლასშიო. მეორე
დღეს მართლა წამიყვანა და მიმიყვანა ჩვენს კლასში.
გამოიკვლია ყოლიფერი და „მარკის“ ამბავი რომ გაი-
გო, გაოცდა. მოიხმო ინსპექტორი, ზედ-დამხედველები,
მასწავლებლები და გამოუცხადა ყველას, რომ დღეიდან
ეგ საქციელი აღარ ჩაიდინოთო!.. მოსპეთ „მარკა“ და
უმიზეზოთ ცემა-ტყეპაზედაც ხელი აიღეთო! მერე მიუ-
ბრუნდა ჩემ მასწავლებელს და უთხრა:—განსაკუთრებითი
ყურადღება მიაქციე ამ ყმაწვილსო. მართლაც იმ დღი-
დან ცოდვის ფირფიტა გადააგდეს, მაგრამ ცემა-ტყეპაზე
კი ისე უცბათ ვერ აიღეს ხელი, უიმისობა მაინც არ
ეხერხებოდათ. ტყუილა კი არ არის ნათქვამი: „ჩვეუ-
ლება რჯულზე უმტკიცესიაო“. იმ დროს მთელი რუსე-
თი დარწმუნებული იყო, რომ ჭკუა და სიკარგე რო-
ზგის ნაყოფიაო. გიმნაზიებშიაც რასაკვირველია პირვე-
ლი ადგილი ეჭირა.. დღე არ იქნებოდა, რომ ყმა-
წვილების წივილ-კივილით იქაურობა არ ყოფილიყო
გაყრუებული. „როტაში“ არ მოუწოდებოდათ იმდენი წკეპ-
ლა, რაც თვითთავად კლასში. „სტაროჟებს“ ურმებით
მოჰქონდათ ყოველ დღე ახალ-ახალი. მოსწავლეს გალა-
ხვა ყველას შეეძლო დირექტორიდან დაწყებული, „სტო-
როჟებამდე“. მიზეზს არავინ კითხულობდა. ვინ იცის,
რამდენი დასნეულებულა, რამდენი დამახინჯებულა და
რამდენს კიდევ ხასიათი გაფუჭებია საუკუნოთ... ხში-
რათ მოხდებოდა ხოლმე, რომ ერთი და იგივე ბავშვი
ერთი დღის განმავლობაში სამჯერ-ოთხჯერ „გაროზგვი-
ლიყოს“ სხვა და სხვა უფროსებისაგან. მახსოვს და არც

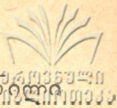
დამავიწყდება ჩემ დღეში: ერთი რუსის ბავში იყო — კრი-
ჟანოვსკი, — ძლიერ მოუსვენარი რამ, მაგრამ სხვებ კარ-
გი იყო. ერთხელ ნახევარი საათით დაავიანდა კლასში მოსვლა და ინსპექტორმა „გააროზგვინა“, იმ დღე-
სვე გაკვეთილი არ იცოდა და მასწავლებელმა „გაარო-
ზგვინა“; კლასი რომ გამოვიდა ზედამხედველმა „გარო-
ზგა“: სახლში გიცეოქნია და მეზობლის ბავშვისათვის
ქვა გისროლია — გიჩივლესო! ამითაც ვეღარ გადაჩნა. ყვე-
ლამ ერთად დააბეზღეს ინსპექტორს და იმანაც მოუწ-
დომა „გაროზგვა“. ეს ინსპექტორი შეუბრალებელი რამ
იყო და მისი ისე ეშინოდათ, როგორც სულთა-მხუთა-
ვისა. კრიჟანოვსკიმ, ტანჯვა რომ ვეღარ აიტანა, იშვი-
რა ხელი და ფეხი და გადავარდა რიონში. რომ შემთ-
ხვევით იქვე არ დასწრებოდა ერთი მეგრელი მოსწავლე,
ძალიან კარგი მცურავი, დაიღუპებოდა. ისე ცემა-ტყე-
პას ხომ ანგარიში არ ჰქონდა. ვაი მისი ბრალი ვისაც
კარგი ხუჭუჭი თმა ჰქონდა!.. ერთ ყმაწვილს, გვართ
ქაქიაშვილს დიდი ყურები ჰქონდა. დიდი და პატარა
ყველა ყურებში ავლებდა ხელს. ერთხელ გამხეცებულმა
ზედამხედველმა შუამდი აახლიჩა ყური. გაუსივდა და
მხოლოდ რამდენიმე დღის განმავლობაში ისევ დაუწყო
შეხორცება. მაგრამ ვინ აცალა შეხორცება!.. სტაცებ-
დენ ხელს და ხელ-ახლა აგლეჯდენ... ასე რომ გავიდა
სასწავლებლიდან. ერთ მოსწავლეს — კლდიაშვილს — პირით
დაჰკრა შუბლზე „ლინეიკა“ და თავ-თხლე გადადინა,
ძვალის კი გაუტეხა. გულ-შემოყრილი ბავში შინ წაი-
ღეს. ამ გარემოებისათვის ყურადღებაც არავის მიუქცე-
ვია. ამისთანები რამ უთვალავი იყო. ღვთის მადლით
მე ამცილდა ტანჯვა და ერთხელ მეტათ არ გავლა-
ხულვარ, მაგრამ ეს ერთიც საკმაო აყო, მთელი ჩემისი-

ცოცხლე მოეტანჯა. დირექტორმა რომ მიმიყვანა, იმ დღიდან ჩემი მასწავლებელი სულ გულ-აღრენილი იყო ჩემზე და თუ კი შემთხვევა ექნებოდა, რასაკვირველია, არ დამზოგავდა. ერთხელ რომელღაც მოსწავლემ ხაჭაპურები მოიტანა კლასში და ლატარიაში ჩააგდო თითო კაპეკათ. ყველამ მოაწერა ხელი. წამძლია სულმა და მეც მოვაწერე. შემოგვესწრო მასწავლებელი და იწყინა, როგორ გაგიბედნიათ ხელის მოწერაო! აიღო დიდი, უშველებელი „ლინეიკა“ ხელში. თვითო-თვითოთ გაჰყავდა ხელის მომწერლები, ჰკითხავდა: რომელი ხელით მოაწერეო? და პასუხს რომ მიიღებდა, დაჰკრავდა ხოლმე რაც ძალი და ღონე ჰქონდა!.. „კიდევ მოაწერო?“ — ეკითხებოდა დაცინვით. მე ყველაზე ბოლოში ვეწერე; რადგანაც ჩემი გვარი წილზეა, და „ჟურნალში“ ანიდან იწყება გვარების წერა. იმ დროს საბა-ორბელიანის იგავ-არაკები წაკითხული მქონდა ზე მომაგონდა ოფოფის ხრიკი, თავის გადარჩენა რომ უნდოდა და მეღა გააბრიყვა. იმ განყოფილებაში წერის ვაკვეთილი იყო. მე ვიფიქრე, რომ თუ მარჯვენა ხელი მეტკინა, წერა გამიფუჭდება და მოდი მარცხენას ვავიმეტებ-მეთქი. მეც, რასაკვირველია, მითხრა: აბა, დამნაშავე ხელი გამოაშვირეო! მე მარცხენა ვაფუშვირე. ჯერ დამკრა და მერე ეჭვი შეიტანა, რასაკვირველია განგებ, მარცხენა ხელით როგორ მოაწერდიო? რომ გამოფუტყდი, მარჯვენა ხელზედაც დამკრა ზე გამიშვა. ტკენა ხომ ტკენა იყო, მაგრამ მე ის უფრო მტანჯავდა რომ ჭკუა წავაგე და ორი „ლინეიკა“ დამკრეს, მაშინ როცა სხვები კი თვითოთი გადარჩენ!.. ვტიროდი, ხელი მიკანკალებდა და რასაკვირველია, კარგათ ვეღარ დავწერდი!.. ნაწერები რომ გაარჩია მასწავლებელმა, დამიწუნა და კიდევ დამკრა „ლინეიკა“ — უკეთ დაწერეო! კლასის გათავებამდი ოთხ-

ჯერ კიდევ დამკრა!.. ის დღე იყო და მას აქეთ ველარ გამოვბრუნდი. არ იქნა, ველარ გადავიგდე გულზე ეს შემთხვევა. წერაში ხელი გამიფუჭდა და დღესაც კიდევ გაურკვევლათა ვწერ ვინც ჩემ ნაწერებს დახედავს, გაუკვირდება, რომ ზოგან კარგი ხელია და ადგილ-ადგილ კი ნაჯღაბნი და გაუგებარი. ეს მაშინ მემართება, როცა ინსტიტუტურათ მაგონდება ხოლმე მაშინდელი ჩემი დატანჯვა. ეს შემთხვევა რა გასახსენებელი იყო, მაგრამ მიტომ ვამბობ, რომ მშობლებმა და მასწავლებლებმა იგულისხმონ, თუ რა ძნელია სათუთ ბავშვებთან სასტიკათ მოპყრობა და რა შედეგი მოჰყვება ხოლმე.

ჩემი გალახვის ამბავი გაეგო დირექტორს და შენიშვნა მიეცა მასწავლებლისათვის. ის იყო და ის, ამ დღიდან ამომიჩემა მასწავლებელმა და ყურადღებასაც აღარ მაქცევდა, თითქო ერთი ჯირკი გდებუდიყო იქ. არც მასწავლიდა და არც რამეს მკითხავდა. მე მაინც ზოგს ამხანაგების შემწეობით, ზოგსაც ჩემით ვსწავლობდი, რაც ძალი და ღონე მქონდა. იმდენი ნიჭი არა მქონდა, რამდენიც სურვილი და ბეჯითობა. ვცდილობდი, დღე და ღამე გასწორებული მქონდა და სხვებს არა თუ არ ჩამოუვარდებოდი, მეტიც ვიცოდი მათზე. ეგზამენები მოახლოვდა, ხმა გავარდა, რომ „პოპეჩიტელის“ თანაშემწე, მაქსიმოვიჩი, მოდის, იმან უნდა გამოგვცალოს მოსწავლეებიო. იმის სიფიცხეზე და გულ-ქვაობაზე ბევრ საარაკო რამეს ლაპარაკობდენ. ყველა შიშის ქარმა აიტანა მასწავლებლებიცა და მოსწავლეებიც.

მაქსიმოვიჩი ჩამოვიდა თუ არა, მაშინვე ბრძანება გამოსცა, რომ რადგანაც ყველას ვერ მოვასწრებ, თვითოეული კლასიდან სამ-სამი მოწათე გამომგვარეთ: პირველი, შუათანა და უკანასკნელი; იმათ გამოვცდი და მით მთელი გიმ-

ნაზის გარემოებაც გათვალისწილებული და აწონილი მექნებაო. ეგზამენებმა კარგათ ვერ ჩაიარა. წინდაწინვე დამფრთხალ ყმაწვილებს გონება ეკარგებოდათ. ჯერ იმ სამ მოწაფეთაგანს ჰკითხავდა რამე საპასუხოს და თუ ვერ უპასუხებდენ, მერე მთელ კლასს მიუბრუნდებოდა. თუ აქაც აღარავინ აღმოჩნდებოდა — მასწავლებელს უნდა აეხსნა. ხშირათ მასწავლებლებიც წაიბორძიკებდენ ხოლმე და მაშინ თვითონ ეგზემენატორი ახსნიდა და გაამეორებინებდა ხოლმე ყმაწვილებსაც. ეს ახალი მეთოდა იყო მისგან შემოღებული. იმ დროს გიმნაზიაში სწავლობდა ერთი შესანიშნავი და სახელ-განთქმული ახალგაზდა — ბესარიონ ლოლობერიძე. მასწავლებლებსაც დიდი ხათრი ჰქონდათ მისი და პედაგოგებსაც მისი იმედი ჰქონდათ: „თუ დაგვიხსნის, ის დაგვიხსნის და გვასახელებსო“. მათი მოლოდინი გამართლდა, მაგრამ სულ ისე მაინც არა, როგორც ეგონათ. ამბობდენ: „მარჯვით იყო ბესარიონი, მაგრამ ბევრი ოფლი კი აწურვისო“. ასე თუ ისე, თუ იმას არა, მაქსიმოვიჩი გულს ვედარ მოიბრუნებდა ქუთაისის გიმნაზიასა და მის მასწავლებლებზე. შუა კლასებშიაც ზოგიერთებმა გვარიანათ მიუგეს. ბოლოს ჯერი მიდგა უმცროს კლასებზე. ჩვენი კლასიდანაც, განკითხვის დღე რომ დადგა, (ასე ვეძახოდით საზოგადოთ მაქსიმოვიჩის ეგზამენებს) სამი მოწაფე აიყვანეს და ჩააყენეს თორნეში. მესამე მოწაფეთ, ესე იგი უკანასკნელ მაჩანჩალათ, მე გამაყოლეს. ჩემი ამხანაგები ცახცახობდენ და მე კი უფრო სეირის საყურებლათ გავედი, რადგანაც ვიცოდი, რომ, როგორც უკანასკნელს, ბევრს არას მკითხავდენ და ყურადღებას არ მომაქცევდენ. ერთ ხანს მარჯვით იყვენ მოწაფეებო. საზეპირო როცა ჰკითხეს, იმათაც ჩააბუღებულეს, მაგრამ ბოლოს, როცა

აზრით გაგებაზე მიდგა საქმე, მაშინ კი აიბნენ. საკვირველი იყო: იმ „პოპეჩიტლის“ თანაშემწის საკითხავებმა, სასახლეში რომ ბავშვებმა თამაშობაები ვიცოდით: „ბერი ჩამოხტა“, „აჩატი“, „ანზე ვისი ყმა ხარ“ და სხვანი, — სწორეთ არ მომაგონა! გამიკვირდა: ეს რა გიმნაზიის საკადრისია-მეთქი — ვამბობდი გუნებაში, მაგრამ მომაგონდა ჩვენი სახლი, დედა და ისე წავხალისდი, რომ ასე მეგონა, შინა ვარ მეთქი და ორჯელ-სამჯერ ჩემ ამხანაგებს რომ შეეშალა, მე უკმაყოფილოთ თავი გავაქნიე. მაქსიმოვიჩმა თვალი შემატანა და მომაყვირა: — „რას აქნევ თავს ქეციან ცხენივითო!“ შევშინდი და ენა ჩამვარდა. მასწავლებელი მომეშველა და მოახსენა: — ალბათ ბუზი აწუხებს ლ ხელს ვერ ხმარობს... — რა დროს ბუზებია! მიუბრუნდა უკმაყოფილოთ მასწავლებელს და ან საჭიროების დროს ხელს ნუ გაანძრევო, ვინ ეუბნება? უშლიან მხოლოდ წარა-მარა ხელების აქეთ-იქით ქნევას. არა, აქ სხვა მიზეზია! მომიხმო სტოლთან.

— მე შეგნიშნე, რომ, როცა იმათ ეშლებოდა მაშინ აქნევდი თავს. მართალია თუ არა? ნუ გეშინია, მითხარი!

— დიახ, უნებურათ!...

— მაგალითად რა შეეშალათ?

— აქლემი გაფრინდებაო — რომ მოგახსენეს, ეტყობათ, არ უნახავთ აქლემი!

— შენ? შენ სად გინახავს?

— შარშან თათრებმა ჩაატარეს მადანში; ძლივს მიიფხორებოდენ.

— მერე, რა იცი რომ ვერ გაფრინდება?

— ფრთები არ აქვს.

— რასაც ფრთები არ აქვს, ვერ გაფრინდება? მაგალითად, კაცი ვერ გაფრინდება?

- ვერა.
- არ გაგიგონია ძველათ, რომ ვინმე გაფრენილიყოს?
- ძველათ—ენოქ და ილია, მაგრამ ისინი ურმით გაფრინდენ ღვთის ძალით. ეგზემენატორმა თვალები და-აქყიტა და მკითხა:
- ვინ გითხრა შენ ეგ?
- დედამ.
- კუდიანები რომ ფრენენ, იმათ ხომ ფრთები არ აქვთ?
- კუდიანები არ ფრენენ.
- მაშ როგორ შეუძლიათ, რომ არ ფრენდენ? ასე ჩქარა ყველგან როგორ მოივლ-მიივლიან?
- მგელზე ჯიან და ისე დადიან. აქ გადინარხარა და თავზე დამისვა ხელი. ამ გვარ რამეებს მკითხავდა და თანდათან გახალისდა. მეც რომ შევატყე, აღარ წყრება-მეთქი, გავთამამდი. ბოლოს დამიწყო გამოცდა. საზე-პიროები მკითხა,—კარგათ მიუფე.
- აზრიც გესმის? მკითხა.
- რასაკვირველია მესმის!
- შეგიძლია ქართულათ გადაგვითარგმნო ეგ ლო-ცვები?
- რალათ გადაგითარგმნით, ქართულათ რომ უფ-რო ადრე ვიცოდი?...
— სად ისწავლე?
— სახლში.
— ეგებ რუსულათაც იქ ისწავლე?
— არა, აქ. მიუბრუნდა მასწავლებელს და ჰკითხა:
— თქვენ ხომ არ შეგშლიათ, რომ ეს ბავშვი უკანას-კნელ მოწაფეთ წარმოადგინეთ?

— არა, თქვენო აღმატებულებავ! ერთი რომ პატარაა, მერე კიდევ არც დიდი ხნის შემოსულია და ჯერ-ჯერობით ყურადღებას აღარ ვაქცევდით, არასა ვკითხავდით, გაკვეთილებსაც არ ვაძლევდი: ჯერ მიეჩვიოს-თქო—უპასუხა მასწავლებელმა ცოტა ფერ-მიხდილათ.

— მაშ თუ არა ვკითხავდენ, შენ როგორღა სწავლობდი? მკითხა მან.

— სხვებს თუ აკითხებდენ და უხსნიდენ, მეც აქ არ ვიყავი? ყურს ვუგდებდი. ეს რომ გაიგონა, ხედავთო? დაეკითხა ჩემ ამხანაგებს. რომ მოგენდომები-ათ თქვენც ასე ისწავლიდითო. მასწავლებელი რო კარგათ გიხსნით, ეს ცხადათ ჩანს. ხელი ჩამოართვა მასწავლებელს და მადლობა უთხრა. მე შუბლზე მაკოცა, წამოდგა ზეზე და დაიშალა კლასიც. მიფტრინდი თუ ფეხით მივედი სახლში, აღარ მახსოვს. სიხარულმა ისე ამიტაცა, რომ მთვრალივით ვეღარ გამოვერკვიე. შინ რომ მივედი, სტუმრები იყვენ სახლში და მამა ჩემმა მომახარა: რა ქენი ჩემო კაჭუაო? მეც ყველაფერი მოვახსენე, რაც გადამხდა. „მე კი არ ვიცოდი?! წამოიძახა მამამ—კვიცი ყოველთვის გვარზე მიდისო. პეტრე არხიმანდრიტს რომ ვებარე მონასტერში ბავშვობისას, ყველას ვჯობდიო, რასაც სხვები ათ-ათ წელიწადს უნდებოდენ, მე ორ-სამ წელიწადს გავიარე, გავათავე; ღრამატიკა, ართმეტიკა, ისტორია, ლეოლრაფია და სხვანიო. ბატებმა არ დამაცალეს, ყიყინით მაწუხებდენ, თვარა, რომ მომეცადა არისტოტელის კათელორიასა და ლოდიკას სულ ბღღვირს გავადენდიო. შენც, შვილო, ოჯახის შვილი რომ ხარ, სხვებზე უფრო მეტი უნდა ისწავლო და ვიგინდარები არ გაიტოლოვო!“ სტუმრებმაც ამ გვარივე დარიგება მომცეს. დედა კი თავისთვის იჯდა თავ-

ჩაღუნული, თითქო ამისათვის სულ ერთიაო და არაფერი შეუმჩნევივარ. საღამოს, დასაძინებლათ რომ ჩავწექ ლოგინში, მოვიდა დედა და შუბლზე დამადგა ხელი. ჩამოჯდა ლოგინზე. მე ვიფიქრე, ვაი თუ ავათ ვარ და მატყობს რამეს, თვარა ასე სხვიმის როდის მოსულა-მეთქი. წინადაც მითქვამს და ახლაც ვიმეორებ, რომ საკვირველი ზნე სჭირდა დედას: თუ არ გამოთხოვების დროს, როცა საღამე დიდი ხნით მივდიოდი და ან ხანგრძლივ უნახაობის შემდეგ, ისე არ გვაკოცებდა ბავშვებს, და მაშინაც ისე თითქო გული ნებას არ აძლევსო. ეს მეც მიკვირდა და ვერ ამეხსნა. ეს ხასიათი მთელ მის სიცოხლეში შერჩა. შვილი-შვილებსაც ასე ეპყრობოდა. ერთხელ, დაცოლშვილიანებული ვიყავი, შევესწარი, რომ ჩემ პატარა შვილს, მძინარს, მიდგომოდა ჭ სიფრთხილით, არ გამოვადვიძოვო, ჰკოცნიდა და ეაღერებოდა. მაშინ მივხვდი, რომ ალბათ ჩვენც ასე გვეაღერებოდა-მეთქი. ცხადათ ვინ უშლიდაო — იფიქრებს კაცი და ის თურმე იმ აზრის იყო, როგორც ეთხელ გამოაცხადა ლაპარაკში, რომ ხშირი მოფერება აფუქებს ყმაწვილს და წარა-მარა კოცნასაც ფასი აღარ აქვს მის თვალშიო. არ ვიცი, საზოგადოთ ეს მართალია თუ არა, მაგრამ ჩემ თავზე, როგორც გამოვცადე, მისი კოცნა რაღაც სასუფეველურ ნეტარებათ მიმაჩნდა. იმ საღამოს ავფოფინდი, რომ გვერდში მომიჯდა და აღერსიანათ მითხრა: ხომ ილოცვო? ..

— როგორ არა-მეთქი!

— დღეს დილას, სანამ კლასში წახვიდოდი, დაუჯდომელი პარაკლისი ხომ არ დაგვიწყებია?

— როგორ დამავიწყდებოდა!.. და მერე მით უფრო, რომ განსაცდელში მივდიოდი.

— ჰო, კიდევ მიტომ უხსნიხარ ღმერთს და გავრ-
მარჯვნია. უღმერთოთ, რაც უნდა იცოდე, მაინც ვერას
გააწყობ! მამა შენმა რაც გიჯობა დღეს, ის მართალი კი
ნუ გგონია, იმან ისე იცის ხუმრობა.

— რა?

— რა და სხვებმა რომ გაჯობოს სირცხვილიაო.
აბა, სხვები რომ კარგები იყონ, შენი რა სირცხვილია?
სირცხვილი ის არის, როცა შენ შენდა თავთ არ ვარგ-
ხარ და არ ცდილობ სწავლას. შენ სხვებს კი არ უნდა
ეჯიბრებოდე; შენ სრულიად შენთვის უნდა ცდილობ-
დე ყოველგვარ საქარგეზე და თუ სხვებიც შენისთანე-
ბი იქნებიან და კიდევ უკეთესიც, შენ მითი რას დაკა-
რგავ? შენ კიდევ უნდა გიხაროდეს მათი სიკეთე. შენ
რომ კარგათ დაგიჭერია დღეს ეგზამენი, აი რა კარგ გუ-
ნებაზე ხარ!.. ისინი კი, შენი ამხანაგები, ვინ იცის რა
გულდაწყვეტილები არიან!

— ტიროდენ დედა!..

— მერე არ შეგეცოლა?

— შემეცოლა კი არა, კინალამ მეც ვიტირე...

— ჰო და, იმათაც რომ შენსავით გაემარჯვათ ხომ
გიაშობოდა?

— ნეტავ მართლა!..

— ჰო, შეილო! სხვისი შური და სიხარბე გულში
არ უნდა შეუშვა, — ესენი ორივე ეშმაკის კიბის საფეხუ-
რი არიან. ეშმაკი ჯერ შეგიტყუებს ზედ ნელნელა და
მერე უცბათ გაჰკრავს ხელს და გადაგადგებს. მე პირ-
ჯვარი დავიწერე, დედამ მაკოცა მხურვალეთ, ორჯერ-
სამჯერ ჩამეკონა გულში, პირჯვარი გადამმსახა და მო-
მშორდა: დაიძინეო. ჩემ ნეტარებას საზღვარი აღარ
ჰქონდა. დიდ ხანს თვალი ვეღარ დავხუჭე... და რომ და-

მეძინა, სიზმრებმა წამიღეს. სულ ანგელოზებში დაფიქრებული ვდი და ვთამაშობდი. გათავდა ეგზამენები. წავიდა მაქსიმოვიჩი. მიწყნარ-მოწყნარდა ყოლიფერი და მეც პირველი საჩუქრით გადამიყვანეს მეორე კლასში. სულ სხვა თვალთ მიყურებდენ ამხანაგებიცა და უფროსებიც. ამას მე კარგათ ვხედავდი და ვცდილობდი, რომ არ შევრცხვენილიყავ. დღე და ღამე გაერთებული მქონდა, ისე მონღომით ვსწავლობდი და იმ შრომასთან და ცოტა ნიქთანაც, რომ უკეთესი პატრონობა მქონოდა და უფრო სწორ გზაზე ვმდგარიყავ, კარგი რამ გამოვიდოდა, მაგრამ სამწუხრო ის იყო, რომ იმ დროს პედაგოგია მეტათ დაბალ ხარისხზე იდგა. ბავშვებს კაქკაქებსავით წრთვნიდენ და არა ადამიანის შვილებათ! ყოველი საგანი უნდა მხოლოთ ეხევირებიათ მოსწავლეებს და აზრი ესმოდათ თუ არა, იმას არავინ ჰკითხავდა. ერთი რუსის შვილი იყო—ვოლკოვი—და იმას სამღრთო წერილიდან გაკვეთილი ჰკითხეს. საბრალომ ზევირათ არ იცოდა, მაგრამ თავისი სიტყვით შევნივრათ ახსნა. მასწავლებელმა უგდო, უგდო ყური და გაიცინა:—შენი სიტყვებით რომ ბრძანებ, განა წუნობ მაგის დამწერის სიტყვებს?! გაუჯავრდა და გააგდო, ცუდი ნიშანიც დაუსვა. მერე მეორეთ გაიყვანა, როდესაც გაეხევირებია, და სულ-მოუბრუნებლათ, სულ სხაპასხუბით უთხრა, თუმცა კი არ ესმოდა, რას ამბობდა. მოუწონა: „აი როგორ უნდა დაისწავლოო“ და კარგი ნიშანიც დაუსვა. ასე იქცეოდენ მაშინდელი მასწავლებლები ყველა. მხოლოთ მათ რიცხვში ერთად ერთი, გვარათ ტროიე, სულ სხვა იყო. მაქსიმოვიჩის მეთოდნი შემოიღო: სახევიროს ცოტას გვაძლევდა, სულ რამოდენიმე პწკარს, მაგრამ მაგიერთათ არა თუ აზრი, ყოველი სიტყვის მნიშვნელობა უნ-

და გვეკოდნოდა და აგვეხსნა. მის კლასში ყველა—დიდრი და პატარა—თანასწორათ სმენათ იყო გადაქცეული. ბუ-ზი რომ გაფრენილიყო, გაიგებდა კაცი. მაშინ იცოდენ და დღესაც კიდევ მასწავლებლები რიგ-რიგათ ჰკითხვენ მოსწავლეებს, ასე რომ მოწაფემ იცის, როდის მოუწევს რიგი და იმ დღისთვის უკეთ ემზადება, ვიდრე სხვიმის და მის სწავლაში თანასწორობა აღარ არის. ტროეს კლასში კი ყველა მზათ უნდა ყოფილიყო. ერთს რომ ჰკითხავდა, უცებ, მოულოდნელათ სხვას რომელიმეს „განაგრძეო“—მიუტბრუნდებოდა. აგრევე არ იცოდა ძველი და ახალი გაკვეთილი; მოულოდნელათ ძველიდანაც გვეკითხავდა ხოლმე. თვითვეულ სკამს მიუჩინა თითო უფროსი შეგირდი. ისინი ჰკითხავდენ ყოველ დღე გაკვეთილის მოსწავლეებს და ნიშნებს უსვამდენ. იმ უფროსებისათვის მერე შე უნდა მეკითხა და დამესვა ნიშნები. ზოგიერთი მათი შეგირდებიც უნდა შემემოწმებია და ის ნიშნები მიმერთმია მასწავლებლისათვის. რომ შემოვიდოდა, ისიც გადაათვალიერებდა და დასამოწმებლათ განიხიზმობდა ზოგიერთებს. ერთი გაბაშვილი იყო ჩვენს კლასში, რომელიც სოფლიდან დადიოდა სასწავლებელში და კლასის დაწყებას რასაკვირველია ვეღარ მოასწრებდა ხოლმე. ამისათვის აჩოქებდენ იმ საწყალს კუთხეში კლასების გათავებამდე. ასე რომ ფეხზე მდგარი ის სწავლის დროს ძვირათ დაგვიწახავს. ერთხელ დარჩენილიყო სადღაც და ქუთაისში ნათესავებში გაეთია ღამე. სამოსწავლებლო წიგნიც ეშოვნა (მაშინ არამც თუ გარეშე წიგნი, სახელმძღვანელო წიგნებიც ცოტა იყო, სულ რამოდენიმე და ერთი მეორასაგან ვნათხოვრობდით) და გაკვეთილი კარგათ დაესწავლა. აღრე მოვიდა, მაგრამ, რადგანაც დაჩვეული იყო,

თავის თავად დაიჩოქა და ამისთვის ყურადღებას მიუქცევია. მის უფროს შეგირდს მისთვის კარგი ნიშანი დაესვა, მე შევამოწმე და მართალი გამოდგა. ტროემ რომ საზოგადოთ ყველას ნიშნები გადაათვალიერა, გაბაშვილის ოთხსაც მოჰკრა თვალი. ალბათ გაუკვირდა და გამოუძახა. ჰკითხა და მისთანა თქვენს მტერს! ერთი სიტყვაც ვერ მიუგო. გადააქნია თავი და გამიხმო: „ეს ნიშანი შენ დაუსვიო?“ მკითხა.—დიახ, მე მეთქი, ვუბალსუხე.—მერე რათა, რომ არაფერი იცი?

— მე რომ ვკითხე—იცოდა.

— იცოდა?! ასე მალე, ორ წუთში როგორ დაავიწყდებოდა? აქ რაღაც სხვა ამბავია! ბრძანა მრისხანეთ. შევიტყობ, რაც არის, მაგრამ არ მცალია. გაბაშვილო, წადი ლე შენ იქვე დაიჩოქე, სადაც იყავი და შენც, წერეთელო, მიდი მაგასთან და გვერდში ამოუდექი, სანამ ჩემი კლასი არ გათავდეს! მერე ორივეს ერთად დაგამოწმებთ. თუმცა ყველაზე მეტი ჩვენ ტროიესი გვეშინოდა, მაგრამ მისგან დასჯილი არ გვინახავს და ახლა: როგორ გამიბედეს მოტყუებოა, ზომას გადავიდა.

— შე შეჩვენებულო, რა ქენი ევა, აკი იცოდი? დავეკითხე ჩემით, კუთხეში რომ გავედით.

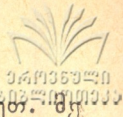
— ახლაც ვიცი—მიპასუხა ტირილით.

— მაშ რატომ არ მოახსენე?

— ფეხზე რომ ვიდექი, ველარ მოვახერხე. ეს რამდენი ხანია — სულ დაიჩოქილი ვსწავლობ და პასუხსაც ისე ვაძლევ. აი, თუ არ ვიცი? მოჰყვა ზეპირათ... რომ ავდგე, დამეზნევა! მასწავლებელმა მოგვატანა თვალი და მოგვაყურა. — რას ჩურჩულობთო? მე გავედი და მოვახსენე ყოლიფერი. გამოიყვანა გაბაშვილი დააჩოქა ლე ისე ჰკითხა. კარგათ მიუგო. რამდენჯერმე გაიმეორა ეს ამბავი

და ისე გაუკვირდა, რომ წამოდგა ზეზე, კლასს თავი დაანება და გასწია კანცელარიისკენ. იქ რა ჩაიღინა, ვინ იცის? მაგრამ იმ დღიდან-კი გაბაშვილი დაჩოქილი არ გვინახავს.

ერთხელ, კლასი რომ გათავდა და შეგვასვენეს, მე, რადგანაც დილას არ მექამა რა, შევირბინე შინ, ვიგდე ახალუხის ჯიბეში ცხელი მქადის კოკორი და მივაშურე ისე კლასს—არ დაგვინახოს მეთქი. ტროიეს გაკვეთილი იწყებოდა. ფეხათ შეესწრო ჩემთვის და ხუთი მოწაფე კიდევ გამოეხმო ზე გაემწკრივებინა. შევყავ თავი თუ არა, მომაყვირა:—შენ, აქ მობძანდი ზე დადექ ამათანაო! მივედი და გავჩერდი. ცხელი მქადი მომედვა ბარძაყზე და მეცხუნა. მე შმაშური დავიწყე, ხელი მოვუსვი, ასე რომ ავტოკდი. მასწავლებელმა შემნიშნა ზე მკითხა: რა გემართებაო? დაფარვა აღარ შეიძლებოდა... ამოაყოფიეს ჯიბიდან მქადს თავი... შეგირდებმა გადინახარეს. მასწავლებელმა უღვაშებში ჩაიციანა, გამომართვა მქადი და წინ სტოლზე დაიდვა. მე სირცხვილის ოფლი გადამსკდა. დაგვიწყო გაკვეთილების კითხვა. ამ დროს, ჩემდა საუბედუროთ, ინსპექტორი შემოვიდა. მაშინ კი ამიკანკალდა მუხლები. ეს ისე შეუბრალებელი ვინმე იყო, რომ ყმაწვილის გაროზგვას არა ერჩია რა. სულ უბრალო მიზეზი საკმაო იყო, რომ ოთხში ამოეღო. ერთხელ ერთსა და იმავე დროს ორი ბავშვი გაროზგა, ერთი მიტომ, რომ თმა წამოგზღიაო და მეორეც მიტომ, რომ მეტათ ძირში მიგიჭრიაო! ვიფიქრე: ეს მქადი მე ხეირს არ დამაყრის-მეთქი!.. მართლაც, მოჰკრა თვალი თუ არა, დაიღრიალა:—ამ მქადს რა უნდა აქ, ვინ მოიტანაო!.. ერთი მოწაფე, რომელიც ხშირათ მექიშვებოდა ხოლმე, წამოხტა ზეზე და მოახსენა: წერეთელს ამოუღეს

ჯიბიდანაო.—რათ მოგიტანიაო?! მკითხა მრისხანეთ. შე
ენა ჩამივარდა, მაგრამ მასწავლებელმა მოახსენა: ახლავ
გაიგებთო და მკითხა: ეს რა არისო? მჭადი-მეთქი—ფუ-
პასუხე კნავილით.

— რისგან კეთდება?

— სიმინდისაგან.

— როდის სთესენ სიმინდს? რა ნაირათ იზრდება?
როგორ მუშაობენ? როდის აკეთებენ მჭადს და სხვანი.
ესენი ყველაფერი გამოიმკითხა და მეც პასუხს ვაძლევდი.
რამდენიმე წუთს მკითხავდა და ბოლოს თქვა: კარგიო!
ხვალ ნუ დაგავიწყდება ბრინჯის მოტანაო; ხვალ იმის
შესახებ ვილაპარაკოთო. ინსპექტორმა იფიქრა: აქ
სწორეთ მასწავლებლის სურვილით მოუტანიათ მჭადიო.
და გავიდა კლასიდან ხმა ამოუღებლათ. მასწავლებელმა
მაბეზლარი მოწაფე გამოიხმო და ჰკითხა: შენ არა გაქვს რა
ჯიბეშიო? გაუსინჯა და კოჭი უნახა.—ეს რა არისო?
ეს ხომ სათამაშოა, რომელიც კლასებში სრულიად გა-
მოუსადეგარია და შენ კი ჯიბეში გიძევსო!.. წერე-
თელმა მჭადი მიტომ მოიტანა, რომ შიოდა და შექმა
ველარ მოასწრო და შენ-კი სათამაშოთ დაბრძანდები!
კარგი, გაჩერდი მაგრე კლასის გამოსვლამდე! მე მაგ კო-
ჭით წარგადგენ ისპექტორთანო. იმ მოწაფეს ფერი ეცვა-
ლა და ატირდა. კლასი რომ გათავდა, მიუბრუნდა მტი-
რალს და უთხრა: კარგი, ახლა კი მიპატივებია, მაგრამ
შემდეგ-კი ფრთხილათ იყავი: რაც შენთვის არ გინდა,
იმას ნურც სხვას უხამო.

ეს ჩვენი საყვარელი მოძღვარი მხოლოდ ოთხ
კლასამდი ასწავლიდა; უფროს კლასებში ნება აღარ
ჰქონდა, რადგანაც უმაღლესი სასწავლებელი არ ჰქო-
ნდა გათავებულნი. თუ-კი რამ ვისწავლეთ რუსული,
მის ხელში და მის შემდეგ იმ უფროს კლასებში,

მეოთხიდან დაწყებული, თუ რამ დაგვაკლდა, თვა-
რა არა შეგვიძენია რა. მეოთხე კლასი მეტათ ძნელი
კლასი იყო: სულ ახალ-ახალი საგნები და მასწავლებ-
ლები: ისტორია, გეომეტრია, ტრიგონომეტრია, ბოტა-
ნიკა, ზოოლოგია, ლათინური, სჯულის კანონი, მეურ-
ნეობა, მინერალოგია და სხვა-და-სხვა—სულ ერთათ მო-
გვაყარეს! თავ-ტანის რომ აღარა გაგვეგებოდა, გაუფსვით
ზეპირობას ხელი, და როგორც იქნა, კიდევ იოლათ გაე-
დიოდით, თუმცა სრულიადაც არა გვესმოდა რა იმ საგ-
ნების. სხვისი რა მოგახსენო და მე კი ასე ვიყავი, თუ-
მცა პირველ მოწაფეთაც კი ვირიცხებოდი და ოქროს
ფიცარზე ვეწერე. ამ მაღალ კლასში, ცოტა არ იყოს,
დავთარი შემეშალა. ერთი ვიდაც რუსული ენის მასწავ-
ლებელი დაგვინიშნეს, გვართ საპეგა. იმისთანა ახირე-
ბული კაცი ძვირი იყო! სულ ჯავრობდა რაღაცაზე,
ცხვირი ჩამოუტიროდა და სხვაც რომ ვინმე დაენახა
მომცინარი, გადაირეოდა. მე-კი, ჩემდა საუბედუროთ, ისე-
თი მომცინარი სახე მქონდა, რომ ტირილის დროსაც
კი მელიმებოდა! ამითვალწუნა ამ კაცმა და საშველი
აღარ მომცა. წინა სკამიდან სულ უკანასკნელზე გადა-
მსვა: თვალში ნუ მეჩხირებიო. ერთხელ რაღაც კაი გუ-
ნებაზე იყო, გამიყვანა და მკითხა გაკვეთილი. კარგათ
მივუგე. მომიწონა: ცოდნით კარგათ იციო, მაგრამ რა
მიზეზია, რომ სულ იღიმები? ნუ იცინი პირუტყვივითო! მე
მეგონა მცდის-მეთქი ლ ვუბასუხე: პირუტყვები არც იღი-
მიან ლ არც იცინიან-მეთქი. ეს რომ ვუთხარი, ისარ ნაკრავი-
ვით წამოხტა, მტაცა ხელი საყელოში ლ გამიძახა გარეთ.
უკანა სკამზე რომ ვიჯექი, მოწაფეები მოიბრუ-
ნებდენ ხელს და ზურგს უკანიდან მომაბზეკდენ ხო-
ლმე თითს. წარმოიდგინეთ ორმოცი და ორმოც-და-

ათი თითი ჩემკენ მოშვერილი და მაშინ დამეთანხმებოდა, რომ სიცილი ძნელი მოსაკავებელი იყო. მეც უეცრათ გადავიხარხარებდი ხოლმე. მიზეზს ვერ ვამხელდი და ის კი მიატოვებდა გაკვეთილებს და დაიწყებდა ხოლმე ერთ ამბავს. მოწაფეებსაც ის უნდოდათ. ბოლოს ამიკრძალა მის კლასში შესვლა და რჩევაში ითხოვა: ან მე აღარ ვიქნები, ან ის მოწაფე გააგდეთო. მის გარდა ყველა მასწავლებლებს ვუყვარდი, პირველ მოწაფეთაც მთვლიდენ და არ დაეთანხმენ. მიმიხმეს და მკითხეს: რა მიზეზია, რომ ასე გაგიჯავრებია ეს მასწავლებელიო? მე ტირილი დავიწყე: ჩემი სიცილის ბრალია-მეთქი და იქვე სიტყვის გათავებამდე გავიღიმე. დირექტორი წამოდგა ზეზე და წავიდა საპეგას კლასში, რომ სხვებისთვისაც გამოეკითხა და შეეტყო ნამდვილი მიზეზი. ჩემდა ბედით მისთანა გარემოებას შეესწრო, რომ ხელი მომიმართა. ერთი მოწაფე იყო ჩვენს კლასში კ... ლ... სამაგალითო რამ, აჩქარება არ უყვარდა. საპეგა კი, როცა გაკვეთილს ჰკითხავდა ვისმე, ამბობდა: ნუ ფიქრობ, ისე მითხარიო. ის გაუყვანია დაფაზე, რალაც დაუწერიანებია და ახსნას უცდის. კ... ლ... ფიქრობს, რომ კარგათ მიუგოს. სულ-წასული პედაგოგი მიეპარა უკანდან, ჰკრა თავში ხელი და ცხვირ-პირი დაფაზე მიახლევინა: რას უცდიო? შეშინებულსა და გაბრუებულ მოწაფეს ცხვირში სისხლი წასკდა და სწორეთ ამ დროს შეესწრო დირექტორიც. საპეგა მეორე დღეს თვალით აღარ გვინახავს, მის მაგიერ მეორე დავგინიშნეს—პანიზოვსკი, მაგრამ ბევრით უკეთესი ვეღარც ის იყო. უკეთესი კი არა, ხმას არ იღებდა, სულ წითლდებოდა. კოშანსკის რიტორებას მოიტანდა ხოლმე და ისე უხმოთ, თითით გვაჩვენებდა: აქედან აქამდის გაიზვირეთო და ჩვენც

ვასრულებდით მის ნებას. იმას „ქალ-ბიჭას“ ვეძახოდით, დავცინოდით, მაგრამ ის თვალს გვარიდებდა. არათერ ი გარეშე წიგნი არ იყო, რომ წაგვეკითხა; და რომ კიდევ გვეშოვა სადმე, წაკითხვის ნებას არ მოგვცემდენ. რაც კარგი რამეა—რიტორებაშია დაბეჭდილი, ის გეყოფათო. ერთხელ ერთმა თამამმა მოწაფემ ჰკითხა:—რაც აქ არ არის მოყვანილი ამ წიგნში, პუშკინს არა დაუწერია რაო?—ეგ რა შენი საქმეაო?— მიუგო მასწავლებელმა. ყმაწვილი არ მოემევა და კიდევ ჰკითხა:—პუშკინი უკეთესი მწერალია, თუ გერცენიო? წამოვარდა ზეზე შეშინებული, დაიცვა თითები ყურებში და გააბა ყვირილი: აქ არ ვყოფილვარ, არ გამიგონია რა, არცა გითქვამს რაო... და ამგვარათ გავიდა კარში.

არა ნაკლებ ახირებული იყო ლათინური ენის მასწავლებელი—ძალიან კარგი, მშვიდობიანი და ბეჯითი მასწავლებელი. ბუხის ეშინოდა ღ მახარობელას რომ ბზუილი დაეწყო, იმას გული უწუხდა. ეს რომ იცოდენ მოწაფეებმა, თუ რომელიმე მათგანმა გაკვეთილი არ იცოდა, მოიყვანდა უცბათ მახარობელას ღ ჩუმათ გაუშვებდა კლასში; მასწავლებელი დაფრთხებოდა, მოსწავლეები წამოვარდებოდენ ზეზე, ზოგი სტოლზე შეხტებოდა, ზოგი ამ ბუხს დაუწყებდა ვითომდა კლასიდან გამოდენას, ხან ერთ კუთხეში მიაგდებდენ, ხან მეორეში და ამასობაში კლასიც თავდებოდა. ცხადია, რომ ამგვარ პირობებში ჩაყენებული მოზარდი თაობა ვერას გამოიტანდა ბევრს გიმნაზიიდან, რომ ამ საზარელ ბნელში ერთი ნათელიც არ გამოგჩენოდა. ის იყო პოლონელი როდზიევიჩი, რომელიც ჯერ პროფესორათ ყოფილიყო, მაგრამ ლოთობის გულისათვის დაეთხოვათ და სტავროპოლში ეშოვნა ინსპექტორობა. მერე იქიდანაც გაეგდოთ და ჩვენში გადმოიყვანეს მათე-

მათიკის მასწავლებლათ. ეს ლოთი მასწავლებელი ყურადღებასაც არ აქცევდა თავის საგნებს, არც ალგებრას არც გეომეტრიას, არც ტრიგონომეტრიას და არც ფიზიკას; ჩვენს ნებაზე მიაგდო მათი სწავლა ღ ჩვენ, როცა ვაგვიძინებოდნა ვაგება რამესი, მაშინ დავეკითხებოდით და შევნიერადაც აგვიხსნიდა ხოლმე. საკვირველია, რომ მისი საგანი ყველაზე უკეთ ვიცოდით. იმან, რაღაი შეგვატყო, რომ გონება დახშული და განუვითარებელი არიანო, სულ სხვა რამეებზე გვესაუბრებოდა და ცდილობდა ჩვენს გამოფხიზლებას. იმ ხანებში გამოაცხადეს, რომ ვისაც უნდა რუსეთში წასვლა და უმაღლეს სასწავლებელში შესვლა, იმან ლათინური უნდა ისწავლოს და ვისაც მხოლოთ გიმნაზიის გათავება უნდა იმან სჯულის კანონი შეისწავლოს და თუ პირველ შეგირდათ გამოვა, ჩინსაც მიიღებსო. ჩინს მაშინ დიდი მომხიბლავი მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ ყველა ჩემმა ამხანაგებმა, თუმცა ზოგი მათგანი ვერც კი წავიდოდა რუსეთში სიღარიბის გამო, ლათინური ირჩიეს. ერთმა მათგანმა მხოლოთ და მეორემ მეც სჯულის კანონის შესწავლა მოვინდომეთ, ჩინის სურვილით წარტაცებულებმა. იმ ხანებში რუსული ენის მასწავლებელმა გვიბრძანა: აიღეთ, რაც გინდათ და თქვენდა თავათ თხზულება დაწერეთ, მაგრამ დიალოგებათ კიო. მე ავიღე და დავწერე ერთი ახირებული რამ. მასწავლებელმა რომ წაიკითხა, ინსპექტორს გადასცა და მას საპედაგოგიო რჩევაში წარედგინა და ეთქვა: ამის დამწერი თუ ახლავე არ აილაგმა, არ ივარგებსო! რჩევაზე როდზიევიჩს გამოედვა თავს: მაგის დამწერი კარგი ვინმე გამოვა და გაწყრომა კი არა, მოფერება ექვივრებაო. მე ვთხოოულობ, რომ იმას ძალა დაატანოთ — ლათინური შეისწავლოს და მა-

ღალ სასწავლებელში სადმე შევიდესო. გაიტაცა, გადი-
ყოლია ზოგიერთები სხვებიც და დირექტორმაც ბანი
მისცა. შემიხმეს მეც.—ეს შენი დაწერილიაო, მკითხა
დირექტორმა?

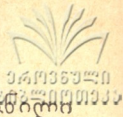
— დიახ, ვუპასუხე ცოტა შემკრთალმა.

— მერე როგორ გაბედე, რომ მთავრობის მოსამ-
სახურე პირებს ასე ცუდათ იხსენიებ?

— ის გადამდგარი ჩინონიკია.

— სულ ერთია, უპატიურათ შეხება მაინც არ შე-
იძლება. ის დამსახურებული იქნებოდა და პენსიაც ექ-
ნებოდა, დაუმატა მრისხანეთ ინსპექტორმა. წაიღე და
გადაასწორე სხვანაირათ!..

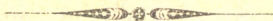
— ოჲ მხოლოთ ეგ არის წუნი, ეგ ადვილია: წავ-
შლი სიტყვას „გადამდგარი“ ზე დავაწერ „გამოგდებულს“.
გამოგდებული, თუ კარგი ყოფილიყო, ისევ სამსახურში
იქნებოდა. დირექტორმა გაიცინა და გამიშვა. იმ დღი-
დან მეც ლათინურზე გადავედი. ამის შემდეგ კიდევ
უფრო შემიყვარა როდზიევიჩმა და განსაკუთრებულ ყუ-
რადლებას მაქცევდა. საკვირველი იყო მისი საქმე, ისე
გაჟენთილი ჰქონდა გვამი არაყით, რომ ხან-და-ხან, რომ
კიდევ არ დაელია, ისე თავის თავათ მოუვლიდა სიმკ-
ვრალე. ერთხელ მოუარა ვაკვეთილების დროს და
მოწაფეს, რომელიც დაფასთან იდგა და გეომეტრულ
ფიგურებსა ხატავდა, მიაყვირა:— აბა, ჩამოუარე ლეკურიო!
და ტაშის კვრა დაიწყო. გაშეშდა მოწაფე. ჩვენც შევ-
წუხდით, მაგრამ იმან მაინც თავისი არ დაიშალა:— რო-
გორ თუ შენ ნაციონალური ცეკვა გეზიზღებო?! არ
იცი, რომ ხალხურ სიმღერებსა და ცეკვაში მისი გული
და სული ხატება? აი, ლეკურიც ხომ ქართულია, ცო-
ცხალი რამ არისო. დაუკრა ვითომ თვითონ ლეკური,

მერე გადავიდა მახურკაზე: აი ესეც ჩვენი გამოგონილი თამაშა და შეუბოვარი მახურკაო და ახლა ესეც ნახეთ, რასა ხატავსო და დაუარა ტრიპაკა, უწმაწური გინებით შეკაზმული. ბოლოს შეჩერდა, დაავლო ქუდს ხელი და გავარდა კარში. ჩვენ ღმერთს მადლი შევწირეთ, რომ არც დირექტორი, არც ინსპექტორი და არც სხვა ვინმე არ შემოგვსწრებია. ისე შეგვებრალა, რომ არ ვიცოდით, გვეცინა თუ გვეტირა! მესამე დღეს ძალიან დარცხვენილი შემოვიდა. დიდ ხანს ხმას არ იღებდა და ბოლოს დაიწყო: — ყმაწვილებო! ძველ დროში საფრანგეთში ჭ საბერძნეთში განგებ დაათრობდენ ხოლმე მოწებს და მათ უსაქციელობას თავის შვილებს აყურებინებდენ, რომ მათთვის თვალ-და-თვალ დაენახვებიათ, რომ რა საძაგლობაა — კაცი რომ დათვრება, გონებას დაჰკარგავს და პირუტყვს დაემსგავსება. გუშინ წინ მე დაგანახვეთ თქვენ ამ გვარი რამ. ეცადეთ, რომ გაუმაგრდეთ ცხოვრებას, აიტანოთ გასაჭირი და ჩემსავით არ გაგაფუქოს. რა ვარ ახლა მე? განა არ ვგრძნობ, რომ ფიზიკურათ დამახინჯებული ვარ, მაგრამ მაინც, მადლობა ღმერთს, ამ ფიზიკურმა დამახინჯებამ სული და გული წმინდათ, შეუბღალავათ შემინახა. კლასის გამოსვლამდი სულ ამ ნაირათ გვემუსაიფა და მოგვშორდა. ჩვენ თითქმის ყველა ვტიროდით და იმ დღიდან კიდევ უფრო გვებრალებოდა. ერთხელ კიდევ, უკანასკნელ კლასში რომ გადავედით, მე ფრანცუზულის მასწავლებლის მუსიე ტურესის სახლში ვიდექი. ამ მუსიე ტურესს ყმაწვილები მოსე ტურს ეძახდენ. ერთხელ საღამოს სტუმრათ შემოჰყვა როდზიევიჩი; დაჯდენ ორი მარტო და ჩაის დაუწყეს სმა. სტუმარმა რომი მოითხოვა, თვითონაც დაისხა და მასპინძელსაც დაუსხა. შეყვენ ნელ-ნელა მუსაიფს. შეზარხოშებულმა

ფრანკუზმა დიდი რევოლუცია მოიგონა და აღტაცებით დაიწყო ლაპარაკი. სტუმარმა პოლონეთი გაიხსენა და მოხსნეს თავი სიფრთხილეს, მით უფრო, რომ იქ იმ ორისა და ჩემს მეტი არავინ იყო. მე ჩემთვის კუთხეში ვიჯექე, ასე რომ, მგონი, ვერც კი შემნიშნეს. იმათმა აბღაუბლა საუბარმა ისე გამიტაცა, რომ რაღაც უჩვეულო სასუფეველი ვიგრძენი, სმენათ გადავიქეცი. ბოლოს თქვა ამოოხვრით როდზიევიჩმა:—ახლა რაღა დროს ვწუხვარ, რომ სამხედრო სამსახურში არ შევედი, რომ სარდალი გავმდარიყავ და მარჯვე დროს ქვეყნისათვის სამსახური გამეწია!.. რომ ჩამეწვეთა ყურში, ჩემი თავი ვეღარ ვიციანი! იმ ღამეს აღარ დამეძინა. ვამბომდი: რა მინდა უნივერსიტეტში? რა კარგი იქნება სამხედრო სამსახური? უნდა ოდესმე სარდალი გავმდარიყავი! რაც ადრე შევუდგები საქმეს, ის აჯობებს და ამ ერთ წელიწადს მაინც ხომ, უკანასკნელს კლასში, ახალს არას გვასწავლიან, ძველებს გვამეორებინებენ და გამოვალ, არსად არ წავალ-მეთქი. გადავწვიტე და გამოვუცხადე მამა ჩემს ჩემი სურვილი. მამას ძალიან იამა:—შენი ნებაა, შვილო! მე შენი ხნისას ცოლი მყავდა და ოჯახს ვეკიდეო. მაშინვე გამოვედი სასწავლებლიდან, რითაც ყველა გავაკვირვე და დილიდან საღამომდე როდზიევიჩს აღარ ვშორდებოდი. ოთხი თვე დავრჩი, მაგრამ ეს ოთხი თვე უფრო ნაყოფიერი იყო ჩემთვის, ვიდრე რვა წელიწადი გემნაზიაში ყოფობის დროს. დამდეგ მაისს გამოვეთხოვე დედ-მამას, იმერეთს და დავადექი გზას. სრულიად გამოუცდელს ცხოვრებაში, ბევრის არ მცოდნეს და სრუ-

ლიად არაფრის მნახველს უნდა ზღვა გამეველო, ხმელეთი
გადამელოხა და ერთი ბიჭის ამარა ჩავსულიყავ პეტერბურგში,
სადაც ჩემი ძმა მეგულეზოდა კანვოიში მოსამსახურეთ.

ზ ე ნ ი ზ ვ ე ა .

საბა ორბელიანის იგავ-არაკებში შიგა-და-შივ ისეთი ამბევებიც ურევია, რომლებიც ევროპის შორეული ქვეყნების ზეპირ სიტყვილობაშიაც კი არის. ზოგი იმ აზრის არის ჩვენში, რომ ის არაკები საბამ ევროპაში მოგზაურობის დროს მოაგროვა და რომ დაბრუნდა, გადმოაქართულაო. შემცდარი აზრია. ჯერ ერთი ის, რომ მოგზაურობის დროს და მერე კიდევ იმ საუკუნეში ასე ხელათ, გაკვრით ამ გვარი რამეების შეგროვება, მოუხერხებელია; და მეორე კიდევ ის, რომ მისი „სიბრძნესიცრუე“ საბამ ყმაწვილობაშივე შეაგროვა და ევროპაში კი სიბერის დროს მოგზაურობდა. ის კი მართალია, რომ, ზოგიერთი არაკი ლაფონტენისა და საბასი თავიდან ბოლომდე ერთი და იგივეა, მაგალითად: საბას „კუ და მორიელი“ და ლაფონტენის „ბაყაყი და მორიელი“ სიტყვა სიტყვით ერთი მეორისაგან გადაღებულიაო — იტყვის კაცი. ვთქვათ, რომ ორივემ ეზოპოსის სათავეს მიმართეს, მაგრამ მაშინ ასე ერთ ნაირი კაზმულობა სიტყვა-აზრისა და შქვევრ-ნაკვესობისა, ერთი და იგივე შერითმება გასაოცარი იქნებოდა. აქ მხოლოდ ის შეიძლება იგულისხმოს კაცმა, რომ საბა ორბელიანი დიდხანს იყო კეთილათ მიღებული ლუი XIV კარზე, სადაც დიდებული ლაფონტენიც კარის კაცათ ითვლებოდა და ადვილათ შესაძლებელია, რომ იმ დროს შესანიშნავ

პირებს თავ-თავისი ბევრი რამ ერთმანეთისათვის გაეზიარებოდა. თუმცა ამაზე არცარა ლაფონტენს დაუტოვებია და არც ორბელიანს ჩვენთვის გადმოუცია, მაგრამ ჭკუასთან-კი ახლოს არის. ასეა თუ ისე, ეს კერძოა და საზოგადოთ-კი საბას მისი იგავ-არაკები ჩვენს ქვეყანაშივე, საერო ზეპირ სიტყვაობისაგან აუღია. „სიბრძნე-სიცრუე“ ისე იყო გავრცელებული, რომ შეიძლება, პირ-იქით, ხალხში გავრცელდა და მისვე გემოზე გადაკეთდაო—ეგებ თქვას ვინმემ, მაგრამ ის მინუშები ზეპირ-სიტყვაობისა, რომელიც დღეს ჩვენ ხელშია, სულ სხვას ამტკიცებენ და ვინც-კი დაუკვირდება, ადვილათ გაარჩევს, თუ რომელი რომლისაგან წარმომდგარა. ჯერ თუმცა, ვინ იცის, რაც არის, მისი ფიორიც არ გვაქვს შეგროვილი, მაგრამ რაცა გვაქვს, იქიდანაც ჩანს ქართული ზეპირ-სიტყვაობის სიმდიდრე ლ საისტორიო-მსოფლიო მნიშვნელობა. სხვა და სხვა ძველი დროის სამეფოების ზღაპრებსა ლ იგავ-არაკებს გადმოუვლია ჩვენში სპარსეთიდან და საერო ფესვი გაუდგამს.

არა თუ ბერძნების, რომაელების, არაბების, ინდოელების, სპარსელების, ებრაელების (ბიბლია) ლ სხვანი — არამედ ნაკლებ მნიშვნელობიან ძველ სახელმწიფოების სალხურ ნაწარმოების ნაშთებსაც-კი შეხვდებით ჩვენებურ ზეპირ-გადმონაცემებში. ამ ხუთი წლის წინეთ შემთხვევით ერთი პატარა რუსული წიგნაკი ჩამივარდა ხელში: „რამდენიმე მინუში არაბელების ხალხური პოეზიისა“. რომ გადავიკითხე, გავკვირდი: ჩვენი ქართული ზღაპრების თარგმანი იყო. განსაკუთრებით ერთი იმათგანი: „ჭაკი ცხენი და ორსული დედაკაცი“ — სიტყვა სატყვეთ იყო გადაკეთებული და ქართულ გემოზე შეკაზმული. უფრო ახირებული კიდევ ის არის, რომ ჩვენ ზეპირ-სიტყვაო-

ბაშივე შეხედებით ზოგჯერ უცხო ქვეყნის ხელოვნურ ნაწარმოებსაც, მაშინ როდესაც ჩვენს ლიტერატურაში კი არა არის რა იმ გვარი. მაგალითად, ახალ-ქალაქის მაზრიდან შემოვიდა ერთი ზღაპარი „გულკეთილი ტენტერა“; და ეს ზღაპარი თავიდან ბოლომდე გადაკეთებულია ბოკაჩიოს ერთ ნოველათაგან, რომელსაც სახელათ ეს ჰქვია: „მადონა იზაბელა ღ მისი საყვარლები ლიონეტო და ლამბერუჩიო და ბოლოს ქმარიც იზაბელასი“. ამ ამბავს აქვე ქვემოთ დავბეჭდავთ, მაგრამ ჯერ ვიტყვით, რომ ეს ბოკაჩიოს ნოველები ფრანგის პატრების გადმოტანილი უნდა იყოს ჩვენში ღ გავრცელებული, — სხვებ ვერ აიხსნება. ამ ოცდა ხუთი წლის წინეთ ხიზაბავრაში მოვდიოდი და გზაში უცბათ რაღაც უცნაური სიმღერა მომესმა: მინდორში მწყემსები იმღეროდენ. მეუცხოვა და შევაჩერე ცხენი, დავუგდე ყური და რა გამოდგა? ფრანცუზებს ერთი ხალხური სიმღერა აქვთ, თუ როგორ წავიდა ჯვაროსნობის დროს რაინდი მალბრუგი სარკინოზების გასაქლევათ ღ რა გადახდა. ეს სიმღერა დღესაც ხშირათ გაიგონება საფრანგეთში, განსაკუთრებით გამღლები უმღერიან ყმაწვილებს. და სწორეთ ამ ლექსს იმღეროდენ ხიზაბავრელი მწყემსებაც. კილოც დაეცვათ და სიტყვებიც. მხოლოთ „მალბრუგის“ ნაცვლათ „ყაფლანს“ ამბობდენ და ლექსი იწყებოდა: „ყაფლან მიდის ჯარშია“ და სხ. ხიზაბავრაში გაფრანგებული ქართველები ცხოვრობენ და რასაკვირველია პატრებისაგან ექნებოდათ მათ ძველებს ნასწავლი ეს ლექსი ღ ჩარჩენილა. ესევე უნდა ვიფიქროთ ბოკაჩიოს ნაველებების შესახებაც.

წერილ-წერილი ამბებში.

მოტყუებული ტერტრა.

ერთ ტერტერას მზეთ-უნახავი ცოლი ჰყავდა. გამ-
ვლელ-გამომვლელებს თვალი მასზე რჩებოდათ ღ მრევ-
ლიც ქმარზე უფრო ცოლს შეჰყურებდა. დიდ ხანს ვერა-
ვინ მოიგო მისი გული. ბოლოს მაინც ველარ გაუმაგ-
რდა მაცდურს და შეიყვარა მეზობელი, მაგრამ ისე მო-
ხერხებულათ კი, რომ ეჭვი ვერავის შეჰქონდა. ერთხე-
ლვე რომ კარი გაიღება, აქ ერთთან მეორეც შევა. ტე-
რტერას ცოლმა, რაღაი-კი ერთხელვე სიყვარულს გული
გაუღო, დაკეტა ველარ მოხერხდა და მალე სხვაც შეუ-
ყვარდა. უნდოდა პირველი მეორეში გაეცვალა, მაგრამ
გარემოება ხელს უშლიდა. ერთხელ ტერტერა მირო-
ნის მოსატანათ გაემგზავრა. ცოლმა იმ საღამოსვე შეა-
ტყობინა სატრფოს და დაიბარა. ძველ საყვარელსაც თა-
ვის თავათ გაეგო ტერტერას წასვლა და ჩვეულებისამებრ
დაადგა ერთხელვე გატკეპნილ გზას და მიადგა ტერტე-
რას სახლის კარებს სწორეთ იმ დროს, როცა მისი სა-
ყვარელი სხვისი აღერსით იყო გატაცებული. შეშინდა
ქალი და უთხრა ახალს: არაფერია, იმას მე მალე გავი-
სტუმრებ და შენ მანამდი ამ ტახტ-ქვეშ შეძვერი და და-
იმაღეო! ახალი დამალა, თავი შეიხვია, გააღო კარი და
შამოიყვანა ძველი, მაგრამ მის სააღერსოთ კი ველარ

მოიცალა და მიზეზათ შაკიკი მოიგონა. ამ დროს ეხო
ში ცხენმა დაიქიხვინა. „ვაი, დავიღუპეთო“, წამოიძახა
ქალმა—ეს ჩვენი ცხენის ქიხვინია, ჩანს, ჩემი ქმარი და-
ბრუნებულა და რაღა ვქნათ, საღაწავიდეტო?!.. ამის მე-
ტი აღარა დაგვრჩენია რა—უთხრა საყვარელს: მე კვილს
დავიწყებ, შენ ამოიღე ხმალი, ვითომ ძალიან გაანჩხ-
ლებული ხარ, მიიქნიე-მოიქნიე, იყვირე, იყვირე გიჟი
ვით: არა! უნდა მოგკლა! ვერ დაიმაღლები! საღა ხარ!
გამოეთხოვე სიცოცხლეს! და სხვანი. ქალმა კვილი
მორთო, კაცი აღრიალდა და ამოდებულნი ხმლის ქნე-
ვით და მუქარით გავარდა კარში. წინ ტერტერა შეხ-
ვდა, დამფთხალი რომ არბოდა კიბეზე და ჰკითხა: კაცო,
რა ამბავია? რა ყვირილია? რა დაგემართაო? მაგრამ
პასუხი ვერ მიიღო. ის გიჟვით გაშორდა და ღრია-
ლებდა: მიჩვენეთ, სად არის? სად დაიმაღე, უნდა მოგ-
კლაო! შეშინებული ტერტერა შევიდა შინ და იქვე
ცოლი დახვდა თმა-გაშლილი, ტან-გახდილი და გაფი-
თრებული. უჰ, გენაცვალოს შენი ცოლი, რა კარგ
დროზე მოხვედიო!.. სწორეთ სასწაულმა მოგიყვანაო!
აუხსნა და მოჰყვა: შენ რომ შინ აღარ მგუგულებოდი,
აღრე გავშალე ლოგინი და ჩავწეკი ქვეშაგებში, მაგ-
რამ—შენზე ფიქრით ლ ჯავრით დარეტიანებულს—კარები
დაუკეტელი დამრჩენოდა. უცბათ რაღაც ხმაურობა მო-
მესმა გარედან, სანამღი წამოვდგებოდი, უცბათ შემო-
ვარდა სახლში ვიღაც უცხო კაცი, შეშინებული, და და-
იწყო ხვეწნა: დამმაღე, მიშველე, მოკვლას მიპირობენო!
მე სანამღი გამოვერკვეოდი, ჩვენი შეზობელიც შემო-
ვარდა ხმალ-ამოდებულნი ლ დაუწყო იმ საწყალს ძებნა.
იქით ეცა გიჟვით, აქით ეცა! მიანგრია, მოანგრია...
ქვეშაგები ამიშალა: აქ უნდა იყო სადღაც დამალულიო

და რომ ვეღარ ნახა, გაეარდა ისევ კარში. სწორეთ ფარსაგი არა დამართნია რაო! დაამატა ქალმა. ტერტერას გაუკვირდა და თქვა: რაღაც ერთი დიდი ამბავი უნდა იყოსო... და ის უცხო კაცი მაინც სადღა არისო? —რა ვიცი, უთხრა ცოლმა, ტახტ ქვეშ თუ შეძვრაო. დაუძახა ტერტერამ—სადა ხარო? და მართლაც პასუხი იქედან მიიღო. ნუ გეშინია, უთხრა ტერტერამ, გამოაძვრინა შეშინებული და გამოჰკითხა: რა დაგემართაო? —რა ვიციო, უპასუხა უცხო კაცმა: გზათ მოვდიოდნი აქეთკენ, უეცრათ გამომივარდა ვიღაც ხმალ-ამოღებული კაცი, მეგონა გიჟი იყო, სიკვდილი მომინდომა, გავექეცი; ის გამომეკიდა და რომ აღარ მომცასაშველი, აქ შემოვედი და თქვენი მოწყალებით რომ არ გადავრჩენილიყავ, ჩემი აღსასრულის დღე მოსული იყოო. —შენს ბედს უმაღლოდღე, შევილო, უთხრა ტერტერამ, რომ მეც დღეს გზაში კურდელი დამიხვდა და გზა გადამიჭრა, თვარა აღარც მე დავბრუნდებოდნი სახლში და ვეღარც შენ გადარჩებოდით. უცხო კაცმა მადლი მოახსენა და წასვლა მოინდომა, მაგრამ ცოლმა არა ჰქნა: —რას ამბობ, ეგებ ის კაცი სადმე გარეთ მიმალულია და გიცდის, რომ გაგათაოსო! მერე მოუბრუნდა ქმარს და უთხრა: წადი, გენაცვალე, ეზოში მიიარ-მოიარე, დაათვალიერე, ის ჩვენი მეზობელი არსად იყოს და რომ დარწმუნდები, მერე შემობრუნდი და შენვე გააცილე ეს უბედური სამშვიდობოდღეო. ტერტერას ძალიან დაუჯდა ცოლის ჭკუა, გავიდა გარეთ და დაუწყო თვალიერება. რომ შემობრუნდა კარგა ხნის შემდეგ, ესენი აქ ორივე დამშვიდებული დაუხვდენ და იმანაც იკისრა უცხო კაცის გაცილება.

მ რ ჩ ვ ე ნ ბ ა

მით კაცს კარგი ცოლი ჰყავდა, მაგრამ ნამეტანი ჭკვიანობით თავი მოაბეზრა: თვალიდან არ იშორებდა, არც საღმე გაუშვებდა, არც ვისმე სახლში შემოაუყვანდა, გარდა ერთად ერთი მისი საკუთარი მეგობრისა, რომელიც შინაურ კაცათ ითვლებოდა. მოთმინებიდან გამოსულმა დედაკაცმა მოინდომა ამ მეგობრის შეცდენა; შეეჩა, მაგრამ ოჯახის მეგობარი ძალიან შორს იჭერდა თავს. ქალი მაინც არ ეშვებოდა, დღეს-ხვალიობით ნელ-ნელა იმდენზე მიიყვანა, რომ სიყვარული გულში ჩაუგდო. მაგრამ რა გამოვიდოდა, რომ მარტო, ქმრის დაუსწრებლათ, მისი ნახვაც არ შეეძლო. ერთხელ სადილათ რომ იჯდნენ, ყველი მოინდომეს; ქალმა უთხრა სტუმარს: მე დაღალული ვარ, ჩემი ქმარი მოხუცებულია, შენ უფრო ყმაწვილი ხარ, ძამიაშვილობას, ადი მალლა სხვენზე, გიღლით ყველია ჩამოკიდებული, ერთი წველა ამოიღე და მოგვიტანეო. წავიდა მეგობარი. შუა გზაზე რომ მივიდა, შეჩერდა, გადმოიხედა მალლიდან და გადმოიძახა: მაგისათვის გამომგზავნეთო? ერთმანეთს რომ ეხუტებით და კოცნით, რა სულ წასულობაა, მერე ველარ მოასწრებდითო? ჩამობრუნდა გულმოსული და მოუჯდა გვერდით. ცოლ-ქმარმა ერთმანეთს დაუწყეს ყურება. გაუკვირდათ: ხომ არ გაგიჟდაო? ადგა ცოლი და თვითონ წავიდა ყველის ჩამოსატანათ. შუა გზამდინ რომ მივიდა, შეჩერდა ისიც და გულმოსულმა გადმოიძახა: რას შვრებით, თქვე ღვთის პირისაგან წყეულებოვო!.. ვის გაუგონია, კაცი კაცს რომ ეხუტებოდაო?!.. დაბრუნდ აგულ მოსული ჭ დაჯდა. — რა ღმერთი გიწყრებათო, თქვა ქმარმა, რის კოცნა, რის ხვევნა, ხომ არ

გადარეულხართო! ადგა და წავიდა ყველის ჩამოსატანად. შუა ადგილამდი რომ მივიდა, შეჩერდა, გადმოიხედა და დაინახა, რომ ქალი და კაცი ერთმანეთს ეხვევიან და ჰკოცნიან. გაუკვირდა ძალიან, გადიწერა პირჯვარი და თქვა: დიდება შენს სახელს, ღმერთო! ახლა კი მივხვდი, რაც ამბავიაო!.. ეს ადგილი ისეთი შეჩვენებული ყოფილა, რომ ვინც აქედან გადაიხედავს, ყველას მოეჩვენება, რომ ქვეით დარჩენილები ერთმანეთს ეხვევიან და კოცნიანო... მოჩვენებას რომ იტყვიან, სწორეთ ეს ყოფილაო!.. გაიცინა, გადაიქნია ხელი, ფუ, ემმაკსო! თქვა და წავიდა ყველის მოსატანათ, აღარ დაბრუნებულა. რომ ჩამოვიდა, ნახა, რომ ქალი და კაცი თავ-თავის ადგილზე იჯდნენ, ისე, როგორც დატოვა. ქალს უთხრა: — დიდი ხნის გაუნათლავია ღ დაფუძახოთ მღვდელს, რომ სახლი გვიკურთხოს, თვარა მოჩვენებას ვერავინ წაუვა. როგორო? ჰკითხეს. — სწორეთ იმ ადგილას, საიდანაც თქვენ მოგეჩვენათ, მეც იქიდან დავინახე, რომ თქვენ ერთმანეთს ეხვეოდით და ჰკოცნიდითო, მაგრამ მაშინვე მივხვდი, რომ ეს მოჩვენება იყო და აღარ დავბრუნდიო.

ცერცვი თუ ცაცხლი?

ერთი მღვდელი თავზე წაესწრო ცოლს, კუროს რომ ეტრფიალებოდა, დაავლო კეტს ხელი და შეუტია. კუროს სარკმელში გავარდა, მღვდელი გამოუდგა და მორთო ყვირილი: დაიჭირეთ, ნუ გაუშვებთ მაგ ქურდსო, მაგ ავაზაკსო! მოგროვდა ხალხი და შეაკავეს გაქცეული, რომელმაც, ბაღში რომ გარბოდა, იმ დროს რამოდენიმე ცერცვი მოგლიჯა და მუჭებში ეჭირა. ხალხმა ჰკითხა: — რა ამბავიაო? — როგორ რა ამბავიაო!.. ხუცის ბაღში

ეს ერთი მუჭა ცერცვი მოვგლიჯე და ამისთვის მომდევნო მოსაკლავათ აღარ მზოგავსო და მიშველეთო. ხალხს გაუკვირდა, ის გაუშვა, გადაეღობა წინ ღვდელ და დაუწყა საყვედური: მღვდლო, როგორ გეკადრება უბრალო რამეზე მოთმინების დაკარგვა? ერთი მუჭა ცერცვისთვის კაცი ვის მოუკლავს, რომ შენ მოგაკვლევითო!.. მღვდელი ოჯახის გაკიცხვას მოერიდა, რაც იყო, ველარ გაამხილა, წაიშინა თავში ხელი და აღრიალდა: შვილებო, ვინც არ იცის—ცერცვია, მაგრამ ვინც იცის—ცეცხლიაო!.. მეტი რაღა მეთქმისო—თქვა და გამობრუნდა სახლისკენ.

წმიდა გიორგის რაზმი.

ამ ნომრის ძველ (მეორე) განყოფილებაში იბეჭდება იმერეთის მეფის სოლომონ პირველის ამბავი, მისი თანამედროვე მგალობელი კანდელაკის გადმონაცემი. რომ უკეთ ავწონ-დავწონოთ და გავითვალისწინოთ იმ დიდი სოლომონის მეფობის ხასიათი, საჭიროა მისი წინასწარი დროება ვიცოდეთ და ამისათვის ჩვენ მივმართავთ, როგორც წერილობით, ისე ზეპირ-გადმონაცემ ამბევებსაც.

სოლომონ დიდის მამა მეფე ალექსანდრე, მხოლოდ სახელათ იყო მეფე, თვარა თვით სამეფო-კი სხვისი სახრავი იყო. ციხე-სიმაგრეები თურქებს ეჭირათ ხელში, ჯარი ჰყავდათ ჩაყენებული ყველგან და ქვეყნის ბედსა და უბედობას განაგებდენ. მეფე მათი სურვილების აღმასრულებელი, ყურმოჭრილი ყმა იყო. მთავართებელი, ფაშა იზმაილი ქუთაისის ციხეში იჯდა და იქიდან განაგებდა. თურქები ყოველთვის იმასა ცდილობდენ, რომ იმერლებისთვის რჯული და ეროვნული

ელფერი ენასთან ერთად დაეკარგვინებინათ და მადლიანებით, მაგრამ მათმა მეცადინეობამ სულ წინააღმდეგი ნაყოფი მოიტანა: რაც უფრო მეტს ტანჯავდნენ და დევნიდნენ ქრისტიანებს, ისინი უფრო დღითი დღე თავსა სდებდნენ ეროვნობისა და ქრისტიანობისათვის და ზიზღით ევსებოდათ გული მტრისადმი. ეს დაინახა ჭკვიანმა იზმაილმა და გამოცვალა პოლიტიკა: თვითონ პირდაპირ აღარ ერეოდა ვითომ სამეფო საქმეებში და მხოლოდ მარტო ხარკს იღებდა, მაგრამ ქვეშ-ქვეშურათ კი ფარისევლური მოქმედებით უარეს დღეს აყენებდა. დაუწყო ლალიაობა დიდ-კაცობას, რომ გადაებირებია თავისკენ გვარისშვილები და იმავე დროს სამღვდელოებასაც გადაუსვა ხელი თავზე. ერთი შეხედვით კაცს ეგონებოდა, რომ ამ მადლიანმა ადამიანმა მტრობა მოყვრობათ შეცვალაო; და სათვალდათვალოთ სწორეთმართლაც ასე იყო. გუნებაში-კი ასე ფიქრობდა: არაფერია, თვალს აუხვევ, მოვატყუებ და მოხიბლული ხალხი მალე გაირყვნება, რჯულსაც დაჰკარგავს და ზნე-ჩვეულებასაც და მაშინ ადვილი მოსაქნელი იქნებაო. სიფრთხილით შეუდგა საქმეს. ვისაც კი შეატყობდა, რომ ძნელი გადასაბირებელი იყო და თავისას არ გასწირავდა, უდგებოდა კვალში, უკრეფდა მიზეზს, დიდ ხანს არ ახარებდა. მაგიერათ თავისი მომხრეები აჰყავდა უდიდეს ხარისხზე და ხალხზე მათ გავლენას ძალას აძლევდა. მოხუცებული ქუთათელი მიტროპოლიტი, ყოვლად ღირსი ქვეყნის მოძღვარი, გადააყენებია ალექსანდრე მეფეს და მის ნაცვლათ ახლოგაზდა ჩხეიძე აიყვანეს ქუთათელის ხარისხზე. ეს ჩხეიძე მართლა დიდი გვარის შვილი იყო, მაგრამ, როგორც კაცი, შეჩვენებული და სახელ-გატეხილი იყო. სხვათა შორის ტყვის გამყიდვე-

ლიც კი იყო. უღირსათ და უსამართლოთ გადიდკაცე-
ბულმა ჩხეიძემ, რასაკვირველია, იზმაილის სურვილზე
დაიწყო მოქმედება და სამღვდელოება არივ-დარია: ღირ-
სეულებს ჩაგრაფდა და უღირსებს, მაგრამ მის მოდას-
ტურებს კი, აწინაურებდა... ათი-თუთხმეტი წლის გან-
მავლობაში შეიბღალა სამღვდელოება: კუჭის მიმდევრო-
ბამ თავი იჩინა. ყველაზე უფრო დაწინაურდა ოკრი-
ბელი მღვდელი ელიაშვილი. ის გახდა მარჯვენა ხე-
ლი ჩხეიძისა და მთავრობის მიდგომითა და ყოველ-დღი-
ური მამულობით გაძლიერდა: კარის დეკანოზობა
მიიღო. ქვეყანას ძულდა, მაგრამ შიშით როგორ გაამ-
ხელდა და ან ვინ რას გაუბედავდა! ამავე დროს ცხოვ-
რებდა ერთი ძველებური გამოჩენილი სამღვდელო პირი,
გელათის დეკანოზი ოქროპირ კანდელაკი. როგორც
ქვეყნის ერთგული, ის მთავრობას არაფრათ ეჭაშნიკე-
ბოდა, მაგრამ ქვეყნის ხათრს მაინც იჭერდა და პირდა-
პირ არას ერჩოდა. ერთხელ დიდ-მარხვაში ამას შეხვდა
დეკანოზი ელიაშვილი და ჩვეულებისამებრ სამღვდელო
პირთა შენდობა მოთხოვა — „ქვეყნის ორგულის შენდო-
ბა არ მიგეცემარ“ — მიამხხა ცივათ და მოშორდა. ეს შე-
ურაცხყოფა ვეღარ აიტანა გაზვიადებულმა ელიაშვილმა,
დააბეზლა ქუთათელს და ქუთათელმაც გაუგზავნა ჩაფ-
რები და დააჭერინა ოცდა თუთხმეტი სული მისი ცალ-
შვილი და შვილი-შვილები, ჩამოაყვანია და გარდასცა
თურქებს, რომ სათათრეთში წაეყვანათ ტყვეთ და სულ
ცალ-ცალკე გაეყიდათ. წითელი პარასკევი იყო. ეს რომ
ნახა ოქროპირ კანდელაკმა, დაიღრიალა: „ღმერთო, რა
შეგცოდნე, რათ წამიწყმიდე სიბერეო?!.. ჩემი ცალ-შვილი,
ჩემი შვილის-შვილები გაურჯულდენ, წაწყდენ და მე
კი სასუფეველი ვეძიოვო?!.. აღბათ არ ვყოფილვარ ღირსი

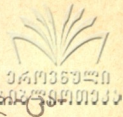
ცხონებისა და იყავნ ნება შენია! მე ჩემ ოჯახს ვერც
საიქიოს გავშორდები, რადგან ისინი ჯოჯოხეთში შევ-
ლენ, მეც იმათთან ვიქნებიო!“ გაღესა ხანჯალი, გაირქო
წელში ანათორას ქვეშ და პირდაპირ შევიდა ქუთათლის
სახლში. ქუთათელს იზაილ ფაშა ჰყავდა სტუმრათ და
მიუხედავათ დიდი პარასკევისა, შემწვარ ბატკნების ხორცს
შეექცეოდა!.. დაიჩოქა მღვდელმა ზე შეჰყვირა: „მღვდელ-
მთავარო, რა დაგიშავე, რომ ცოლ-შვილი ტყვეთ წა-
მოაყვანიეო?! თუ რამე შეცოდება მაქვს, გადამხდევინე
მე და ბავშვებს რაღას ერჩიო?“ დიდ ხანს ევედრა ტირი-
ლით, თან-და-თან უახლოვდებოდა მუხლებზე ხოხვით;
ბოლოს, როდესაც იფიქრა, რომ ახლა კი შემძლია მო-
ვიმარჯვო ხელიო, უკანასკნელათ ჰკითხა: მაშ ალარ აქვს
საშველი ჩემი ცოლ-შვილის ხსნასო?! — მხოლოთ ერთიო,
სიცილით უპასუხა ქუთათელმა, თუ დაჯდები შენც ჩვენ
სუფრაზე და ხორცსა სჭამო“. თავ-ზარი დაეცა ოქრო-
პირს, მაგრამ იფიქრა: ჩემ ცხონებას ხომ მაინც არაფე-
რი ეშველებათ, ამას მოვკლავ, მეც წავწყდები და ჩემი
ცოლ-შვილიცო, ხორც თუ ვჭამ მარტო მე წავწყდები
და ისინი კი გადარჩებიანო; დაეთანხმა მასპინძლებს,
ფირვანი გამოართვა ცოლ-შვილის დასაბრუნებელი და
მიუჯდა სუფრას. პირველი ნაჭერი რომ აიღო, აუკან-
კალდა ხელი, პირამდის ძლივს მიიტანა, მაგრამ კრიჭა
კი ალარ ეხსნებოდა, გადმოყარა ცრემლები, გააღო რო-
გორც იქნა პირი და ჩაიდვა ლუკმა. უცბათ სახე გაუ-
ბრწყინდა, პირჯვარი გადაიწერა, სიამოვნებით გაუსვა
ხელი ჭამას. — „აი ბარაქალა, ქეშეშ, ქეშეშ, მოაძახა იზმა-
ილმა, გეგემბრიელაო?“ — „დღეიდან შენც ჩვენი ხარო,
უბრძანა ქუთათელმა. ახლა შეგიძლია შენი ოჯახი უკან
დაიბრუნოვო“. გაძღა ოქროპირ დეკანოზი და ნასადი-

ღღეს გამოხსნილი ცოლ-შვილიანათ გაუდგა გზას. ხმა მაშინვე გავარდა ხალხში ჭორათ. აღდგომა ღღეს, როცა ლიტანია უნდა შემოეცლოთ, ხალხმა შეაჩერა მისი საყვარელი მოძღვარი და უთხრა: თუ მართალია, რასაც რომ ამბობენ, ღღეს ნულარ გვიწირავო. დეკანოზმა დააღვა ხელი ხახულის ღვთის-მშობელს და შეჰფიცა მრევლს: „ტყუილი გაგიგონიათ, შვილებო, ამისმა მადლმა მე იმ სუფრაზე ლობიოს მეტი არა მეჭამოს რაო დანისცუმა-რილოო“. ხალხმა დაუჯერა რასაკვირველია და ამით გათავდა ეს უცნაური ამბავი. მხოლოდ რამოდენიმე წლის შემდეგ, სიკვდილის წინეთ რომ გაენდო დეკანოზი ოქროპირ კანდელაკი მის მოძღვარს, აღსარებაში უთხრა, რომ ყოველი ნაჭერი, სანამდი პირთან მივიტანდი, ხორცი იყო, მაგრამ, ვენაცვალე ღვთის სასწაულსა და ძლიერებას, პირში რომ ჩავიდებდი, ლობიოთ გადაიქცეოდა ხოლმეო. რჯულის კანონით მოძღვარს ნება არა აქვს, რომ მოწათის აღსარება გამოაქვეყნოს, მაგრამ მისმა მოძღვარმა კი მრევლს გამოუცხადა ეს ამბავი. ჩხეიძე ქუთათელი კი თავისას არ იშლიდა. ახალგაზდა მღვდლებშიაც კი ბევრნი გამოჩნდნენ ელიაშვილი დეკანოზის მიმდევარნი. ჩხეიძე ქუთათელმა სხვათა შორის ქართული საღმრთო წერილი გადაათარგმნია არაბულათ სიტყვა-სიტყვით და ისე აკითხებდა ეკლესიებში. მაშინდელი არაბულათ ნათარგმნი სახარება, ქართველი ასოებით დაწერილი, ღღესაც მოიპოვება აქა-იქ იმერეთში. ხალხს რომ აღარა ესმოდა რა, სულ მიატოვა ეკლესიაში სიარული. ერთხელ იზმაილმა ჰკითხა თავისმეგობარ მღვდელ-მთავარს: „მგონია, ტყვილა ვაძულებ თავს ხალხს! ძალა დატანებით მათ რომ სამღრთო-წერილს ქართულათ აღარ ვაძლევთ და მათთვის გაუგებარ

ენაზე ვუკითხავთ, მაგითი მაინცა და მაინც იძულებული ხდებიან ვერ ვპყდეთ, რომ ჩვენს ენაზე გასცვალონ ქართულიო — „მაგას ვინ ფიქრობსო?“ უპასუხა ქუთათელიმა. ხალხი რომ საყდარში სიარულს აღარ დაიწყებს და საქრისტიანო მოძღვრებას მოკლებული იქნება, მაშინ ნელ-ნელა დაივიწყებს რჯულს, დაჰკარგავს სარწმუნოებას, ზნეობითად დაეცემა და ამ ნაირათ, სულით მკვდარი ხალხი, ადვილი მოსათოკი შეიქმნება. ეს მსჯელობა, რასაკვირველია, მოუწონა იზმაილ ფაშამ და ხვანთქარის წყალობამ და ჯილდომ უფრო და უფრო გააძლიერა და გაადიდკაცა, როგორც ჩხეიძე, ისე მისი მიმდევრებიც. თითო-ოროლა მეჩეთებიც კი ააშენეს აქეთიქით მის დროში. ხალხი, რასაკვირველია, თან-და-თან ეცემოდა. უძღური მეფე ვერას შევლიდა და, ვინ იცის, რა ბედი მოელოდა იმერეთს, თუ ღვთის განგებით იმ ხანებში არ შემდგარიყო საზოგადოება, „წმიდა გიორგის გუნდათ“ წოდებული.

ერთხელ გაღმა საბურთალოზე მზის ჩასვლისას ქადარს ქვეშ მოეყარათ თავი ახალგაზდა ოჯახის შვილებს და თათბირობდენ. მათში ერიენ უფლის წულეებიც, სამეფო ტახტის მემკვიდრე ახალგაზდა, თვრამეტი წლის სოლომონ ბატონიშვილი და მისი უმცროსი ძმა არჩილი. არჩილი მალალი ტანის კაცი იყო, ძარღვებიანი და ძვალ-მსხვილი. იმ დროში ვაშკაცობით და სიმარჯვით ახალგაზდებში მას ვერავინ შეედრებოდა; პირველი მობურთავე იყო, შესანიშნავი ცხენოსანი, მოჯირითე, მეთოფე, მეხმლე და მასთანაც სამ ნაბაღზე ახტებოდა. მეტ-სახელათ „წმ. გიორგის მოწაფეს“ ეძახდენ და „არჩილ გიჟს“. სოლომონიც კარგი შესახედავი იყო;

ბევრში არც ის ჩამოუვარდებოდა არჩილს, მაგრამ უბრალოდ რატესობა იმაში ჰქონდა, რომ თვალი უჭრიდა, — იმის თვალების შეჩერებას ვერავინ ბედავდა. — „ბატონი შვილო, დაიწყე ერთმა კაქია შვილმა — ჩვენს სურვილს დღეს ღვთის ნებაც დაერთო, წილიც ვყარეთ ღ უფროსობა, — მეთაურობა თქვენ გერგოთ; გვიწინამძღვრეთ, გვიბრძანეთ და დანარჩენი ჩვენ ვიცით“. — „კეთილი! ბრძანა სოლომონმა, მაგრამ ჯერ ერთი ეს, რომ ნება არ გაქვთ ბატონი შვილი დამიძახოთ, ყველას ჩვენ ჩვენი საკუთარი სახელი გვაქვს: არჩილს „გიჟი“ ჰქვია, მე — „ქვახეთქია“, შენც „შვილდ-ისარა“ და ამ გვართ თვითოეული ჩვენგანის მოვალეობა ხომ იცით, რა არის? — სურვილის განსახორციელებლათ თავის დადება და ჩვენი სურვილი-კი ის არის, რომ ქვეყნის მტერი და ორგული ვდევნოთ და ერთგულებს ხელი შევუწყოთ. წყალ-გაღმა რომ საქმეს ვაპირებდეთ, ჩვენ წყალ-გამოდმა უნდა დავიწყოთ ჩხირ-კედლაობა. ყველას მხარი მოვუქციოთ და ჩვენზე ექვი არავინ აილოს! გასაქირში ერთმანეთის მომხრე უნდა ვიყოთ, თუ ჩვენგანს ვისმე უბედურება შეემთხვეს, ქირისუფლობა უნდა გავუწიოთ არა მარტო იმას, არამედ მთელ ოჯახსაც!.. — რომ ვინმემ გაგეთქვას? — წამოწამოიძახა ერთმა მათგანმა. — „იმას სიკვდილიო!“ თქვა სოლომონმა. „ამინ!“ გაიმეორეს ყველამ ერთხმად. სოლომონმა აიხსნა ძელი ქეშმარიტი გულიდან, თვითეული მათგანი მივიდა და ემთხვია სასოებით და დაიშალა კრება. ყველა თავისთვის წავიდ-წამოვიდენ აქეთ-იქეთ. ამას შემდეგ არ გაუვლია დიდხანს, ხმა გავარდა, რომ კარის დეკანოზისათვის ვიღაც ბოროტ-მოქმედებს, ძირში მოუჭრიათ ენა და ცხვირი ჩამოუთლიათო. იმავე

დროს რამდენიმე ახალგაზდა მღვდლისათვის ცალკე
ლი თვალი წამოუთხრიათო.

თავს გამოიდვა მთავრობამ, აქეთ ეცენ, იქით ეცენ,
ცდა არ დაუკლიათ, მაგრამ ვერა გაიგეს რა. გაიარა ერ-
თმა კვირემ, ლევან აბაშიძის სახლ-კარი გადაბუგეს. ვერც
ამის მქნელი გამონახეს. მოჰყვა ამას სხვა უცნაური ამ-
ბვებიც და ისე დღე არ გავიდოდა, რომ სადმე გასაშტე-
რებელი ამბავი არ მომხდარიყო. ვინც კი თათრების მომ-
ხრეთ და ერთგულათ იყო შენიშნული, რომ ფათერაკი
არა მოსვლოდათ-რა, — შეუძლებელი იყო. ფეხზე დად-
ვა მთავრობა, მაგრამ მაინც ვერა გაიგეს-რა. ყველაზე
თავ-გამოდებული იყო სოლომონ ბატონიშვილი. ზო-
გიერთებმა ხოსიკა მაჭავარიანზე მიიტანეს ეჭვი: იმან
იციის უთუოდ ყოლიფერიო. დაიჭირეს და ჩააგდეს საკან-
ში. საწყალს აღარც ფიცი გაუვიდა და აღარც ჯერი.
თუმცა საბუთი ვერა გამოუნახეს-რა, მაგრამ მაინც ქვე-
ყნის სანახავათ და შესაშინებლათ საკირეში დაწვა გა-
უჩინეს. მზე ჯერ არ ამოსულიყო, რომ გაღმა სა-
კირე გაახურეს და ხალხს თავი მოუყარეს. დიდი
და პატარა ზოგი ტირილითა და ზოგი შიშით მოდიო-
და: როგორ მოიყვანდენ ტყვეს და ჩააგდებდენ საკირე
ში. უცებ ოლისკურიდან მომავალი პირბადიანი ცხენო-
სნები გამოჩნდნენ. მათ წინ მოუძლოდა, შუბით ხელში,
ერთი თეთრ-ცხენიანი მხედარი. ჩუმათ აუარეს ხალხს
გვერდი, შეუპოვრათ მიადგენ საკირეს და დაუწყეს ნგრე-
ვა. შეერთა გაკვირვებული ხალხი, გარისხდა მთავრო-
ბაც. მოთმინებიდან გამოსულმა სოლომონმა იძრო ხმა-
ლი, რამდენიმე ახალგაზდამ მხლებლებით შეუტია შეუ-
პოვრებს, მაგრამ, როგორც-კი მიუახლოვდა თუ არა,
მხედარი მოუბრუნდა, ხმა ამოუდებლათ თითი მიუშვირა

ცისაკენ. სოლომონმა და მისმა მხლებლებმა იარაღი ხელიდან დაჰყარეს და დაემხვენ მის წინ. თეთრმა ცხენოსანმა და მისმა მხლებლებმაც გააბრუნეს ცხენები და გაუდგენ გზას. ამ შემთხვევამ ყველა გააკვირვა. ბატონიშვილს და მის მხლებლებს რომ ჰკითხეს, მათ მხოლოდ ესა თქვეს, რომ ვიღაც თეთრ ცხენიანი იყო — ისეთი თვალით შემოგვხვდა, რომ ძალ-ღონე დავკარგეთ ოღ თვალი ვეღარ გაგუმაგრეთო. — „ალბათ წმიდა გიორგი იქნებოდა, დაიგრიალა ხალხმა, დაილოცოს მისი სასწაულიო!“ ამავედროს დარაჯები მოვიდნენ ოღ მოახსენეს ალექსანდრე მეფეს, რომ გათენებისას თეთრი ცხენოსანი მოადგა ციხეს, ჩამტვრია კარები, შემოისვა უკან ხოსია მაქავარიანი და თვალსა და ხელს შუა გაუჩინარდაო. ამ შემთხვევამ თვით თათრებიც კი გააკვირვა და ზოგიერთმა მათგანმა მართლმადიდებლის სარწმუნოება მიიღო. მათი ნაშვირები დღესაც ცხოვრობენ ქუთაისში ინაკავადის გვარით. სულ რამდენიმე წლის განმავლობაში ისე დამარცხდნენ თათრის მომხრე ქვეყნის ორგულები, რომ ძველებურათ ფართაშს ველარავინ ბედავდა.

ერთხელ გეგუთში ერთი მღვდელი მოკვდა, ჩაასვენეს კუბოში და საფლავზე რომ მიიტანეს მესამე დღეს, მაშინ გაცოცხლდა... გაუკვირდა ხალხს. ე მღვდელი წამოდგა, თვლები ამოიფშვნითა, მიიხედ-მოიხედა და მიუბრუნდა ხალხს: — „ვენაცვალე იმის ძლიერებას, ღმერთმა საიქიოდან განგებ გამომგზავნა, რომ თქვენი ცოდვები გამხილოთ და შეგანანებიათო“. მოჰყვა სხვა და სხვა რამეებს, მაგრამ სულ მისთანებს კი, რომელებიც ქუთათელისა და მისი მიმდევრების სასარგებლო იყო. ხალხში რომ ხმა გავარდა, შორეულკუთხეებიდანაც კი მოდიოდნენ, რომ გაეგოთ და შეეტყუოთ გაცოცხლებულ მღვდლისაგან ზეციური ამბავი. ხა-

ლხმა მართლა თითქმის დაიჯერა მისი ამბავი და უნდოდა, რომ უფრო მეტი უფრო შეეძინა ხალხი ქუთაისში, როგორც სამღვდლოება, ისე ერის კაცებიც, და იმ დღისთვის დაიბარა გეგუთელი მღვდელიც. ოქროს-ჩარდახთან, ჭადარს ქვეშ, საჯაროთ ჰკითხა მღვდელს: „მამაო, მართლა საიქიო მოგივლია და ღმერთი გინიხავსო?“ მღვდელმა დაიფიცა, მართალიაო. — „მაშ, მოგიყვები სიტყვა-სიტყვით, როგორ იყო და ან რა ნახეო“. — „მე, უენი ჭირიმე, მოჰყვა მღვდელი, ამომხდა თუ არა სული, სულთა მხუთავმა მიქელ-გაბრიელ მთავარ-ანგელოზმა მაშინვე ანგელოზებს გადამცა და იმთაღ პირდაპირ ღმერთთან წარმადგინეს. დეილოცა მისი ძლიერება, ოქროს ჩარდახში ბრძანდებოდა, ოქროს ტახტზე ფეხ-მორთხმული, თავზე იმისთანა ფესი ეხურა, რომ სულ ელავდა, ხელში ყალიონი ეჭირა სხვა და სხვა თვლებით მოჰედლილი, ისე რომ ფასი არ ითქმებოდა! ძალიან ტკბილათ მიმილო, დიდი პატივიც მცა, გამომიშვირა ხელი და მითხრა: „ბუიურ ქეშეშ ოთურ ხალიჩაზედაო“. მერე გამომკითხა ამ ჩვენს ქვეყნის ამბავი. მეც რასაკვირველია მოვახსენე, რაც ვიცოდი და იმანაც მე აქეთ გამომისტუმრა, რომ მისი ნება სურვილი თქვენთვის გადმომეცა!“ წამოდგა ზეზე აღელვებული სოლომონ ბატონიშვილი და მიუბრუნდა ხალხს: — „ხომ გაიგონეთ, რაც თქვა ამ მღვდელმაო? რაც თქვა—სულ მართალია, მაგრამ მაგას ღმერთი კი არ უნახავს, ეშმაკი გამოცხადებიაო! აბა რა დასაჯერებელია, რომ ჩვენმა ღმერთმა, ვენაცვალე მის ძლიერებას, უწმინდური ფესი დაიხუროს თავზეო?! და განა ჩვენი საქრისტიანო ქართული ენა არ ეცოდინებოდა, რომ თათრულათ არ დაეწყო ლაპარაკი და არ ეთქვა: „ბუიურ ქეშეშ ოთურ ხალი-

ჩაზედოა?! ცხადია, რომ ამ შეჩვენებულს ჯოჯოხეთი მოუვლიაო! „ვიჯმნი ეშმაკისაგანაო!“ — დაიღრიალა და მიაფურთხა წვერებზე. როგორც მოულოდნელი ქარიშხლისაგან უცბათ აღელვებული ზღვა, ისე შეინძრა ხალხიც და შემოეხვიენ გარს ფერ-მიხდილ მღვდელს: „ეშმაკი უნახავს, ეშმაკი; ჯოჯოხეთში ყოფილა და იქითკენვე გავისტუმროათო!“ და გასწი-გამოსწიეს. შეშინებულმა მღვდელმა გააბა ღრიალი: — „დიდებულო, მეფევე, ნუ მოაკლევინებ ჩემ თავს ჭ ყველაფერს მართალს გაიმბობო“. ბატონიშვილმა არჩილმა გამოგლიჯა ხელში გააფთრებულ ხალხს მღვდელი და უთხრა: — მაშ თქვი, რა ამბავია? ათრთოლებული ხმით მოჰყვა ღვდელი: „დიდებულო მეფევე, შემიბრალებთ! მე არც მომკვდარვარ, არც ღმერთი მინახავს და არც ეშმაკიო! ბატონმა ქუთათელმა და მაგისმა მომხრეებმა მიბრძანეს, რომ სიკვდილი მომეგონებია და რაც ღვთის ნაბრძანებათ გადმოგეცით, — ის სულ ქუთათელის დარიგება იყოო“. ამ შემთხვევამ ისე ააღელვა დიდი ჭ პატარა, როგორც ხალხი, ისე მეფეც, რომ ქუთათელი იძულებული შეიქნა გაქცეულიყო ქუთაისიდან და თავის როკითის ციხეში გამაგრებულიყო. დღესაც როკითლები სარწმუნოთ ამბობენ მამა-პაპისაგან გადმონაცემ ამბავს ამ ჩხეიძეზე: რომ მოკვდა და ეკლესიაში დამარხესო, — გაჩნდენ გველები მის საფლავში, ამოდიოდენ და ხალხს აფრთხობდენო!.. არ იქნა, ვერა მოუხერხეს რა, სანამ არ გაჭრეს საფლავი, ძვლები არ ამოიღეს და ხანის წყალში არ გადაყარესო. მაშინ კი გველებიც გაქრნო.

ადვილი მისახვედრია, რომ ეს საქმეები, რაც იყო ჩადენილი, სულ ამ მცირე საიდუმლო რაზმის წყალობა იყო, რომელიც საიმედო ახლოგაზდათა მამულიშვილებისაგან იყო შედგენილი და რომელსაც თვითონ სო-

ლომონი მეთაურობდა. თავისი ფრთხილისა და წინ-დაწე-
დული მოქმედებით ამ პატარა რაზმმა ისე დასცარა თუ-
რქების ძალა და ისე გაუმთელა გული ქრისტიანობას,
რომ ალაქსანდრე მეფის სიკვდილის შემდეგ, სოლომონი
რომ ტახტზე ავიდა, ბევრი აღარა დაჭირვებია რა თათ-
რების მოსაგერებლათ.

ბიბლიოგრაფიული შენიშვნა.

ახირებულია ჩვენი საზოგადოება!.. ყოველგან და ყოველთვის სხვისგან გადამეტს თხოულობს და თვითონ-კი თავის მხრით მცირეც ეზარება. ბევრისაგან უმადურობა ისმის ჟურნალ „მოამბის“ შესახებ: ჟურნალი-კი არა, უბრალო კრებული არისო. თუ ჟურნალობას ჩემობს, რატომ ისიც ისე არ გამოდის, როგორც სხვა ქვეყნის ჟურნალებიო, რომ არც შინაური მიმოხილვა აქვს და არც პოლიტიკურიო და კრიტიკის ხომ ხსენებაც არსად არისო. იმ დალოცვილებს ავიწყდებათ, რომ ის, რაც ერთგან მოსახერხებელია, მეორეგან შეუძლებელია. ქალმა თქვაო: „სულ ნუ მეყოლება შევილები ის მირჩვენია, ვიდრე დამახინჯებულსა ხედავდეთ“. მართალია მხოლოდ ერთი ის, რომ კრიტიკული სტატიები არ იბეჭდება, მაგრამ აქაც რაღა „მოამბეს“ გადავახდევინოთ, რომ ჯერ კრიტიკოსები საზოგადოთ არც ყოფილან და არც არიან ჩვენში, რომ ან სხვაგან სადმე ეწეროსთ და წერონ კრიტიკული სტატიები?!

მაგრამ მიუხედავად ამისა მაინც ეს ჟურნალი „მოამბე“ სინიღისიერათ გამოდის, სასარგებლოც არის და მაინცა-და-მაინც ხელ-აღებ წუნის დადება მიზეზ-მიზეზობა იქნება. აი, თუ გნებავთ, ავიღოთ ამ წლის № 1 „მოამბე“. სხვა რომ არა იყოს, მარტო ისიც კმარა მოსაწონათ, რომ აქ თ. სახოკიას სამგზავრო წერილებია „გურია-აჭარა“ დაბეჭდილი და ან აქვე უსახელო ავტორის სტატია „აფხაზეთის ახალშენები“. ამისთანა რამე-

ებს სხვა ხალხის ჟურნალებშიაც ვერ შეხვდებით. მარტო ზღაპრული გადაკითხვა კი არ უნდა, საგულისხმოდ ჩაფიქრებაც ექვივება. თუ გნებავთ, ესენი იგივე პოლიტიკური და შინაური მიმოხილვაა. იმდენათ, რამდენათაც კი მოსახერხებელი იყო. ამათ გარდა თავი და თავი საყურადღებო რამ პატარა მოთხრობაა დ. კლდია-შვილისა „მრევლში“. ამის გამო გვინდა ცოტა რამ ვთქვათ. საზოგადოდ ქართული მწერლობა ხელოვნების მხრით თავს ვერ მოიწონებს. მართალია იქა-აქ შეხვდებით ნიჭიერ ნაწარმოებს, მაგრამ იმათაც ხელოვნების მხრით დიდი ნაკლი აქვს. ჩვენმა მწერლებმა არ იციან კანონი ნაწარმოების შეფერადებისა, სწორა ლარის გაყვანის, დროზე შეჩერების და ადგილზე წერტილის დასმის. და მიტომ მათი ნაწარმოები, გინდ ნიჭიერიც იყოს და აზრიანი, ხელოვნების მხრით კოჭლობს და შიგა-და-შიგ არის დამახინჯებული.

ნამდვილი ხელოვნება ისეთი რამ არის, რომ, თუ ან მეტი, ან ნაკლები რამ შიგ გამოუჩნდება, ზორჩა, გათავდა, მისი მთლიანობაც და ერთიანობაც ირღვევა. რუსთველს და ბარათაშვილს გარდა ეს კანონი არავის არ აქვს დაცული ჩვენს მწერლობაში. ეს ბევრჯელ მწერლის ბრალიც არ არის. გარემოება აიძულებს ხოლმე მწერალს, რომ თავისი ნაწარმოები თვითონვე დაამახინჯოს, თუ უნდა რომ გასავალი ექნეს. ამ ოცდა თხუთმეტი წლის წინეთ მე ერთი ლექსი დავწერე: „სიმღერა მკის დროს“. იმ დროის შესაფერათ არ იყო ურიგოდ დაწერილი, მაგრამ კიჟინი დამცეს: ეს უნაყოფო ბუღბუღობაა და სხვა არაფერიო!.. ხელოვნება ხელოვნებისათვისა... აქ სასარგებლო არა არისო. მეც ავდექ და ბოლოში მივაწებე:

„უხვათ მოვიდა დღეს ზური,
მაგრამ ბედს მაინც ვეძღვრი,
რამ მას პატონი წამართვეს

და მე კი თუღსა ტუფილათ ვღვრი“.

ეს რომ ნახეს მომატებული, მაშინ მოიწონეს და დამიბეჭდეს. მე კი ვხედავდი, რომ ეს ხელოვნების შეუ-
რაცხყოფა იყო, ჩემ სიმღერას ვირის კუდი გამოვაბი,
მაგრამ რას ვიზამდი, რომ უმისობა აღარ მოხერხდებოდა
და მეც არარაობას „კირაობა“ ვარჩიე. შეიძლება დღე-
საც კიდევ ამ გვარი რამ უშლიდეს ხელს ჩვენს ახალ-
გაზდა მწერლებს და სამწუხაროა, რომ ამდენ ხანს უმე-
ცრებისათვის თავი ვეღარ დაგვიხწევია. აღრეც მითქვამს
და ახლაც ვიმეორებ, რომ ახალ მწერლებში ყველაზე
უფრო საყურადღებოა არაგვის-პირელი მისი პსიხოლო-
გიური ეტიუდებით. მისი ზედ გავლენით მიმბაძველო-
ბით ბევრი გამოიწვია, თითქმის სკოლა შექმნა. პირველ
ბიჯათ ეს დიდი რამ არის, მაგრამ ის კი საფიქრებელია,
რომ ჯერ ამდენ ხანს უფრო დიდზე და უფრო იდეი-
ურზე ვერ გადადის, მაგრამ ამაზე კიდევ გვექნება შემ-
დეგშიაც შემთხვევა ვილაპარაკოთ და ახლა გადავალთ
იმ ახალგაზდა მწერლებზე, ხალხს რომ მიმართეს და ცდი-
ლობენ სოფლების ცხოვრება გაგითვალისწინონ. ამ გვა-
რი მწერლები აღრევაც გვყვანდენ, მაგ. ლომაური, ს.
მგალობლიშვილი, ეკ. გაბაშვილისა და სხ., მაგრამ იმათ
ნახევრადაც ვერ გავგიმართლეს იმედები და აი, რის
ბრალი იყო.

ზოგიერთები საზოგადოთ იმ აზრისა არიან, რო-
გორც სხვაგან, ისე ჩვენშიც, რადგან ჩვენები მხოლოთ
მიმბაძავები არიან, რომ რეალიზმი მოითხოვს მწერლო-
ბაში მხოლოთ პრიტოკოლურ აწერილობას უმეტ-ნაკ-

ლებოთ, ისე როგორც ხედავს და ესმის მწერალს, რომ იქ თავისი არ უნდა გაურიოს რაო. მაგალითად, სოფლის ცხოვრება გინდა აწერო? მიდი გლეხისას, რაც ნახო, ან რაც გაიგონო—უტყუვრათ ჩაწერე და ეს იქნება ნამდვილი ხელოვნებაო. ეს რომ ასე იყოს, მაშინ ფოტოგრაფიულ სურათებს უპირატესობა ექნებოდათ ხელოვნებითი მხატვრობაზე და უბრალო ფოტოგრაფიემჯობინებოდა გამოჩენილ მხატვარს რაფაილს. მაგრამ ეს ასე არ არის. მართალია ფოტოგრაფია სწორად აღწერს, ერთ ფიორსაც არ დააკლებს, მაგრამ მაგიერათ განმაცხოველებელ სულს ვერ ჩაუდგამს იმას, რასაც მიბაძვით უახლოვდება და ხელოვანი მხატვარი კი იმისთანა რამ დამახასიათებელ ნიშანს აიღებს, შეურჩევს მისთანა წამს გრძნობა-გონების გამომეტყველებისას, რომ სულს ჩაუდგამს და განახორციელებს ნახატს. ამაშია მისი შემოქმედების საიდუმლო ძალა, რომელსაც უფროსწრაფ-გადამღები, მაგრამ უსულო ფოტოგრაფი ვერ მიწვდება. ასევე უნდა ვთქვათ მწერლებზედაც. ნიჭიერმა მწერალმა სტენოგრაფიულათ კი არ უნდა გადაიიღოს ყველაფერი, რაც გაიგონა, ნახა, არამედ ჩაწეროს. არა, ასისა ათასი სიტყვა-ფრაზისაგან უნდა აირჩიოს მასალები, რომელნიც უკეთ დაახასიათებენ მისგან აღებულ საგანს, რასაკვირველია შემოქმედებითი ძალით. ეს, რასაკვირველია, ძვირათ ვისმე შეუძლია და მათ რიცხვში ჩვენი დ. კლდიაშვილიც უხვათ არის დაჯილდოებული. მისი პატარა მოთხრობა „მრევლში“ ამგვართაგანია და სამაგალითოც რამეა.

უბრალოთ, თითქო თვითონაც არ აძლევს მნიშვნელობას, ისე ვაკვრით გზა და გზა გვიხატავს სოფლის ცხოვრებიდან ერთ სურათს: რა იმედებითა და სასოებით.

შიდის ახალგაზდა მღვდელი სოფელში? როგორ დაუხვედება მრევლი, როგორ იტანჯება საბრალო მღვდელი და ბოლოს, როგორ უნდა დაანებოს თავი სულის მოძღვრობას და გახდეს „კანჭიათის“ ხუცესი.

თავიდან დაწყებული იმ ადგილამდის, როდესაც მღვდელმა ახიარა მომაკვდავი გლეხი, დაბრუნდა შინ ცოლ-შვილში და დაქანცულმა თავი მიცა ძილს — სწორეთ ძვირფასი რამ არის და აქვე უნდა გათავებულიყო მოთხრობაც. მაგრამ ზემოთაც ვთქვა, ჩვენმა მწბრლებმა დროზე წერტილის დასმა არ იციან-მეთქი. ბ. დ. კლდიაშვილს მოგონებია მომაკვდავი გლეხი, დაბრუნებია და გვიწერს, როგორ მოკვდა და როგორ იტირეს. ეს სულ სხვა, მეორე ამბავია, რომლის გადაბმასაც წინა მოთხრობისათვის ძალა დაუკლია. კაცმა რომ ბედაური რაში დახატოს და მერე აიღოს და მეორე კუდიც გაუკეთოს და ისიც კიდევ ვირის, — აბა რა იქნება? პოეტები, როგორც ბუნება თანაზიარი და ადვილათ გამტაცებელი ხალხი, ხშირათ ისეთ რამეს გადაჰყვებიან ხოლმე, რომ სანამ იმ თავის შთაბეჭდილებებს სხვებსაც არ გაუზიარებენ და არ გამოაქვეყნებენ, ვერ მოისვენებენ და შეიძლება ამ გვარი რამ შეემთხვა ავტორსაც იმ ხანებში, სადამდინაც ის შესაზარი სურათია გლეხის სიკვდილისა.

გადააბა, შეიძლება, მაგრამ ნათქვამია: „სხვა სხვის ომში ბრძენიარ“. „მომამის“ რედაქციას, როცა ბეჭდვდა, როგორ მოუვიდა, რომ ეს ხორც მეტი არ ჩამოაცალა. აი, ეს კი არის სასაყვედურო, თვარა ამ ჟურნალის დაწუნება უსამართლობაა. მჯობნის მჯობნე არასოდეს არ დაიღვევა, მაგრამ, სიმართლეს თუ ვიტყვი, ჟურნალი „მომამე“ იმ თავიდან ამ ხნობამდე უმნიშვნელოთ არ გამოდის და ხშირათ კარგი და სასარგებლო რამ იბეჭდება შიგ ხოლმე.

სოლომონ პირველი დიდი

იმერეთის მეფე

(ზეპირ გადმოცემული თანამედროვისაგან, რომელიც იყო სიკო კანდე-
ლაკის პაპა და ჩაწერილი მისი შვილი-შვილის სიკო კანდელაკისაგან)

ეს მეფე იყო ალექსანდრე მეფის ძე. თუმცა სამეფო ტახტი უფროს ძმას იოსებს ეკუთვნოდა, მაგრამ ვინაი-
დან ხედავდა, რომ მისი უმცროსი ძმა სოლომონ უფ-
რო სამეფო კაცი იყო, როგორც თვალ-ტანადობით, ეგ-
რეთვე ძლიერებით და სიმარჯვით, ამის გამო იოსებმა
მეფობა მას დაუთმო და თვითონ ბერათ შედგა.

სოლომონი რომ სამეფო ტახტზე ავიდა, სულ თვრა-
მეტი წლისა იყო. ამ დროს ოსმალეთის ჯარები იყო იმე-
რეთში შემოსული და ციხე სიმაგრეებიც იმათ ეჭირათ:
პირველი ფაშა მამედ-ალი კიკიანი ქუთაისის ციხეში იდ-
გა დიდძალი ჯარით და მბრძანებელიც იყო დანარჩენი
ფაშების. მეორე ფაშა უსეინ იდგა ბაღდადის ციხეში;
მესამე ფაშა ახმედი შორაპნის ციხეში; მეოთხე ფაშა
ალიბეგი იდგა ხრესილზე. თუმცა ამათ გამგეობაში არ
იყო ჩვენი სამეფო, მაგრამ ბეგარას-კი ახდევინებდენ
იმერეთის მეფეს რამდენიმე ათას ყურყუს. ამ დროს

ცხოვრებდნენ იმერეთის სამეფოში ორი თავადი: რაჭაში, რომელსაც უწოდებდნენ დიდ როსტომ ერისთავათ ლ მეორე არგვეთში თვით მეფის დედის ძმა ლევან აბაშიძე. ამათ შემოიყვანეს თათრები ალექსანდრეს მეფობის დროს, გაუღდეს ციხის კარები, დააბინავეს, დაასუსტეს ალექსანდრე მეფის ძლიერება და თვითონ მათი შემწეობით გავლენა მოიხვეჭეს. ახლაც სოლომონის გამეფების შემდეგ დაუ-ახლოვდნენ კიკიან ფაშას ძვირფასი საჩუქრების მირთმე-ვით და ურჩევდნენ, რომ ბაგრატიონის გვარი სრული-ად მოესპო და მათთვის მიეცა მეფობა, ასე რომ ორ სამეფოთ გაეყო იმერეთი: ნახევარი ერთისათვის მიეცა და ნახევარი მეორესთვის. სამაგიეროთ პირდებოდნენ იმე-რეთში მახმადიანობის შემოღებას. უნდა აეშენებიათ მე-ჩითები ქუთაის, ბაღდათს, შორაპანს, ხრესილზე, საჩი-ნოს, ორპირს, კულაშს, ხონს, რაჭას, ნიკოლოზ-წმინდის ტაძრის გვერდით, ონში ლ ამბრალებურში. კიკიანი ფაშა მოხარული იყო, მაგრამ თავის თავათ ცოტა ჯარით შეებმას ვერ ბედავდა, რადგანაც, როგორც თვით მეფე სოლომონს, ისე მის ძმას არჩილს დიდი ვაშაკაცობის სახე-ლი ჰქონდათ დავარდნილი. მეფე სოლომონს თვალს უჭრიდა და ხალხი დარწმუნებული იყო, რომ ოთხი თვა-ლი აქვსო. მართლაც, პირდაპირ მისი შეხედვა და თვალის გამართვა, როგორც ზაფხულში მოწმენდილ ჰაერში მზის თვალის გამართვა, შეუძლებელი იყო. მის ძმა არჩილზე კი ამას ამბობდნენ: მისმა მადლმა, წმინდა გიორგის სასწაულს გარდა, სიმარჯვით ვერ აჯობებსო. ეს არჩილი იყო ძლიერ ახოვანი, ხმელი, მაგრამ ძვლები ჰქონდა მსხვილი და მოგრძო. იმისი ხმლის ხმარება სამა-გალითო და საარაკო იყო. ცოლათ ჰყავდა ქართლ-კახე-თის მეფის ირაკლის ქალი. აი, მიზეზი, თუ რატომ ვერ

ბედავდა კიკიანი ფაშა ციხეებიდან გამოსვლას და მეფესთან ბრძოლას თავის თავათ, სანამ ხონთქარს არ აცნობა ყველაფერი და არ თხოვა ჯარების დასქელება. ხონთქარმა აუთქვა და ამას შემდეგ კიდევ უფრო გათამამდნენ, როგორც ფაშები, ისე მათი ჯარის კაცებიც და აღარაფრათ აგდებდნენ მეფეს. ერთ აღდგომა დილას თათრის ჯარის კაცი შევიდა მეფის სამზარეულოში, მეფისთვის მომზადებულ სასაუზნო ცხვარს ააგლიჯა ბეჭი, იქვე შექამა და წავიდა უშიშრათ. სასახლის გამგემ სხვა ცხვრის კეთება დააწყებინა და აცნობა სახლს უცეს პაპუნა წერეთელს ეს გარემოება. წერეთელი შეწუხდა, მაგრამ ოას იქმოდა! მოხსენება ვერ გაუბედა მეფეს. მხოლოდ ქათალიკოსიღ დიდებული კარის კაცები, მეფესთან მისალოცავათ მიმავალნი, შეაჩერა, რომ დრო გაგრძელებულიყო და მანამდის მოესწროთ სხვა ცხვრის გაკეთება. მეფეს რომ საუზნე დაუგვიანდა, ვეზირს—თამაზა მესხს—უბრძანა: სად არიან ჩემი დარბაისლები, რომ ვეღარ ვხედავ, ან ქათალიკოსი რატომ არ მობრძანდა, რომ სუფრა მიკურთხოს და ან პაპუნა წერეთელი საუზნეს რათ მიგვიანებს, რომ გავიხსნილოთ? თამაზამ გამოტეხით მოახსენა ყველაფერი. მეფე ისარ ნაკრავით წამოვარდა ზეზე და დაიძახა: ამისთანა სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობიაო! ნულარც გამთენებია აღდგომა, თუ ისინი იმერეთიდან არ გავრეკოა! მოითხოვა ცხენი, შეჯდა და ვარციხისაკენ გაეშურა: მე აქ ქუთაისში დასაღვამი პირი აღარ მაქვსო. დიდებულები ზოგი თან წაყვენ და ზოგი გზაში დაეწიენ. მისვლის უმაღლვე სარდალები დაიბარა: ციხის თავი ქაიხოსრო აგიაშვილი, ბერი წულუკიძე და გიორგი აბაშიძე. მეოთხე სარდალი კი პაპუნა წერეთელი თანვე ახლდა. ამ პაპუნას სამი ხელის-

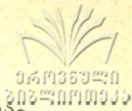
უფლობა ეჭირა, ესე იგი იყო სახლ-ხუცესი, უფროსი ვეზირი და იმავე დროს ცხენოსნის სარდალი.

სარდლები აღდგომის მეორე დღესვე გამოცხადდნენ. მეფემ უბრძანა ციხის თავს სარდალ აგიაშვილს ბაღდადის ციხეზე მიდგომა. თავის ძმას არჩილს და გიორგი აბაშიძეს—შორაპნის ციხეზე ბრძოლა, ბერ წულუკიძეს და პაპუნა წყრეთელს ხრესილოზე ომი და თვითონაც იქ ყოფნა აირჩია, რადგანაც თათრის ჯარი იქ მომეტებული იყო და გაშლილი ალაგაც იყო. ქუთაისის ციხის ადგება კი უბრძანა ფიცის კაცებს და გაუგზავნა შემდეგი ბრძანება: „თავადს ბერ ლორთქიფანიძეს მეფე სოლომონ სიყვარულით მოგიკითხავ. ამასთანავე გიბრძანებ, რომ მიღებასათანავე ამა ბრძანებითი წერილისა შეკრიბო ფიცის კაცნი: თავადნი და აზნაურები თავისი ყმებით და ისინიც, რომელნიც ჩემი სახასო ყმები არიან და ანუ ეკკლესიისა; ვისაც იარაღის ხმარება შეეძლოს თავად-აზნაურობისაგან სუყველა და გლეხებისაგან მხოლოდ თვითო გამოაწვიე. შემოჰკარი ქუთაისის ციხე, დაამწყვდიეთ შიგ ოსმალეთის ჯარი, არავინ გამოუშვათ! ვინც გამოვიდეს და ქრისტიანობის მიღება განაცხადოს, ის დაკრძალეთ და შემდეგ ჩემთან მოიყვანეთ. მეფე იმერთა სოლომონ“. ამ გვარივე ბრძანება გაუგზავნა მიქელაძეს. „თავადს ზურაბ მიქელაძეს სიყვარულით მოგიკითხავ და გიბრძანებ: ახლავე შეკრიბე ჯარი, გამოაწყვე ყველა თავად-აზნაურნი და გლეხნი, საჩინოს სოფლიდან მთელი მთის მცხოვრებნი, ვიდრე გურიის საზღვრამდე; ვაკიდან—ორპირი, კულაში, ჯაგანი, გეზათი, მადანი, ჯიხაიში ორივე სოფლები, გუბი და ეწერი. კომლზე თითო გლეხი გაიყვანე, თავად-აზნაურს, რომელსაც იარაღის ხმარება შეეძლოს—რამდენიც იყოს ოჯახში, ნუ და-

ტოვებ და შეკარი ფოთის გზა, სადაც გურიისა და ფოთის გზა შეერთდება იქ, ესე იგი ეკალ-მუხურში დაბინავდით. ოსმალოს ჯარი არც აქეთ მომავალი და არც იქეთ მიმავალი არ გაუშვათ, სრულებით გაწყვიტეთ! მეფე იმერეთისა სოლომონ“. ამ ბრძანების მიღებასთანავე ზურაბ მიქელაძე მივიდა ორპირის ქალაქს და გაგზავნა კაცები ჯარების გამოსაწვევათ. ამ დროს მოვიდნენ ახალგაზდა მიქელაძეები, რომელნიც ქალაქიდან მაყრებათ ყოფილიყვენ ქორწილში და გზაში შეპყროდნენ თათრებს, იმერეთიდან ტყვეები რომ მიყავდათ სათათრეთში, მაგრამ წინააღმდეგობა ვერ გაეწიათ მეფის ხატრით. ახლა კი, როდესაც გაიგეს მეფის ბრძანება, გამოუდგენ, მიეწიენ ფოთთან, თათრები გაწყვიტეს და ტყვეები გამოიხსნეს. ეს გარემოება როსტომ ერისთავმა და ლევან აბაშიძემ სიჩქარით აცნობეს კიკიან ფაშას. მან ცნობისათანავე გზის შეკვრამდის გაგზავნა ფოთში კაცი და დაიბარა ჯარები, მაგრამ ამ ჯარებს დახვდნენ ეკალ-მუხურში მიქელაძეები. შეიქნა დიახ ფიცხელი ომი და სულ ცხვრის ფარასავით გადაყარეს თათრები რიონის წყალში. ფიცის კაცებმა ქუთაისის ციხე შემოკრეს. მეფის სურვილი იყო, რომ თათრებთან ომი ყოველ ადგილს ერთსა და იმავე დღეს, რაც შეიძლება, სიჩქარით დაწყებულიყო, მაგრამ პაპუნა წერეთელმა მოუშალა და ურჩია როსტომ ერისთავთან წასვლა და იმასთან მოლაპარაკება. ამ რჩევაზე დათანხმდა მეფე და მოულოდნელათ მიბრძანდა ბარაკონს ერისთავისას. როსტომი იმ დროს საღალატოთ ემზადებოდა: უნდოდა, რომ ლევან აბაშიძესთან ერთად თათრებს მიხმარებოდა და, რასაკვირველია, მეფის მიბრძანება სასიამოვნოთ არ დაურჩია. იმ დამეს სასტუმროში მიიღო, თვითონ არ ნახა მეფე, ბო-

დიში მოითხოვა: ავით ვარო. ვახშამი დიახ საკადრის
მოუმზადა: სხვათა შორის ირემიც დაუკლა და ჭამის გა-
თავებამდის, როგორც მეფის სადღეგრძელოზე, აგრეთ-
ვე ისეც დრო-გამოშვებით ზარბაზნის ისროდენ ციხედან.
ორივე კარებზე ოსმალური წესით ორმოც-ორმოცი კაცი
ხელ ჯოხიანები იდგენ უიარალოთ და ჭამის გათავების
შემდეგ შეიარაღებულნი — გათენებამდის. დილას, მეფის
პირის დაბანის შემდეგ, გავიდა როსტომ მეფის სანახა-
ვით განძრახ მოაურიდლოთ და თავხედათ: ახალუხზე ტო-
ლომო წამოსხმული, წითელი ჯამფასის ნიფხვით და ქო-
შებით. მეფემ ეს არაფრათ შეიმჩნია: „როგორც გიჭირ-
დეს, ისე გიღირდესო“ — თქვა თავის გუნებაში და ჩვეუ-
ლებრივი მოკითხვის შემდეგ საქმეზე დაუწყო ლაპარაკი
და თხოვა, რომ თავისი რაჭველებით ხრესილზე მოსუ-
ლიყო და მოხმარებოდა. ერისთავი დიდი მორჩილებით
დაეთანხმა, აღუთქვა ოთხი ათასი კაცის გამოწვევა. გაგ-
ზავენა ყოველი მხრით მისი შეილები ჯარის გამოსაწვე-
ვით: რაჭაში და ოსეთში — კუდაროს და თხოვა მეფესაც
მასთან დარჩენა, სანამდის ჯარი სულ არ შეგროვდე-
ბოდა.

გამოწვეული ჯარები წვრილ-წვრილათ იკრიბებო-
დენ ბარაკონში ერისთავის დიდ ეზოში. მეფე დიდ შექ-
ცევაში ჰყავს: დილაობით ყოველ დღე ყაბახზე სროლა
არის, საღამოობით ჯირითი და სადილ-ვახშამზე ზარბა-
ზნების სროლა. მეფე გაკვირვებულია ამ კაცის ცხოვ-
რებაზე და პაპუნას უბრძანებს: „მადლობა ღმერთს, გური-
ელსა და დადიანს გარდა კიდევ მყოლია დიდებული ქვე-
შევრდომებიო!“ ამ ყოფაში იყვენ რამდენიმე დღე, რომ
მესამე დღეს ორმა კაცმა ცხენი მოაქენა ხიდისკარიდან,
მივიდენ პირდაპირ ერისთავთან და აცნობეს: ნაქერალას

მთაზე თათრის ჯარი ამოვიდა და შაორის მდინარეზე და-
ბინავდა; როგორც გავიგეთ, ხრესილზე მდგომი ჯარის
ოცდაათი ათასისაგან ნახევარი აქეთ წამოსულაო. ეს
ლაპარაკი მაღალი ხმით იყო. მეფემ მოკრა ყური და უბ-
რძანა ერისთავს: რა ამბავი არისო? ერისთავმა მოახსენა:
რაჭაში მტერი შემოგვსევია და აოხრებას მიპირებსო,
მაგრამ მაღლობა უფალს, რომ მეც მომზადებული ვარ,
იმას რაჭაში არ შემოუშვებ, ნაქერალაზე გდმოვყრი და
მერე თქვენ მოგეშველებითო. ახლა-კი წაბრძანდით,
დროს ნულარ კარგავთო. მეფემ მაღლი უბრძანა და და-
იმედებული გამობრუნდა. თათრების ჯარების შესვლა
რაჭაში თურმე გამოგონილი იყო ერისთვისაგან. მეფე
მოატყუა და დროც დააკარგვია, რომ მანამდი ხრესილ-
ზე თათრებისათვის მეფის განძრახვა ეცნობებია. რაქიდან
გამობრუნებულ მფეს სიმონეთში სარდალი ბერი წუ-
ლუკიძე დაუხვდა დიდი ჯარით. მეფემ ჯარი დალოცა
და გასამხნეველებლი სიტყვები უბრძანა: „ჩემო იმერლებო!
მტრები ბევრით ჩვენზე მეტია, მაგრამ ნუ შეშინდებით!
დღეს მარტო ჩვენ არა ვართ მეომარნი, არამედ ჩვენთა-
ნა არს ძალი იესო მაცხოვრისა. დღეს ეჭირვება ქრის-
ტიანობას გამოხსნა. შესწირეთ თავი თქვენი ქრისტეს
სარწმუნოებას, გამხნევდით, შვილებო, გამხნევდით! მეც
თქვენთან ვიქნები, არც ჭირში და არც ლხინში არ მი-
გატოვებთ და ღმერთი იქნება ჩვენი შემწე!“ ეს რომ თქვა,
ჯარის დაწყობაც ბრძანა. გამოვიდა კერძოთი ცხენოსანი
ჯარის სარდალი პაპუნა წერეთელი და დააწყო ცხენოსანი
ჯარი. გამოვიდა ბერი წულუკიძე—სარდალი ქვეითი
ჯარისა—და დააწყო ქვეითი ჯარი. შედგა სულ ქვე-
ითი და ცხენოსნის ჯარი თერთმეტი ათასი. მეფემ
გამოთხოვა პაპუნას ნახევარი ცხენოსნის ჯარიდან ღუბ-

ბრძანა: თუმცა შენ ხარ ყოველ ომში მემარჯვენე, რამ ხვალ მე უნდა ვიქნეო. იმ ღამეს მტერზე ახლოს მივიდენ. მეფეს არ უძინია, მთელი ღამე დაჩოქილი ლოცულობდა. ბრძოლის წინათ ბრძანა ღვინის მიტანა, აივსო აზარფეშა და თქვა: „დიდება ღმერთსა! ღმერთო, გაუმარჯვე ჩემ ჯარს, საქრისტიანოს გამობხნისათვის მსხვერპლათ დამზადებულს!“ დაცალა და გადასცა პაპუნა წერეთელს. წერეთელმა თაყვანის-ცემით ჩამოართვა სასამო, აივსო და დაილოცა: „ღმერთო, უსმინე ბატონ მეფე სოლომონსო!“ წერეთელმა ბერ წულუკიძეს გადაუღია და იმანაც ჯარი შეავედრა წმინდა გიორგის. მოემზადენ საომრათ. პირველ მამლის ყვილზე მიადგა ბერი წულუკიძე, საიდანაც მარჯვე ადგილი იყო. დაჰკრეს საომარი ბუკი და ნაფირი. მეფემ მარჯვით შეუტია და პაპუნამ მარცხით. შეიქნა დიდი ფიცხელი ომი. გათენებამდე ძლევა არც ერთ მხარეს არ რჩება. რომ გათენდა, დაინახეს, რომ მეფე შევარდნილა შიგ შუაგულ ჯარში და ხმალ-ამოდებული ეძებს, უყვიის და იწვევს დავლურში ალი-ფაშას. ამასობაში ბერმა წულუკიძემ და პაპუნა წერეთელმა შემოამტერიეს საფრები. თათრის ჯარი გაქცევას აპირებს, მაგრამ ღვეან აბაშიძე თავის ჯარით ამხნევენ მათ!..

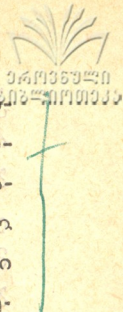
მეფემ დაინახა ფაშა, შექცივლა თათრულათ: „აიყარე იარაღი და ან მარჯვეთ დამხვდიო!“ ფაშა მეფის დანახვაზე ისე შეშინდა, რომ, როგორც იყო, ნახევრამდი ხმალი ძლივს ამოიღო. ომის დროს საოცარი რამ სანახავი იყო ბატონი მეფე! მიიგდო ცხენი დაროგორც ქათამს, ისე გააგდებია თავი ფაშას. ალი-ფაშის სიკვდილის შემდეგ სარდლობა აბაშიძეს დარჩა და გაგრძელდა ისევ ომი. რომ არავის უბრძანებია, ისე ერთი ვიღაც ჯარის კაცი

გავიდა დიდ ხეზე და მორთო ძახილი: „გაიქცა თათრის ჯარი და ლევან აბაშიძეო!..“ ამ ტყუილმა ძახილმა ჩვენი ჯარი გამოათხიზლა. ეს ხმა ლევან აბაშიძესაც მოესმა, მიიგდო ცხენი ხეზე, შენიშნა, რომ მყვირალი კაცი ხეზე იყო გასული, შემოუარა ხეს და დაეძებდა, საიდან მოეხერხებია სროლა. ამ დროს ერთი ჯარის კაცი თურმე ჩირგვში იყო მიმალული, მიადვა თოფი აბაშიძეს და გადმოაგდო ცხენიდან. გადმოიხედა ხეზე გასულმა კაცმა, დაინახა, რომ აბაშიძის რახტით შემკული ცხენი უპატრონოთ გარბის და პატრონი-კი ძირს აგდია მკვდარი, — მოუმატა ყვირილს: „მოჰკლეს აბაშიძე და ფაშა ალი ბეგო!..“ ამ ორი სარდლის სიკვდილმა თათრის ჯარები სრულიად მოშალა. სამხრობამდის კიდევ გაგრძელდა ომი, მაგრამ მხოლოდ წყვეტდნენ და იჭერდნენ თათრის ჯარს, რომელსაც ხელის გამოღების ღონე აღარ ჰქონდა, თვარა ნამდვილი ბრძოლა-კი დიდი ხნიდან გათავებული იყო. მეფეს, თუმცა წინათვე მოახსენეს აბაშიძის სიკვდილი, მაგრამ ომის დასრულებამდე არ უნახავს. შემდეგ-კი მივიდა, გადაათარებინა ნაბადი და იტირა ისე, როგორც ეკადრებოდა ნათესავს. არც ერთი საყვედური არ უთქვამს! შეაკვრევინა კუბო და დიდი პატივით გაგზავნა თავის სახლში. მოითხოვა აბაშიძის მკვლელი, მაგრამ ვერაფერს გამოჩნდა შიშის გამო, სანამ დაჯილდოება არ ბრძანა. მაშინ-კი მოიყვანეს მესხეთელი გლეხი გეგელა თევდორაძე. — „როგორ გაბედე შენ ბიძაჩემის მოკვლაო?“ უბრძანა მეფემ. — „მე ბიძა თქვენი კი არა — ქვეყნის მტერი და ორგული მოვკალიო“ — მოახსენა თევდორაძემ. მეფეს გაეცინა, აზნაურობა უბოძა, სახელი გვართ შეუცვალა: თევდორაძეობა გეგელაშვილათ, რომ მისი ნაშიერები გეგელაშვილათ იწოდებოდნენ. მას-

თანავე აჩუქა ათი კომლი გლეხი და სახნავ-სათესი ვაღ-
გილები გეგუთში. გამარჯვებულმა და გახარებულმა მე-
ფემ იმ ღამეს ცუცხვათში მოისვენა და მეორე დღეს ქუ-
თაის მიბრძანდა.

იყო ერთი დიდი მილოცვა და სიხარული. ამ დრო-
სვე მოვიდა მახარობელი შორაპნის ციხის აღებისა—ქაი-
ხოსრო ჭაჭიშვილი და ბაღდადის ციხისა—კოსტანტინე
კობაძე. ჭაჭიაშვილს უბოძა არგვეთში ჩვიდმეტი მოსახ-
ლე გლეხი ლ კობაძეს წაბლარ ასხევას მთა—ნახევარი. ამ
დღესვე გამოეცხადა მეფეს ბერი ლორთქიფანიძე, მიუ-
ლოცა გამარჯვება და მოახსენა: ეს ოც-და-ხუთი დღე
გაღის, ციხე შამოკრული მაქვს და გალავანს გარეთ ვე-
რაინ გამოსულა, გარდა ექვსი კაცისა, რომლებიც ასის
თავმა მომგვარაო. იმათი წინაპარნი ოდესმე ქრისტიანე-
ბი ყოფილან და სურთ, რომ ისევ მამა-პაპის რჯულს
დაუბრუნდნო. მეფემ ბრძანა მათი მოყვანა. ლორთქი-
ფანიძე მიუძღვა. ტყვეებმა პირველათ თავის წესისამებრ
ხელი პირზე მიიდვეს, შემდეგ მიწას პირი დაყვეს, შუბ-
ლზე ხელები მიიდვეს და მოახსენეს მეფეს: ქრისტიანო-
ბის მიღება გვინდაო. მეფემ ყოველიფერი გამოკითხა მათ.
გამოდგა, რომ ერთი მათგანი—გვარათ კვინიხიძე—აჭარი-
დან იყო, მეორე—გვარათ ქვარიანი—შაფშეთის ქვეყნიდან;
მესამე—გვარათ ჭოლოშვილი—ასპინძიდან, მეოთხე—გვა-
რათ კიკიანი—ქანეთიდან, მეხუთე, ინაკავაძე, ჩაქვიდან
ლ მეექვსე, კეჟერაძე, ქობულეთიდან. ეს კაცები თავის
რჯულისაებრ სწავლით განათლებული იყვნ. მეფემ
უბძანა მათ: ეგებ გულით არა გასურთ ქრისტიანობა ლ შიში
გაიძულებდესთო? მე ძალას არ გატანთ, გამიზავისუფ-
ლებიხართ, წადით, სადაც გინდათო. ამ სიტყვაზე დაი-
ჩოქეს თათრებმა და რჯული ქრისტიანობისა ითხოვეს.

მეფემ პაპუნა წერეთელი მისცა მათ ნათლიათ. ჩაიყვანეს თვით მეფის სახლის ოქროს ჩარდახთან და მონათლეს. მეფემ უბოძა მათ აზნაურობა და მამულებიც დაანათლიავეს. ერთმა მათგანმა—ანანია ქოლოშვილმა—მიიღო ქართული სწავლა და შვენიერი მწერალიც იყო. ბევრი გრამოტები და განჩინებები არის მისი ნაწერი იმერეთში.

როგორც ზემოთა ვთქვით, ქუთაისის ციხე ფიცის კაცებისაგან იყო შემოკრული. ფოთიდან თათრები საზღვრდოს ვეღარ აწვდენდენ, რადგანაც ზურაბ მიქელაძე შიგ კრიქაში უდგათ. დრო იყო, რომ შიმშილით დაღონებულ თათრებზე იერიში შეეტანათ, მით უფრო, რომ სამი-ათასი, კიბე გარედან ციხეზე მისადგმელი, ფიცის კაცებს მზათ ჰქონდათ და მეორე დღეს კიდევ მიადგენ. ბერმა ლორთქიფანიძემ უბძანა ნაფირის დამკვრელს: სანამდი მე გალავანზე არ შევდგე და ნიშანი არ მოგცე, ნაფირი არ დაუკრაო. ჯარსაც ეს ჰქონდა მისგან ნაბრძანები, რომ პირველ ნაფირის ხმაზე ყველა ერთათ გადამხტარიყო გალავანში. მიიღგეს ღამით გალავანზე კიბეები, შეჩერდენ მალლა, დაჰკრეს ნაფირი და ყოველი მხრიდან ერთ დროს გადაცვიდნენ ციხის გალავანში. შეიქნა დიდი ბრძოლა და მზის ამოსვლამდის იბრძოლეს. მოკლეს კიკიანი ფაშა და ჯარიც სრულეებით ამოწყვიტეს. ციხეში გამომწყვდეულმა მტრებმა შიმშილის გამო მაინცა და მაინც დიდი წინააღმდეგობა ვერ გაუწიეს. ამ შემთხვევაში იყო ერთი არგვეთის აზნაური, გვარათ ჩიკვაიძე, თავის სიმამრს ავალიანს ახლდა; შეხვდა ხატაველი კატა, რომელსაც ქართულათ ბარგის კატას ვეძახით: გასულიყო ხეზე და ტოტებზე დახტოდა. ჩიკვაიძემ დაანება თავი ომსაც და საშოვარსაც, მორთო

ქვივილი და იხვეწებოდა: ეს კატა დამაჭერიეთო, რამ რა დროსი იყო და ვინ აყვებოდა, რომ მოხმარებოდა. გამარჯვებულმა ჯარმა ერთათ შეკრიბა ყოველივე საშოვარი და საომარი იარაღი, მოართვა მეფეს, მაგრამ მეფემ ყოველივე იმათვე უბოძა გარდა ზარბაზნებისა. ეს უკანასკნელი იყო ქუთაისის ციხე, რომელიც ეჭირათ თათრებს ხელში და რაღაი ეს აიღეს, კიდევ გაიწმინდა იმერეთი სრულიად თათრებისაგან. დამშვიდდა ქვეყანა და ძღვევა-მოსილი მეფე მიეცა სიხარულსა და განცხრომას. ყოველი მხრით მოდიოდნენ დიდებულნი და, მორჩილებით თაყვანის მცემელნი, ულოცავდნენ გამარჯვებას.

ქუთაისის ციხე საკუთრათ ფიცის კაცებმა აიღეს, ისე რომ სხვა აღარავინ გაურევიათ; ფიცის კაცები იყვენ შემდეგი გვარისანი: თავადი ლორთქიფანიძეები, ახნაურნი: მესხი, ავალიანი, იოსელიანი, ლოლობერიძე, მიქაბერიძე, ყიფიანი, ქორქაშვილი, იაშვილი, უგრეხელიძე, გრიგოლაშვილი და ჭაბუკიანი. ესენი ცხოვრებდნენ სოფლათ: ახალბედისეულში, დედალოურში, ცხუკურში, გვაშტიბში, ჩუნეში, წყალტუბოში, ქვილიშორში, გუმათში, ჯიმაშტორში, ოფიჩხეთში, ნამახვანში და რიონში. ამ სოფლებს საზღვრავდა აღმოსავლეთით სოფლები: სიმონეთი, ქვაშავა, ნავენახევი, ძვერული ანუ იგივე ძვერი, ჩხარი და ნაქერალას მთა; აქედან გაგრძელდებოდა დასავლეთით, ვიდრე დადიანის საზღვრამდის და ხონამდის; სამხრეთით: ვაკე იმერეთი — ქუთაისი და ჭიშურა; ჩრდილოეთით: კვალადვე დადიანის; საზღვარი, ბომბუას ხიდი, გორდი და ლეჩხუმი, ვიდრე რაჭის საზღვრამდის. ამ საზღვრებს შიგნით, ზემო თქმული სოფლები, ისეთი მიუდგომელი ადგილები იყო, რომ

ვაკე იმერეთიდან და ქუთაისიდან ურმის შესვლა არ შეიძლებოდა: სრულებით მთა-გორა და კლდოვანი ადგილები იყო. ვაკეს სივრცით ერთ ქცევა ადგილსაც იშვილათათ შეხვდებოდათ გარდა ერთი ადგილისა, რომელსაც ჰქვია გურეშევი. ამ გურეშევის ზემო კერძოთი უძახდენ ერთ-პატარა ნაკვეთ ადგილს ლეკერწას, სადაც იდგა ერთი შესანიშნავი დიდი მუხის ხე, ფიცის კაცნი, ვიდრე თუთხმეტი წლისა, თავისი ყმებით, სამღვდლოებით და ხატებით მათი ეკკლესიისა ამ მუხის ხესთან შეიკრიბებოდნენ ყოველ წლობით თუთხმეტი მაისს და იფიცებოდნენ ესრეთ: მეფის ერთგული ვიყოთ და თანაც ჩვენი ოჯახების მტრის მტერი და მოყვრის მოყვარეო. გვარებს კი თვითეულათ აღიარებდენ. როდესაც ერთი მათგანი ფიცს ასრულებდა, მისი ყმები უკან იდგენ და ფიცის შესრულების შემდეგ მიდიოდნენ, ხატებზე ხელს ადებდენ და იტყოდნენ: ჩვენი ბატონი მართალს ფიცავს ამისმა მადლმაო. და რომ ფიცი გათავდებოდა, გამოვიდოდნენ იქვე გურეშევის დიდ შენეირ მინდორზე. იქ ქონდათ მომზადებული ნეშოს კარგები, ბარგი, ხაბაზები, მზარეულები და ყოველივე ჭამის სამკაული, ვისაც როგორ თავი მოსწონდა. ლოგინებათ ჰქონდათ ნეშო და ზედ გაგებული ხალიჩები და ქვეშ-საგები საზაფხულო. თუმცა, როგორც ბინა ცალ-ცალკე, ეგერვე სადილ-ვახშამიც კერძოთ კეთდებოდა, მაგრამ ჭამათ-კი ყველანი ერთათ დაჯდებოდნენ. პირველათ უმთავრესი სასამოთი უნდა დაეღიათ ღვინო და ეთქვათ: „დიდება ღმერთსა! ღმერთო, გაუმარჯვე ჩვენს მეფეს და მის ერთგულს ერთობით ფიცის კაცს, შენდობა ბატონოო“. იყო სიმღერა, ცეკვა-თამაში და გაუწყვეტლი თოფის სროლა. ეს ლხინი გასწევდა, უკეთუ დარი იქნებოდა, ორ კვირეს.

იყო ყოველ დილაობით ყაბახზე სროლა, საღამოს ჯირითი. პირველი ყაბახის გაგზავნის მოვალე იყო მეფე; აგზავნიდა ბტყლათ გაქედნილ ვერცხლს. ამის ჩამოგდების შემდეგ დასვამდენ ყაბახათ ქაშანურს, მაგრამ ყოველი ოჯახიდან იყო მოტანილი ნაცვლათ ყაბახისა ვერცხლის იარაღი, ე. ი. აზარფეშა, თასი და დიდროვანი ვერცხლის სტაქნები და ვის სახელზედაც ყაბახი დაისმოდა, მისი მიტანილი ვერცხლეულობაც იქვე ხის ძირში იღვა. ვინც ყაბახის ქაშანურს გატეხდა, ვერცხლიც მისი იყო. ფიცის კაცს დიდი გავლენა ჰქონდა მეფეებთან, ასე რომ უკეთუ ვისმე მეფე გაუწყრებოდა, შერისხული მიმართავდა ფიცის კაცს და თუ შეასწრებდა ფიცის კაცის საზღვარში, მღევარი ველარ შეყვებოდა; რა კი ფიცის კაცს მიენდობოდა, მეფე ძალით ველარ გამოიყვანდა. შეიკრიბებოდენ ერთობით ფიცის კაცნი, ესენი ცოტანი არ იყვენ: ათასი მეომარი სახელოვანი გამოვიდოდა მართო თავად-აზნაურნი და მათი ყმები-კი, რასაკვირველია, ზედ მეტი იყო. ფიცის კაცნი, თავის ყმებით შეკრებილნი, ერთ ადგილას ქუთაისის მახლობლათ დაბინავდებოდენ, მიუგზავნიდენ მეფეს მოციქულს და მოახსენებდენ, რომ ეპატრიებიან მათთვის ის დამნაშავე კაცი. არ იშუამდგომლებდენ მხოლოდ მეფისა და ქვეყნის მოღალატეზე; სხვებს კი, როცა შენანებულს ნახავდენ, თავის კალთას აფარებდენ და მეფეც იძულებული ხდებოდა მიეტევებია. ფიცის კაცებს, მეტადრე ომის დროს, დიდი ერთობა ჰქონდათ: ომში ერთათ შედიოდენ,—ერთი მეორეს ვერ დატოვებდა, გაწყდებოდენ ერთათ და გამოვიდოდენ კიდევ ერთათ. როგორც დაჭრილს არ დატოვებდენ, ვგრეთვე არც მკვდარს. და თუ ვისმე შენიშნავდენ, რომ ხელ-გამოუღებელი და ან შეშინებუ-

ლი მოკვდა, იმას აღარ მარხავდენ და არც შინ წამოიღებდენ, მინდვრათ დატოვებდენ მხეცების შესაქმელათ. უკეთუ ამისთანა კაცი ცოცხალი დარჩებოდა ომის დროს, იმაზე იტყოდენ: ფიცის კაცს უღალატაო და აღარც შეიძლებოდა დაეყენებიათ მათ საზღვარში, აყრიდენ და გადაასახლებდენ, მაგრამ მის ადგილ-მამულს კი ფიცის კაცებივე შეიყიდდენ ღირებულ ფასათ.

პირშავი ერისთავი დიდ ხანს არ მოკარებია მეფეს, სანამ არ დარწმუნდა, რომ ვეფხე სახუმროთ აღარ გაძლიერდა და მორქმით ზის ტახტზეო. მაშინ კი წამოვიდა შეილებიანათ მეფის მისალოცავათ, წყვილი ირემი და საქებარი სახორცეები წინ-დღით მოართვა. მეორე დღეს მოვიდა, ბინა უჩვენეს, გადახტენ, ტანისამოსი გამოიცვალეს და იახლენ მეფეს. ორი დიდებული მეფის კარის კაცი წინ მიუძღოდა. მეფე აუღდა. ერისთავებმა კვანტ გადადებით თაყვანი სცეს და გაჩერდენ. — „ყოვლად ძლიერო მეფეო იმერეთისა, დიდო სოლომონ! — ჰკადრა როსტომმა — მოგილოცავ გამარჯვებას, რათა ძლევა შემოსილმა მარჯვენემა თქვენმა დათრგუნა წინა-აღმდევნი მტერნი თქვენნი ქვეშე ფერხთა თქვენთა. თქვენ დაავირგვინეთ სამეფო თქვენი ესე, ვითარცა წინაპარმან თქვენმან ლეონ ბაგრატიონმა, რომელსაც დაადგა თვით ანგელოზმა თავსა ზედა ზეგარდამო ხელთუქმნელი გვირგვინი, ვითარცა უბრძანა მაცხოვარმა მოციქულსა პეტრეს: შენ ხარ კლდე და ამა კლდესა ზედა აღვაშენო ეკლესია ჩემიო. ეგრეთვე შენ ხარ კლდე გმირობისა და სიმტკიცე ქრისტიანობისა. თქვენ შეიმოსეთ ძალი ძლიერი, გაანათლეთ იმერეთი და ამიერიდან მაჰმადიანის მძორებითა აღარ შეიბილწების ნათელ-ღებული სამშობლო ჩვენი. ვთხოვ, ზეგარდმო

განგებას ესრეთ განაგრძოს დღენი თქვენი მრავალწელს და შემდეგ თქვენი მეფობისა მემკვიდრეთა თქვენთა ასეთივე ძალა და დიდება შეიმოსონ, ვითარცა თქვენ!“ მეფე თვალეში შეჩერებოდა ო ბოლოს ბრძანა ცივათ: როსტომ ერისთავო, ღმერთსა ვთხოვ ის შემასრულებიოს შენთვის ო ჩემი სამეფოსთვის, რაცა მსურდეს ო გულში მედვასო. დარბაისლებმა დასძახეს ამინ. პაპუნა წერეთელმა-კი ორჯერ გაიმეორა ამინ, ამინო. ერისთავებმა კვალადვე თაყვანი სცეს. მეფემ ფეხი წინ წამოდგა, როსტომმა გულზე აკოცა, მეფემ თავზე, შვილები-კი ხელებზე ეამბორენ მეფეს. ბრძანა მეფემ სელის მოტანა და გვერდით მოისვა ერისთავი. შვილები-კი მოშორებით კერძო ადგილას დასვეს. ისეთი რამ სანახავები იყვენ ერისთავები, რომ უცნობი ვინმე როსტომს მეფეთ ჩათვლიდა და მის შვილებს მეფის შვილებათ. დიდხანს დარჩენ მეფესთან ერისთავები, ერთათ ისადილეს და სადილის შემდეგ-კი გავიდენ ბინაზე. შვილებმა უთხრეს როსტომს: ძალიან ალერსიანათ გვეპყრობა მეფეო! მამამ მწარეთ გაილიმა: თქვენ ვერ ატყობთ, თორემ ეგ ალერსი რისხვაზედაც უარესიაო. პაპუნა წერეთლის ამინ-ამინი კარგს არაფერს მოასწავებდაო და თუ ჩვენ თავი დღეს არ დავაძვრინეთ როგორმე, ცუდათ არის ჩვენი საქმეო. შორს გამჭვრეტელმა ერისთავმა პაპუნა წერეთელი და ორი დიდებული გაუგზანა მეფეს და თხოვა: რადგანაც სიშორისა გამო თქვენთან ხშირათ ხლება, სამსახური და ერთგულების გამოჩენა არ შემიძლია, გთხოვთ თქვენ მიიღოთ ჩემი ყოველივე სამკვიდრო: ბარაკანში ციხე და სასახლე, ამბრალებურში კოშკები და სასახლე, სევას ციხე და სასახლე, ონში ციხე, სასახლე და თვით პატარა ქალაქიც. ამასთანავე ყოველი ჩემი რაჟის სამფლობელო

აზნაურ-გლეხებით და სამაგიერო აქ მახლობლათ სადმე მიბოძოთო. მეფეს ეს ამბავი დიდათ იამა. აღუთქვა სამაგიეროს ბოძება. როსტომს ვეზირობა უბოძა, მის შვილს გიორგის სარდლობა და მეთოდეს — დივანბეგობა. მერე შემოიკრიბნა ვეზირნი და ჰკითხა, თუ რა მიეცა შენანებული ერისთვისათვის ამ დათმობის სამაგიერო. მათი რჩევისამებრ დაიბარა მდივანი და მისცა მას ღრამოტის შედგენაზე თანაშემწეთ ოტია ჩხეიძე: „ჩვენ მეფეთ მეფემან იმერეთისამან სოლომონ პირველმან და დედუფალთ დედუფალმან მაკრინემ ესე წყალობის წერილი გიბოძეთ შენ, ჩვენს ერთგულს დიდებულ თავადს როსტომ ერისთავს, შვილთა და მომავალთა თქვენთა, ასე რომ გიბოძეთ ყმათ სოფელს გეგუთში მცხოვრებნი გლეხნი ყოველივე გვარისანი; გარდა ამისა სოფლები: პატრიკეთი, უკანეთი და მესხეთი, რაც ამ სოფლებში მცხოვრებნი გლეხნი და აზნაურნი არიან საჩემო — ყველანი შენ გიბოძეთ; გარდა ამისა სამოსახლოთ გიბოძეთ გეგუთს თამარ მეფის ნასახლი, ციხე და ეკლესია; რაც ნაკლეულობა აქვს, მე უნდა გავაკეთო. გარდა ამისა სამი ათასი ქცევა ირგვლივ შენი მოსახლობისა გიბოძეთ; გარდა ამისა საშეშეთ საღორიას ტყე — ქუთაისიდან სამხრეთით ხანის წყლის მდინარის დელემდის, აღმოსავლეთით წყალ წითელას მდინარის დელე, დასავლეთით რიონის მდინარე. გიბოძეთ მთა საჯოგეებათ — სახელწოდებული „ტიტველათ“. აღმოსავლეთით ქართლის საზღვარი, დასავლეთით ჩიჯავაძის საზღვარი, სამხრეთით ახალციხის საზღვარი, ჩრდილოეთით სოფლები. ესე ზემოხსენებულნი აზნაურნი, გლეხნი მიწა-წყალ-მთებითურთ შენთვის გვიბოძებია. უკეთუ ჩვენი ერთგული და ბრძანებისა ჩვენისა მორჩილი იქნები, ესე წყალობა შენ და

არცა შენს შვილსა და მომავალს არ მოეშალოს არაოდეს ჟამსა. აწ არიან სიგელისა ამისა მოწამენი ვეზირნი და დიდებულნი კარისა ჩემისანი: წერეთელი პაპუნა, აბაშიძე პაატა, მიქელაძე ზურაბ, წულუკიძე ბერი, ჩხეიძე ოტია, ლორთქიფანიძე ბერი, თამაზა მესხი, მამუკა მდივანი, პაპუნა და ქაიხოსრო აბულაძეები, თანდარუხ იოსელიანი და დარბაზისა ჩემისა ერნი“. ეს ღრამატა ხელჩართულ ბეჭდითურთ უბოძა ერისთავს პაპუნას ხელით. ერისთავი გამოვიდა თავის შვილებით, მივიდა მეფესთან, კვანტ გადადებული მადლობა შესწირეს და მოახსენა, რომ მას მისცეს მეციხოვანები და ციხეები ჩაიბაროს. შინ წასვლის ნებაც გამოითხოვა. მეფემ დასტური უბოძა და ციხეების მისაღებათ მეციხოვანები ბასილა და კვირიკა იამანიძეები გაატანა. გამოეთხოვა ერისთავი მეფეს და წავიდა რაჭას. ნაქერალას მთის გვერდზე შემოხვდა ერთი რაჭველი აზნაური, მეფესთან მომავალი. ერისთავმა ამ მგზავრს გაატანა წიგნი მეფესთან და უბრძანა: თუ შენი ხელით არ მიეცი მეფეს, რაჭის ქვეყანას გამოეთხოვეო. მან დიდი შიშით მოახსენა: მიტანის დროს ორივე ხელები რომ მომჭრას მეფემ, მაინც მივართმევო. წიგნი ასე ეწერა:

„შენსა მოველ და შევამკობ შენსა ტანადობასა, შენი უდასტურობა-კი არდგუეს ბატონ-უმობასა“.

ეს წიგნი იმ აზნაურმა მიართვა მეფეს. მეფემ წაიკითხა და პაპუნა წერეთელი შემოიხიმა და ჰკითხა: ჩემო პაპუნა, როსტომ ერისთავმა ხომ არ დაგვატყუილა, რომ ხელიდან გაგვძრომოდაო? პაპუნამ შორს დაიჭირა, მაშინ გადასცა მეფემ წიგნი და წააკითხა. წერეთელს კიდევ არ ეჯერა და ამბობდა: რა ვიცი, რაც ის გახარებული მიდიოდაო! — გახარებული მიტომ წავიდა, რომ ჩვენ

მოგვატყუა, ხელიდან გაგვიძვრაო — ბრძანა მეფემ. და თუ ასე არ იყოს, ამ წიგნის მოწერას ვერ გაბედავდაო. გზაზე ერისთავმა უთხრა შვილებს: „ასე რომ არ მოგვეცხროხებია, ჩვენი საქმე ცუდათ იყო და უთუოდ დაგვამარცხებდნო. ვერ შენიშნეთ, როგორ წვრილ-წვრილათ იკრიბებოდნენ ფიცის კაცები: ლორთქიფანიძეები, მესხები, ავალიანები, იოსელიანები და სხვანო. ოთია და მისი ძმა ივანეც ცალ-ცალკე მოვიდნენ, რომ იქვე არ შევეყვანეთო. — „ეგ ორი ძმა მესხი და არჩილ ბატონი-შვილი სწორეთ რომ სასაშიშრონი იყვენ და სხვების-კირა მოგახსენოთო“ — ჩაილაპარაკა მეთოდემ. — „შენმა გაზღამ, არც სხვები იყვენ მაგათზე ნაკლები! ბევრი უკეთესებიც არიან იმერეთში, მაგრამ ერთხელვე მაგათ დავარდნით ვაშკაცობის სახელი და ის არისო“ — მიუგო უმცროსმა ძმამ გიორგიმ. ამ საუბრით მივიდნენ რაჭაში თავის სასახლეში, სოფელს ბარაკონს. ბასილა და კვირიკა იამანიძეებს ციხის გასაღების მაგიერათ შემდეგი წიგნი გაატანეს მეფესთან:

„ესე ასრე არ იქნების, ბასილა და კვირიკაო!
ციხეს მართმევს, მიხდოხს მძღვეს, დაჯჯდე უნდა ვირიკაო?!
წადით, უთხართ თქვენს მეფეს: მე განჯგარ დიდი როსტომ!
მე ერთგულათ გახსელი, მიზინობდი დაჯატს რატომ?
სიტუვით გათვლი, წიგნსაც გწერ, ხელი აიდე რაჭასუდე!
მიხუდი, რამ აღარ გმორჩილთ, სწორი გიდგები ძალასუდე!
რაჭის ბეგანს ავიდებ, არ გერიდები ამასუდე.
უბაწროთ ვირი დამხით დამტურეულ ჩეჯტის ბაგასუდე?
თუ მიზინებ ამოწვეტას, აწ მობრძანდი, რაღას უოვნი?
ციხე მიდგას მდალ კლდეზე და სუდე მკვერით ბარაკონი.
ხიდის კარში მტველები შეაფს და კოშკები სამაგრონი.
ჩემი იყო, ქვეტ წაგართვი კუდარო და რაჭა-ონი.“

ჩემი წინაპარი იყო ერისთავი კახბერი,
თამარ მეფის მამობიძისა უმანი ჭყავდა ორი ბეჭრი.
მე ვარ მისი ტომისაგან, ვერ მატირებ, ტუვილა მღერი,
გემოწნილად, არ გახლავარ ქაჯაია შენი გერი“!

ეს წიგნი იამანიძეებმა მისცეს სახლთხუცესს. იმას არ უნდოდა ეჩვენებია მეფისათვის, მაგრამ დაფიცვაც აღარ შეიძლებოდა და მიართვა. ამ წიგნის წაკითხვაზე მეფეს ცეცხლი შემოედვა. მოიხმო სარდალი წულუკიძე და უბრძანა: წადი ახლავე ბარაკონში, ერისთავები გაწყვიტე ცოლ-შვილით, ციხეები, კოშკები და ყოველივე მათი შენობა დაწვი, დაამტვრიე ხიდის კარის კოშკები!.. თუმცა სალი კლდე არის გამოკვეთილი, მაგრამ წაიყვანე ოსტატები, მიეცი ლაღუმი და მოშალე. ერთი სიტყვით ქვა-ქვაზე დაადულეო!.. ეს რომ დარბაისლებმა და კარის კაცებმა გაიგეს, იუცხოვეს: უჩვენოთ ასე მძიმე საქმე ბატონს ვერ უნდა გადაეწყვიტაო. ერისთავთან ომი როგორ ეკადრება: ერთ მის თავადთან ბრძოლა სირცხვილი არისო! ამას გარდა ერისთავთან, იმის სიმამრების პატრონთან, არც ასე ადვილია შებმაო. ყველანი ერთად შევიდნენ მეფესთან და თაყვანი სცეს ჩვეულებრივ. მეფე ტახტზე ბრძანდებოდა; შუბლზე რალაც მწუხარების ხაზი ჰქონდა გადაკრული. მეტი სიფიცხის გამო თვალთაგან ცეცხლს ყრისო, იტყოდი. დიდებულნი თავდახრილი შეყურებდნენ, პირდაპირ თვალს ვერავინ უმაგრებდა და საძნელოც იყო. უბრძანა დაჯდომა. ჩამწკრივდნენ თავ-თავის ადგილებზე. წერეთელმა მდივანს გადასცა ერისთვის მოწერილი. მდივანმა წაიკითხა. ყველანი განცვიფრებაში შევიდნენ და იწყეს დარბაზობა.

ზახუნა. მეფემ გადაწყვიტა ჯარის გაგზავნა, გაწყვე-

ტა ერისთავების, დაქცევა და დაწვა ყოველი მათი შენობისა, — თქვენ რას იტყვით?

შატა ახაშიძე. ღირსია ყოველ გვარ უბედურების მიყენებისა! როგორ გაბედა ან დატყუება და ან ამ წიგნის მოწერა? დიახ, კარგათ უნებებია ბატონ მეფეს.

ბერი წულუკიძე. რადგან ნაბძანები მაქვს საომრათ წასვლა, ვერას ვიტყვი.

ბერი ჯორჯიანიძე. აღგება და მეფეს შეჰყურებს.

— რას გაჩერდი, ბერო?

— მეშინია მოგახსენო.

— ნებას გაძლევ, თქვი.

— ერისთავი შენი ყმა არის. საკადრისი არ არის ერთი თავადისათვის აგრე აჩქარება, ბატონო მეფე! მასთან ამასაც ნუ დაივიწყებთ, რომ სამასი კაცი იმერეთიდან, ოდიშიდან და გურიიდან თან ახლავს. ესენი ყველა კარგი ოჯახის შვილები და ძლიერ მარჯვეები არიან. ორასი კაცი რაჭველი, ოსი, ჩერქეზები და სევანი ახლავს. ამას გარდა თავისი საკუთარი ოჯახის გამგე და მოსამსახურეებიცა ჰყავს ყველა იარაღს ქვეშ. ხიდის კარში კოშკები, ორივე მხრით სალი კლდეა გამოკვეთილი. რიონის ხიდის საძირკველის თავები ორივე მხრით კოშკების კარებზე არის მიდებული. ორმოც-ორმოცი კაცი თითოში ჰყავს ყარაულათ. ერთი ათასს დაამარცხებს. ამბრალეურის აღება კი არ არის საძენლო, თუმცა ჯარი იქაცა ჰყავს კოშკებში, მაგრამ რადგან გაშლილი აღდილი არის, როგორც ხოტევიდან დაინახავენ მიმავალ ჯარს, სასახლის კოშკებს დატოვებენ და მიემატებიან ხიდის კარის ყარაულებს. ეს კოშკები ისე მიუდგომელია, რომ ზარბაზანი არ მიუდგება და თოფიც არ მოეხერხება და იმათ კი ხელის გულზე ეყოლებათ მიმსვლელები. ამ ხი-

დის კარს გარდა შესვლა არ შეიძლება. ონის მხრიდან რომ მოიაროს ჯარმა, ცალი მხრით რიონის წყალი მიდის და ჩაივლის ციხის და სასახლის ძირზე და მეორე მხრით სალი კლდე მიდის, შუაში ვიწრო გზა მიყვება. ციხე მისთანა ადგილას აქვს, რომ არც ონიდან მიმსვლელს და არც ხიდის კარიდან მიმსვლელს არ ააცდენენ ზარბაზნის ტყვიას. უეჭველია, დიდ ზარალს მოგცემს ერისთავი და შეგვრცხვებით...

ზურაბ მიქელაძე. ეჰ, თუ ერთ თავის ყმას მეფე ვერ მორევია, რაღა მეფობა ქვია ამისთანა მეფობას? ყმა კი არა, ამხანაგი ყოფილა და ის არის!

ოტია ჩხეიძე. ერისთავის დასამორჩილებლათ რომ რამდენიმე ათასი თავად-აზნაური დავკარგოთ, რა მოგება იქნება?

თამაზა მესხი. თუ ერთი თავადის დამორჩილება ჩვენს ქვეყანაშივე ასე გავვიძნელებდა, გარეშე მოსაზღვრე მტერი რაღათ ჩაგვაგდებს და არც ჩასაგდები ვიქნებით!

მამუკა მღვიანი. ასეა ბრძენთაგან ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესო, ვინც კი მოიგონებსო“. ძალაცა და ხერხიც ორივე შეგვიძლია. რა საქმეები იქნება ერთ კაცს თავი შევაკლათ? და ვის? ისევ ჩვენს ყმას! ის შემძვრალა კლდეში ისე, როგორც დათვი სოროში და იქადება! ამას უნდა მოტყუებით გამოყვანა, მერე რაც ეკადრება...

ზაზუნა აბუჯაძე. ნათქვამია ისეც: „სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაციისაგან“ო. კაცი შემძვრალა გამოქვამულ კლდეში, შენი ნასროლი ვერას აკლებს და მისი არ აგცილდება. ამისთანა ადგილზე ომს უომრობა სჯობია, ერთხელაც იქნება ისეც ჩავვივარდება ხელში.

ქანისრო აბუჯასძე. ათი - ათასი გეომარი რომელიმე
ვაიგზავნოს ერთ კაცზე, სირცხვილი იქნება: ის არ არის
მეფე და არც მთავარი. იმისთანა დიდებული თავადები
სხვებიც არიან ჩვენს სამეფოში. მისი ძალაა მხოლოდ აღ-
გილის სიმაგრე და რათ შევაწყდეთ? სჯობია, როგორმე
აქეთ მოვიტყუოთ.

თანდარუს იოსელიანი. შეიძლება არც კი შეგვე-
ბას, დავიტოვოს ციხეები, გადავიდეს საზღვარ გარეთ,
შემდეგისათვის მოემზადოს, შეკრიბოს ოსეთის ჯარი,
მოიმხროს ჩერქეზის მთავარი — ყიზილყო ბატონი, მისი
დიდი მეგობარი. ამას გარდა სვანეთის მთავართან მომ-
ძახლეობა აქვს, აფხაზეთის მთავარი ქელეშ-ბეგ შარვაში-
ძე შეილობილია მისი. ესენი ყველა ჯარს ათხოვებენ,
ერთი სიტყვით, ყოველი კუთხით შფოთსა და უკმაყო-
ფილებას აგვიტეხს. არ ივარგებს ჯარის გაგზავნა. ვაც-
ლოთ რამოდენსამე ხანს და მერე მოვიტყუოთ რამც ნა-
ირათ.

ამ დროს მეფის ძმა არჩილ შემოვიდა. გააშინჯეს იმა-
საც ნათათბირები და იმანაც ასე ბრძანა: მართალია, ჩვენს
ყმასთან ბრძოლა საკადრისი არ არის, როცა იქნება,
ჩავვივარდება ხელშიო. მეფე სრულებით გაჩუმებული
იყო, ხმა არ ამოუღია. კარის კაცებმა თაყვანი სცეს და
წავიდნენ თავ-თავის სახლებში.

გავიდა რამდენიმე წელიწადი, ეს საქმე სრულებით
დასუმდა. ეს კი იყო სამწუხარო, რომ თითო ოჯახიდან
რამდენიმე სული ზოგი მეფეს ახლდა და ზოგი ერის-
თავს. ძმა ძმას ვეღარ ხედავდა, მამა შვილს, შვილი მამას
და ნათესავი ნათესავს. ტკბილი მოყვრობა მწარე
მტრობათ შეიცვალა და აირიენ ოჯახები რაქა-იმერეთ-
ში. ერთ დღეს რჩევისამებრ ვეზირთა და დიდებულთა

მეფემ შეიხმო ძმა მისი იოსებ ქათალიკოსი და მისი
 ლა: ხომ ხედავ, რომ როსტომ ერისთავი გამიორგულ-
 და!.. მასთან ჩხუბი მცხვენია და ისე კი არ მეზუება. რომ
 შეინანებდეს, ყოველსავე მივუტევებ, შევირიგებ და და-
 ვიახლოვებ, რადგანაც ყოველ გვართ შესანიშნავი კა-
 ციაო. მშვიდობის მოყვარე ქათალიკოსმა ეს რომ გაი-
 გონა, იამა, მოუწონა მეფეს და შუამავლობაც თავს იდ-
 ვა. დაიბარა ქაიხოსრო აბულაძე და დაუყოვნებლივ გა-
 ემართა თავის კრებულთ და მხლებლებით რაჭისკენ.
 რაჭის საზღვარს რომ მიაღწია, ერისთავმა შეიტყო და
 მოაგება თავად-აზნაურები და ერთი მარქათა ბედაური,
 ძვირფასი უნაგირით და რახტით აკაზმული. მიეგებენ
 ნიკოლოზ წმინდის ტაძართან. თაყვანისცეს და გაუძღ-
 ვენ, როგორც ჩვეულება იყო. ყველა წინ მიუძღოდა,
 გარდა მეჯინებისა; ის კი უკან მიდევდა: ცოტა მოშო-
 რებით მიყავდა მარქათათ ძუა-ფაფარ შეღებილი ულაცი.
 მიაღწიეს რა ამბრალებურის სასახლეში, დაკრეს ეკ-
 ლესიის ზარა და კოშკებიდან ჯაზაირები დაცალეს.
 იქ დახვდნ ერისთვის შვილები. იდგა ჯვართ თავში
 კარის მწირველი მისი სასახლის მოძღვარი იოანე—მი-
 სივე აზნაური, გვართ ბაქრაძე. გადახტა ცხენიდან ქა-
 თალიკოსი, მივიდა ღ ჯვარს ემთხვია. წინამძღვარმა შესხმა
 მოახსენა: „მღვდელ-მთავრობისა კვართითა შემკობილმან
 ღვთის მეცნიერთ ქადაგე, შენ, სახარება სასუფეველისა,
 იოსებ, და მართლმადიდებლობისა სწავლანი აღმოთ-
 ქვენ და ეკკლესია განამდიდრე მოძღვრებითა და
 აწ განათლებულათ მამისა თანა ძესა სულით წმინ-
 დითურთ ღვთის მეტყველებდეთ და ვადიდებდეთ ყოვე-
 ლნი მეუფებასა შენსა, რომელსა ევედრე ცხოვრებათ
 და განათლებათ სულთა ჩვენთათვის“. ქათალიკოსმა ჯვა-
 რი გადასახა, ერისთვის შვილებმა ხელი მოჰკიდეს, შეს-

ვეს იმ ცხენზე, რომელიც მიაგებეს და გაუძღვენ წინ. ხიდის კართან დახედენ სამღვდლოება და ხალხი მრავალი საეკლსიო ბაირაღებით. ესენი წინ გაუძღვენ და ჩავიდენ ერისთვის ეზოში. დაჰკრეს დიდი ხმოვანი ზარა— ეს სამღვდლო წესი ანუ პატივის-ცემა იყო სამღვდლოებისა— და ამას გარდა, რადგანაც ეს ქათალიკოსი გვართ ბაგრატიონი იყო და მეფის ძმა, მეფის წესისაებრ დაუხვდენ: ციხიდან ზარბაზნის სროლა დაიწყეს, ჭიშკარს შიგნით ერისთვის ცოლი მოეგება, თან ახლდა ელმსაბედ მონაზონი ღვთის-მშობლის ხატით. მოეგება თვით ერისთავიც, უამბორეს და ხელ-მოკიდებული მივიდენ ეკლესიის კარებთან. აქ მოართვეს მანტია და კვერთხი. ერისთვის შეიღებმა გალობით შესხმა მოახსენეს: „იესო მთავარი მშვიდობისა მოვიდა დღეს“ და სხვანი. დაჰკრეს დიდ-ხმოვანი გუსლი. მაგლობლებმა ზედვე კილოთი დაიწყეს: „უფალო ღალად ვყავ შენდამი, ისმინე, ისმინე ჩემი, უფალო!“ “შევიდენ ეკლესიაში, ხატებს კემთხვია, მერე საკურთხეველში— ტრაპეზს და გამოვიდა, ორივე ხელით ჯვარი გადასახა ჯარს და მერე შებრძანდა ერისთვის სახლში. საუბრის დროს ქათალიკოსმა სიტყვაში გამოურია, რომ დადიანისა და გურიელისაგან ნამეტანი მორჩილება არის მეფისადმიო: ცხენზე შეჯდომის დროს ერთმა აღვირი უნდა დაუკავოს და მეორემ უზანგი უნდა დაუწიოსო. მიხვდა ერისთავი და უპასუხა: „ვიცი, თქვენო მეუფებავ, ყველანი თავადნი და დიდებულნი ამ წრეში უნდა იდგენ, რადგან მეფობა წარმოადგენს გარეშე მოუწერელ უფლებას თვისთა ქვეშევრდომთა ზედაო.“ — „თუ იცი, მაშ შენი ურჩობა რაღას ნიშნავსო?“ — განაგრძო ქათალიკოსმა— შენც კარგათ იცი, კანონში წერია: უკეთუ მეფეს მეფობა არ გაუვა, უნდა დატო-

ვოს მეფობა მისი და შენ-კი ერთი დიდებული თაგანი არ ემორჩილები. ეს სამარცხვინო საქმე არის მეფისათვის: გარეშე მტრები რომ გაიგებენ ამას, შემოესევინ სამეფოს და ქრისტიანობა შეირყევა. მართალია, შენი დამორჩილება არ გაუჭირდება მეფეს, მაგრამ ბევრი უბრალო სისხლი დაიქცევა ზე ამას ერიდება. როგორც სულიერი მამა, გირჩევ, დაფიქრდი ამაზედო. — ერისთავმა თავი იმართლა: „მე ვიახელი მეფეს, ზემს გულში ღალატი არ ყოფილა.“ — „ნუ გავიწყდება ხრესილის ომი, როდესაც მეფეს უმუხთლე და დაატყუეო“ — გააწყვეტია სიტყვა ქათალიკოსმა, მაგრამ ყოველივე უნდა დაივიწყოთ, რადგანაც ქვეყნისათვის საჭიროა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება, — მე შეგარიგებ მეფესო“. როსტომ ერისთავმა სიხარულით თანხმობა განაცხადა, მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ ქათალიკოსს ეკლესიაში ბარძიმზე დაერწმუნებია ერისთავი. ქათალიკოსმა აღუთქვა და რომ მეფის თანხმობაც მიეღო, გამოეშურა მეფესთან ქუთაისისაკენ. მეფემ რომ ერისთავი ვერ ნახა მოყვანილი, დიდათ ეწყინა. ქათალიკოსმა ყოველიფერი დაწვრილებით უამბო და დაამატა: „ცხადია, რომ მხოლოდ სიკვდილის ეშინიაო“. მეფემ გაიღიმა: გაძლევ სიტყვას და ვფიცავ შენს ხახულისა ღვთის-მშობელს, არც ის და არც მისი შვილები არ მოვკლა და ისეთი პატივისცემითაც მივიღო, რომ საარაკოთ დარჩესო. ამ სიტყვების შემდეგ ხელ-მეორეთ წაბრძანდა ქათალიკოსი რაქას და ბარძიმზე ხელის დადებით დაარწმუნა ერისთავი. შეიქნა დიდი სიხარული. დიდი ხნის დაშორებულები აწ კი ფიქრობდნ თავის ნათესავებისა და მოყვრების ნახვასა და შერიგებას. ამ დღესვე დაიბარა ერისთავმა ციხის მოურავი ალი ენგიჩარი და იმას ჩააბარა ყველა ციხე-

ბი. ეს ალი ენგიჩარი სტამბოლელი იყო — დიდი ხნის კაცი, მაგრამ ოცდაათი წლის კაცათ თუ ჩაითვლებოდა. ოცი წლის რომ შესრულებულიყო, ასის თაობა მიეცათ, მაგრამ გულ-უმაძღარ ახალგაზდას მეტი მოენდომებია, მით უფრო, რომ ენგიჩრების ამბავი გულში ჩაქროდა. ერთ დროს ენგიჩრებს დიდი ძალა ჰქონდათ სტამბოლში: ხონთქარს ხან აიყვანდნენ ტახტზე და ხან გადააგდებდნენ. ვინც კი კარგი გამოვიდოდა მათ სამეფოში, ყველა ენგიჩრათ მიდიოდა და ამ გვარათ ენგიჩრების რაზმი დღითი-დღე სქელდებოდა. მათი თავ-გასულლობა უსაზღვრო იყო. უკანასკნელ ენგიჩარს რომ ეთხოვა პირველი დიდებული კაცის ქალი, უნდა დათანხმებოდნენ; უარს ვინც გაბედავდა, შეიკრიბებოდნენ ყველა ენგიჩრები ერთათ, დაესხმოდნენ თავზე ურჩს, აიკიდებდნენ და ქალს-კი მათ ამხანაგს მიგვრიდნენ. გზაზე მომავალ ენგიჩარს ხელი ხმალზე ედვა და ვინც წინ შემოეყრებოდა, თუ ნებით არ გადაუხვევდა, ვინც უნდა ყოფილიყო, თავს გააგდებინებდა.

ერთმა ახლათ ტახტზე აბრძანებულმა ხონთქართანმა ველარ აიტანა მათი ძლიერება, მოიტყუა ყველა და ლალატით ამოწყვიტა. ეს ამბავი რომ ჰქონდა გაგონილი ახალგაზდა ალის, მოინდომა ძველი დროის აღდგინება და ახალი ენგიჩრების გაჩენა. შეუტყვეს შეთქმულებს და ბევრი მათგანი ჩამოახრჩვეს. ალი ასის თავმა-კი მოასწრო გადავარდნა. დაუწყეს დევნა. ოცდათუთხმეტ წელიწადს გადავარდნილი იყო, იმალებოდა სათათრეთშივე და ბოლოს ერთი მისი ნათესავი კიკიანი ფაშა რომ დანიშნეს იმერეთში მყოფ ჯარის უფროსათ, გადმოვიდა და მოენდო მას. ფაშამ მისი მეფის მოღალატის შენახვა რომ ვერ გაბედა, როსტომ ერისთავს გა-

უგზავნა. ერისთავმა მიიღო და ცხეები ჩააბარა. დიდი პატივში ჰყავდა და ალი ენგიჩარიც მიეთვისა, აღარ შორდებოდა და მეციხოვნეებიც გამოუშარდა. აი, ეს კაცი დატოვა ერისთავმა მოადგილეთ და თვითონ-კი მეფეს ეახლა. მეორე დღეს სადილი ტყიბულში ჭამეს; იმ დღეს ქაიხოსრო აგიაშვილის საზაფხულო სადგომში დაბინავდნენ ცუცხვათს; იქიდან კი მეფეს უნდა ხლებოდნენ ვარციხეს. ერისთავის მგზავრობა ესრეთი იყო: ბარგს, სამზარეულო იარაღს, პურს და ღვინოს ასი ცხენი და ჯორი უნდებოდა. სადაც დაბინავდებოდა, იქვე უნდა გაკეთებულიყო ხარჯი. თანვე მიქონდათ შუაზე გახერხილი თორწეები და მალე გამართავდნენ ხოლმე. უკეთუ ხსნილი იყო, ჯოგათ მირეკავდნენ სახორცეებს. ახლაც ამ რიგათ მოგზაურობდა. მეფე დიდი ჯარით მიეგება და, ცოტა არ იყოს, ერისთავს გაუკვირდა ეს სიმდაბლე. ერისთავებმა ხელზე უამბორეს მეფეს და მხლებლები-კი დამწყვირდნენ, დაიჩოქეს და ისე თაყვანი სცეს მეფეს. აქ შეიქმნა ერთი აღდგომის ლიტანიობა. დიდი ხნის უნახავი ძმები ერთმანეთს ეხვეოდნენ, კოცნიდნენ და ტიროდნენ. ზოგმა მამა ნახა, ზოგმა შვილი და ზოგმა ძმა. ჯარმა თოფის სროლის ნება გამოითხოვა. მეფემ დასტური ბრძანა. სულ სროლით მივიდნენ ვარციხეს, მაგრამ ერისთავის ჯარისაგან უფრო ფიცხელი თოფის ხმა ისმოდა, რადგანაც სვანური წამალი ქონდათ; თვითონ ერისთავი თავის სასახლეში აჭრევინებდა. ვარციხეს ერისთავს სახლები მიუჩინეს, მაგრამ არ ისურვა, რადგანაც ნაბდის კარავები ჰქონდა საკმაოთ წამოღებული ჯარისთვის და ერთიც დიახ დიდი და ძვირფასი ნაბდის კარავი სარკმლებიანი თავისთვის და თითონაც იქ მოისვენა შვილეთთან ერთათ. ერისთავის ჯარს თავისი ხარჯი ჰქონდა,

შაგრამ მეფეც აძლევდა. ერისთავი-კი შვილებიანათ ყოველ დღე მივსი იჯრაზე იყო და მხოლოდ შემდეგ ბრუნდებოდა ხოლმე ბინაზე. ოც დღეს ამ ლხინსა და შექცევაში იყვნენ. ერთ ღამეს შეკრიბა მეფემ საიდუმლო კარის კაცები და გამოუტყდა: „ვერ ხედავთ, რა სიფრთხილით გვეკიდება ერისთავიო? მაგის გული არ გასწორდება, კიდე ბევრს ცუდს შეგვამთხვევს და დრო არის, ქვეყნის მოლალატეს ახლავე საკანონო მოვანდევინოთო!“ დიდ ხანს ითათბირეს კარის კაცებმა, მაგრამ ერთმანეთს ვერ დაეთანხმენ. არჩილ ბატონიშვილი ბრძანებდა: მე გიორგის მიმაჩემეთ, რადგანაც დიდი ვაშაკაცია და სხვა თქვენ იცითო. პაპუნა წერეთელი ურჩევდა, რომ ოთია და ივანე მესხიც მოეწვიათ. ბერი წულუკიძე და ზურაბ მიქელაძე ამბობდნენ: ხელ-ცარიელი არც ისინი დაგვრჩებიან: ერისთვის ჯარი ხელს გამოიღებს დი ბევრი სისხლი დაიღვრებაო. თამაზა მესხი შებმას თხოულობდა. მამუკა მდივანი წინააღმდეგი იყო. ბოლოს წამოდგა პაპუნა აბულაძე და მოახსენა მეფეს: ხედავთ, ბატონო მეფე, რომ ამ გვარი რჩევით არა გამოდის-რა! თუ არ გამირისხდებით, მე მაქვს საიდუმლოთ ცოტა რამ მოსახსენებელი და თუ მოგეწონოსთ, მე მომანდეთ მისი ასრულებაო. მეფე დათანხმდა. დაიშალა დარბაზი და დარჩენ მარტო ორი—მეფე და პაპუნა აბულაძე.

მეორე დღეს დილით ადრე მეფე გაბრძანდა და სეირნობა დაიწყო; ცოტ-ცოტათ ერისთავის ბინისკენ იწია. ერისთავმა რომ დაინახა, მაშინვე მივიდა, თაყვანი სცა და მოახსენა: ასე ადრე რათ აბრძანებულხართო?—როგორც მონადირე, კურდღლობას ვარ დაჩვეული, აგერ ოცი დღეა, აღარ მინადირნია; დღეს სურვილმა ამიყოლია და აღარ დამეძინა—ბრძანა მეფემ. ერისთავი ნადირობის

დიდი მოყვარული იყო და კურდღლობაზე რომ სიტყვა
ჩამოვარდა, გამხიარულდა. მეფემ ბრძანა: მოდი, ერთი
ვქნათო—დღეს გავიდეთ გეგუთს იაშვილისას, სალამოს
იქ ვიკურდღლოთ, ხვალ დილით ჩემი კურძუალები ბევრ
სეირს გვიჩვენებენ: იქიდან ქუთაისამდე კარგი სანადირო
ადგილი არისო. ჯერ ხომ შენ არ გინახავს ბროწეულას
კურდღლები, თუ რა ცქვიტნი არიანო? თქმა და ასრუ-
ლება ერთი იყო. განაძრახა პაპუნა წერეთელი და წინ-
და-წინ გაგზავნა იაშვილისას. მეფეც მალე მიბრძანდა სა-
ნაოზე. რადგან ეს რიონი მეფის სახლის წინ მიმდინარე-
ობდა, ნავით უნდა გასულიყვენ. პირველათ მეფე გაბრ-
ძანდა, მთელი მისი ხლებულებიც გაიკრიფენ. მეფე მა-
შინვე იაშვილისას წაბრძანდა. შემდეგ როსტომ და მი-
სი შვიდი შვილები და რვა აზნაური, რომელთაც ბატო-
ნების თოფები ეჭირათ, ჩასხდნენ ნავში და გავიდნენ გალ-
და. პაპუნამ მენავეებს მიაძახა: ჩქარა, აბა თუ გიყვარდეთ,
ბატონი მეფე, სანამ ერისთავი არ მიბრძანდება, მა-
ნამ სადილს არ მიირთმევსო. პირველათ ცხენები მო-
ართვით ერისთავებს და შემდეგ ჯარის გამოყვანასაც
ნულარ დააგვიანებთო. მენავეებმა ნავი გააქანეს, ატაკეს
ჯილეს და გადააბრუნეს. მენავეები გადაცვივდნენ წყალ-
ში და როგორც კარგი მცურავები, ყვინთვით წავიდნენ,
ზოგმა კმედოს ცურვით მიმართა და ზედ ჩამოკიდებულ
ხის ფესვებს დაეკიდა. შეხედეს, რომ ნავიც დაიღუპა და
მენავეებიც დაიხრჩვენ. აბულაძემ დაუძახა ერისთვის ჯარს:
ქუთაისზე მოიარეთო; ერისთავს კი ასე მოახსენა, რომ
თქვენთვის ცხენები უნდა დავიბაროთო. რამოდენსამე ხანს
შემდეგ მოუვიდათ იაშვილიდან ცხენები. შეჯდნენ და წა-
ვიდნენ. ერისთავს ეგონა, რომ, ან მეფის საჯდომ ცხენს
გამოუგზავნიდნენ და ან ხუცისას მაინც. მაგრამ რომ ვერ

ხედავს, არ მოსწონს პატივის-ცემა და ფიქრობს: ვაი, თუ მიპირებდნენ რამეს, მაგრამ ქათალიკოსი ბარძიშის როგორ უღალატებდაო! ამ მოგზაურობაში ძალიან დიდი ხის წვეროდან სკვინჩამ დასძახა. გიორგიმ თოფი მოთხოვა თავის აზნაურს, ესროლა ცხენ-და-ცხენ, თავი მოწყვიტა და სიცილით თქვა: ყველა ჩემი მტრისათვის ასე მექნასო! როსტომ ერისთავი ფიქრებისაგან იყო წაღებულნი და ხმას არ იღებდა. იაშვილისას რომ მივიდნენ, გადახტენ. ჭიშკარში შესვლისათანავე მიეგებათ რამდენიმე კაცი, ვითომ პატივის საცემლათ. ერისთავებმა გამარჯვება უბძანეს და მიმართეს მეფისაკენ. ისინი უკან მოექცნენ და მოულოდნელათ თითოს ოთხ-ოთხი კაცი ეცა. ესენი წინათვე არჩეულები იყვნენ, როგორც მარჯვე და ღონიერები. როსტომი სხვა შვილებით მალე დაიმორჩილეს, გიორგი-კი გაუძალდათ: ორი კაცი ცალი ხელით დასცა; ერთ მათგანს, ჯიმშელა ორჯონიკიძეს, რომელიც იკვებდა: გიორგიზე მომხმარე რათ მეჭირვებო, დაჰკრა ხანჯალი და შუა გააპო. შეუტია მეფეს. მეფე შუა ეზოში იჯდა. გიორგის ორი ახოვანი კაცი ზურგზე მოეკიდა, სხვებმა მკლავში ტაცეს ხელი, მაგრამ მაინც ვერ შეაჩერეს, თრევით წაიღო ისინი და მიუახლოვდა მეფეს. მაგრამ მეფემ შეხედა მრისხანეთ; ადგომა და იმ ადგილის გადანაცვლება არ იკადრა. ამ დროს მოეშველენ ჯარის კაცები და დაურთეს თავში თოფის დუშები; მაგრამ მაინც ვერა დააკლეს-რა, სანამ ერთმა მათგანმა ჩახმახი არ დაჰკრა თოფის. ჩახმახის ვერძი ტვინში ჩავიდა და მაშინ-კი წაიქცა. მივარდა თეიმურაზა ორჯონიკიძე ძმის სისხლის ამოსაღებათ და დანით ამოკუჭა თვალები. როსტომი, მეთოდი, ცაგუნი, კუნნიტი, გივი, ბარძიმი და სვიმონ, თოკებით შეკრულნი, ხედავდნენ გიორგის თვალების ამოჭრას და თვითონაც იმავე

სატანჯველს მოელოდენ. ახლა სხვებსაც მიჰყვები. პირველათ როსტომი დააწყვინეს გულ-აღმა, ბევრი აცოდვილეს და მაშინ თითონვე ურჩია თვალის კილოები ჩამჭერთ და მერე თავისით გამოცვივდებიან თვალის კაკლებიო; და მართლათაც, სხვებს უფრო ადვილათ მოთხარეს თვალები.

ეს ამბავი რომ მოხდა. მეფე შეტრიალდა სახლში და გარეთ აღარ გამობრძანებულა. იახლა შიგ სარდალი წერეთელი და მეფე რომ შეწუხებული ნახა, თვალ-ცრემლიანი, გაკვირვებულმა მოახსენა:—თუ მაგრე სანანებლათ დაგრჩებოდათ, ნეტავი არ დაგესაჯათ ის ცოდვის-შვილებიო... მეფემ წყენით ბრძანა: „მებრალემა კაცი და დავსაჯე კი ღვთისა და ქვეყნის ორგული მოღალატე“... — კიდევ ეგ არის მეფეო—კადრებს სარდალი—განა არ მოგეხსენებათ, რა კაცია როსტომ ერისთავი? ეგ გულს ვერაოდეს ვერ გაიწმენდდა და, თუ ოდესმე შეიძლებდა, იმას, რაც დღე დღეს დაადგა, ჩვენვე დაგვაყენებდა!... — კი მაგრამ შვილები? ჰკითხავს მეფე.—შვილები უარესიც იქნებოდენ. ეკალზე ვარდი ვის უნახავს? მაგის ნაშიერი არ უნდა დარჩეს!.. ფიცი რომ არ დაგედვათ, უმჯობესი იყო ყველასთვის თავი დაგვეყრევინებია. ამ შვიდ შვილს გარდა კიდევ ჰყავს სხვა შვილებიც საშუალო ცოლის ხელში და ნულარც იმათ დავტოვებთ თვალ-დაუთხარელათ. დრო არის გავგზანოთ ჯარი რაქას, ავიკლოთ მაგის სახლ-კარობა ზღ დავანახოთ ქვეყანას, თუ რადღე მოელის თქვენს მტერს ზ ორგულსო. მეფე დიდ ხანს ყოყმობდა, მაგრამ წერეთელი აღარ მოეშვა ზმოახსენა: მაგისი ცოდვა ჩემ კისერზე იყოსო. მაშინ უბრძანა მეფემ: „მიჩუქებია შენთვის, როგორც გინდოდეს, ისე მოეპყარია!“ თვითონ ხანდაუყოვნებლათ შებრძანდა ცხენზე და იმ

დღესვე გაეშურა ქუთაისისაკენ. დარჩა იქ პაპუნა წერეთელი მისიანებით და გაიმართა ლხინი. იმდერიან, ივსებენ ლვინით ყანწებს, მიდიან და ულოცავენ სარდალს: ღმერთმა ყოველთვის ასე გაგამარჯვებოთ ქვეყნის ორგულზე და თქვენ მტერზეო! პაპუნა ამბობს: ახლა დამიფარცხოს ჩემი ხვადაბუნებო!.. სადილს ვახშამიც მოაბეს დიდი განცხრომით. ერისთავები კი ხელშეკრულები ეყარენ გარეთ ეზოში. ეს დრო დეკემბრის თვის მეორე დღე იყო. დაღამების დროს დაიწყო თოვა-ქარიშხალი, მაგრამ ვინ გაბედავდა, რომ დასჯილებისთვის შემწეობა აღმოეჩინა. როსტომ ერისთავს ერთი ძაღლი ჰყავდა, რომელიც მოართვა ალი ენგიჩარმა. ის ძაღლი, როგორც სიდიდით, ისე გონიერებითაც შესანიშნავი იყო. არასოდეს არ შორდებოდა პატრონს და ახლაც ფეხით მიუწვა. შუალამე გადასული იყო, წერეთელი ისევ სუფრაზე იჯდა; მხიარულების გამო ლვინო მოკიდებოდა. ძაღლის ყმუილი რომ შემოესმა; იკითხა: ეს რა ამბავია? მერიქიფემ მოახსენა: ერისთავების მოტირალი გახლავსო. ბძანა და მაშინვე მოაკვლევინა ის გულშემატკივარი ძაღლიც. მეორე დღით პაპუნა ადრე გამოვიდა გარეთ, გადახედა და დაინახა, რომ ერისთავები ეზოშივე ეყარენ თოვლში, მაგრამ ნაბდები კი ჰქონდათ გადაფარებული და რომ დაინახა, იკითხა:—ეს ვის უქნიაო? მოახსენეს: ქაიხოსრო აგიაშვილმა—ნამალავათო. ერთმა ჯარის კაცთაგანმა სიცილით მოახსენა წერეთელს: წუხელის კარგი მხეცები ვინადირეთ და მოსამკვლელოც ერგებათ: კიკნაძეს, ორჯონიკიძეს, დევდარიანს და ცოტა გურგენიძესაცაო. როსტომმა მოჰკრა ყური მათ ლაპარაკს და თქვა: „ცუდრუკეობდენ ჩემზედა ყოველნი მტერნი ჩემნი და იტყოდენ ჩემთვის ბოროტსო“. მერე მიუბრუ-

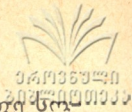

ნდა შვილებს: „შვილებო, ღვთის განგებას ვერაფერს ვცდებ! ყოველივე ღირსეულათ მოგვეგო, ნუ ვიტყვიტ ძვირსა და საყვედურსო. ავიტანოთ ეს სასჯელი ისე, როგორც ეკადრებოდეს ჩვენს ოჯახს!“ — ჭეშმარიტათო, მიუგეს შვილებმა — ჩვენი სულმოკლეობით ნუ გავახარებთ მტრებსო. მართლაც ვერც ერთისაგან ვერ გაიგონებდით ვერც კვნესას და ვერც საყვედურს ვისმეზე!.. ეს დიდი კაცები, ბრწყინვალე ტანისამოსებით და სხვადასხვა ძვირფას ფარჩებით შემკულნი, ეყარენ თოვლში და მაინც მდინდურობა ეტყობოდათ. ხმას არ იღებდენ; მხოლოდ მოხუცი როსტომ კი აიტანა სინანულმა და მისი ბოხი ხმით წამოიძახა: „დიდებულო რუსთველო ლხინში ძლიერი ჭირშიაც მანუგეშებელი ხარ!.. ტყუილათ არ გითქვამს“:

„ვერ დაიჭირავს სიკვდილს გზა ვიწრო, ვერცა კვდოვანი; მისგან გასწორდეს უოველნი, სუსტი და ძალ-გუფოვანი. ბოლოს შეეარნეს მიწამან ერთად მყოფე და მხტოვანი ჯ სჯობს სიცოცხლეს ნაძრახს სიკვდილი სახელოვანი“.

მაგრამ, ვაი, რომ სახელოვანათ ვეღარ ვკვდებით — დაამატა ამოსკვნით. — არა, ბატონო, დიახაც სახელოვანათ ვკვდებით — გააწყვეტია მეთოდემ. დიდებულმა მეფემ, რომელმაც სტამბოლი შეაძრწუნა, პირდაპირობა რომ ვეღარ გავგიბედა, ღალატით დაგვიმორჩილაო. სირცხვილი მისი და არა ჩვენი. ქვეყნის დასაბამიდან დასასრულამდე სულ ერთი კანონი ბრუნავს: „იყვენ და ბღარ არიან, ვართ და აღარ ვიქნებით, იქნებიან და აღარ იქნებიან“. ამით დაასრულეს საუბარი და გაჩუმდენ. როსტომმა პირჯვარი გამოისახა და დაფიქრდა. წარმოუდგა მას მის ბარაკონში დილაობით სხვა-და-სხვა ფრინველეთის ხორცზე ბრძოლა და მისი ირმების ბღავილი, რო-

დესაც ჩვეულებისამებრ მარილს ითხოვდენ. გაიხსენა თავისი შემკობილი ცხვრები და გულში სევდამ გაუარა... მოაგონდა, ნებიერს რომ დაკლავდენ ხოლმე ყოველ დილობით, გაატყავებდენ და მიუშვებდენ ზედ სხვა-და-სხვა მემძორე ფრინველებს; მიცვინდებოდენ ზედ ქორები, მიმინოები, შევარდენები, სონღულოები, ორბები, სვავეები, ყვავეები, კაქკაქები და სხვანი; ჰქონდათ შფოთი ერთმანეთთან, მეტადრე თოვლის დროს, მაგრამ ბოლოს, როდესაც გამოიყვანდენ არწივებს, მაჩუბარი ფრინველები შიშით მიიფანტ-მოიფანტებოდენ. — აი, რა ყოფილა ჩვენი ცხოვრება და აქამდის არ ვიცოდი!.. ყველგან შფოთი და ძალმომრეობაა, ყოველი კაცი ცრუ არს და ცეცება, მხოლოდ შენ ხარ უტყუარი და შეუცდომელი, მაღალ ღმერთო! ცანი და ქვეყანანი წახდენ, მხოლოდ სიტყვანი შენი არა! სად მე და სად მეფე სოლომონ?! მიეცით კეისრისა კეისარსაო. რატომ არ ვჯერდებოდი ჩემს ყოფა-ქონებას? სად არიან ახლა ჩემი ბარაკინის სასახლე, ამბრალაური, ხიდის კარის კოშკები, სევას სასახლე, ონში ციხე-სასახლე და ქალაქი? სხვა სიმდიდრესთან ოთხმოც მეწველ შინაურ ირმებს რომ ვედარ ვნახავ!.. ესენი ამიერიდან ყველა სიზმარივით გაქრებიან... ვინღა გამაგონებს ჩვეულებრივ ღვინს და შეწყობილ ძლის პირებს!.. გაიტაცა ისევ სოფლიურმა ძრახვამ, გაიღვიძა ისევ მის გულში ძველებურმა მედიდურობამ, მით უფრო, რომ იქვე იმ დროს მისმა შვილმა გიორგიმ სული დალია და წარმოთქვა შეჩვენება: „ჰოი, ყოვლად ძლიერო მაღალ ღმერთო, სადაცა დაიქცა სისხლი თვალთა ჩემთა და ძეთა ჩემთა, აღმოფხარი ქვეყანა იგი და მიეცნია-ქარსა გასათანტველათ ჰაერთა შინა!.. ჰოი, ყოვლის შემძლებლო, გარს შემოუწერელო უფლებითა ღმერ-

თო, მოკითხე სისხლი ჩემი და შეილთა ჩემთა მეფე სოლომონს, ქათალიკოსს იოსებს და არჩილ ბატონიშვილს!.. მიაგე სამაგიერო შურისმაძიებელთა ჩემთა: პაპუნა წერეთელს, პაატა აბაშიძეს, ზურაბ მიქელაძეს, ბერ წულუკიძეს, ბერ ლორთქიფანიძეს, ოტია ჩხეიძეს, თამაზა მესხს, მამუკა მდივანს, თანდარუხ იოსელიანს, ქაიხოსრო და პაპუჩა აბულაძეებს. შეაჩვენე და აღმოთხარ მათი სახლკარი და გასწყვიტე სახსენებელი მათი უკუნისამდე! “წერეთელმა გაიგონა ეს წყევლა და შეუტია—აღარ იშლი? გინდა დასძინო უსჯულოება უსჯულოებასაზედაო? შენს სახლში საღმრთო წერილი იბეჭდება და როგორ არ წაიკითხე, თუ რას გვიწერს ყოველის შემძლებელი: „დაემორჩილენით უფალთა თქვენთა“. შენზეა ნათქვამი: „ხნარცვი თხარა და აღმოკვეთა და შთავარდა მთხრებლსა მას შინაო“.—წერეთელო, მართალს ამბობ, მაგრამ არ მეგონა, თუ სამღრთო წერილი იცოდი და ნურც იმას დაივიწყებ, რომ: „ნურცა უფალნი განირისხებენ მონათა თვისთაო“.—ნუ გიხარია, შენც ეს დღე მოგელის წერეთელო, მეფეს ფრთებს აკვეც, გინდა დიდებულები ჩამოაშორო და შენთვის კი ყოველივე მოაგვარო!.. შეგშურდა ჩემი ციხე-ქალაქები და მონასტრები? ახლა კი იშოვი, მაგრამ ნუ დაივიწყებ: რა გზითაც მიგიღიეს, იმ გზითვე გაგეძვეის. ახლა კი ძღვევა-მოსილო, როგორც დამორჩილებულს, ერთი თხოვნა ამისრულე: შემავედრე მეფეს, რომ ასე ნუ გვტანჯავს და თავები დაგვაყრვეინოსო. წერეთელმა აღუთქვა, მაგრამ წავიდა მხოლოდ მიტომ, რომ რაჭაში ჯარი გაეგზავნა და ერისთავის ოჯახობა აეკლო.

ამ დროს მოვიდა იაშვილის მოურავი—ბუქუა გრიგოლაშვილი. ის ორი კვირის წინეთ სადღაც ყოფილი-

ყო წასული. რომ დაბრუნდა და მის ბატონის სახლში
ეს ამბავი ნახა, ცეცხლი მოეკიდა და უსაყვედურა ბა-
ტონს: „რა გიქნია ეს, რომ შენი სახლი გოლგოთათ გა-
გიხდიაო! რატომ არ დაამწვინდეთ ბატონი მეფე და მის
დიდებულ სახელს ნიშანი დაადევითო? ან ახლა რატომ
არ უპატრონებთ ამ საბრალოებს?“ მივიდა თვითონ, გაუ-
ხსნა ხელები დასჯილებს, წამოაყენა, მოკიდა ხელი, წა-
იყვანა და საყდრის უკან საქალებოში შეიყვანა, რადგა-
ნაც შიშით მათ სახლში შეშვებას ვერაფერ ბედავდა. იქ
მოასვენა, მკვდარი გიორგიც იქვე დაასაფლავა. ამ დროს
იაშვილი სხვაგან წავიდა, რომ ბრალი საკუთრათ მის
მოურავს დადებოდა და რისხვა თავიდან აეშორებია.
მთელი ღამის ნაწვალებმა ერისთავებმა საქალებოში სუ-
ლი მოითქვეს და ძლის პირებით ევედრებოდნენ უფალს.
როსტომ ერისთვის უცნაური ბოხი ხმა გულ-საკლავათ
გამოისმოდა. ბუჭუა წავიდა მეფესთან, შამოიხსნა ხმა-
ლი და ყოველი იარაღი დაუწყო მეფეს წინ. მეფე ბუ-
ჭუას იცნობდა, როგორც კარგ სახელოვან ვაშკაცს და
ჰკითხა: — რა დაგიშავებია, ბიჭოო? მოახსენა: თვალდათხ-
რილი ერისთავები ეკლესიის გადახურულში შევიყვანე
და მკვდარი იქვე დავმარხეო; ჩემმა ბატონმა სიკვდი-
ლი მომინდომა ამისათვის, მეც ვიცი, რომ ღირსი ვარ
სიკვდილის და ახლა თქვენ გადამახდევინეთო. მე-
ფემ უბრძანა: — ადექი, კარგი გიქნიაო. სამართალი
გაუსწორდა, საკანონო მოხდილი აქვსთ და მეტი რა-
ღა ექირვებაო. დაუბრუნა იარაღი და გაისტუმრა.
ეს რომ ქაიხოსრო ავიაშვილმა გაიგო, მაშინვე გაუგზა-
ვნა ერისთავებს მომკითხავი, ტანისამოსები გაატანა და
გადაიყვანა თავის სახლში. ერისთავებს ყმა და მამული
ჩამოერთვათ, რაჭაში დაბრუნების ნება აღარ მიეცათ

და დიდ ხანს სხვის კარზე ცხოვრებდენ. თვითონ როსტომის
ერისთავი პაპუნა წერეთელმა საჩხერეს გაგზავნა და მე-
თოდე სვიმონ კანდელაკმა გადაიყვანა თავის სახლში და
იქ ემსახურებოდა ერისთავს, სანამ ორ წელს შემდეგ,
ქართლ-კახეთის მეფემ ირაკლიმ არ მიიწვია თავის-თავ-
თან და თვითონ მასპინძელიც თან იახლა.

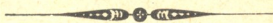
სარდლის გაგზავნილმა ჯარმა ბრძანებისამებრ პირ-
ველათ ანტონი მონახა და ყარაულები დააყენეს. დედა
მისი, როსტომის ცოლი, იაშვილის წანართმევი, ეზოში
ფეხით ათრიეს და საბრალო მუცელს გადაყვა. შემდეგ
შეესიენ ოჯახს, ააოხრეს, აიკლეს, ციხეები ლალუმებით
დაამტვრიეს, დაიჭირეს ნიშა ირემი ქორბუდიანი; ის იყო
ჩერქეზ ბატონის გამოგზავნილი, ძლიერ დიდი იყო, შე-
უკრეს ფეხები და წააქციეს დასაკლავათ. ამ დროს მო-
ვიდა ხიტუა გავაშელაშვილი — ის იყო მეჯოგეთ უხუცესი.
ბატონის შემთხვევა არ იცოდა და რომ დაინახა, ნიშა
ირემს კლავენო — და იყვირა: ვინ უბედავს ბატონს ამ საქ-
მესო? მივარდა, მისი ხელთ-საჭერი დიდი თავ-სხვი-
ლი რკინის ჯოხი დაჰკრა თავში თემურაზა დევდო-
რიანს და ტვინი ამოასხმევია. მიცვივდენ ჯარის კაცები
და საწყალი ხიტუა ნაკუწ-ნაკუწათ აიღეს. ააოხრეს იქა-
ურობა, გადაწვეს, გადაბუგეს და გამოემგზავრენ ქუთა-
ისისაკენ. პატარა ანტონიც თან წამოიყვანეს მისი ძიძე-
ბიანათ. ქუთაისში რომ მივიდენ, სახუცესმა პატარა ან-
ტონის თვალების დათხრაც ბძანა, მაგრამ პატარა მეფის
ასულმა ელენემ ანტონს თვალი მოკრა, მიიკრა გულში
დი აღარავის ანებებდა; იმ დღიდან მეფის სასახლეში
იზდებოდა. მაგრამ პაპუნამ მაინც საიდუმლოთ გააძრახა
მსახურები. ერთხელ ბურთი ჩაუგდეს ანტონს გახურე-
ბულ თორწეში და რომ გადინებდა ბავშვმა, იმდენ ხანს
გააჩერეს ძალათი და აყურებიეს, სანამ თვალები არ გა-

უფუჭდა. ამას ყველაფერს, როგორც მეფეს, ისე მისეულსაც უმაღლავდენ. ბოლოს თვალ-დამდგარი და ავაო მყოფი ყმაწვილი ჩააბარეს ძიძებს და მათთან რაქაში გაისტუმრეს.

იოსებ ქათალიკოსმა რომ შეიტყო გაენათში ერისთავების თვალების დათხრა, შეიცხადა, გადმოვარდა ტახტიდან, დაეცა მიწაზე, წიშინა თავ-პირში ხელები და წვერ-უღვაში დაიგლიჯა. შეიმოსა ძაძით და გაცხარებული მიეჭრა მეფეს ქუთაისს. მეფემ თვალცრემლიანი ქათალიკოსი რომ დაინახა, მიაყვირა: რა ამბავია, ქათალიკოსოვო? — მე დღეს ქათალიკოსი აღარ ვარ — მიუგო მან, არამედ იუდა ისკარიოტელი, ჭეშმარიტების გამცემელი!.. მეფეო, რათ შეურაცხყავ ან შენი მეფობა და ან თვით სამეფო?! სად არის შენი აღთქმა და რათ გამატეხინე ფიცი მე ცოდვილს! მეფემ შეიკრა წარბები და მღაბალი ხმით ბძანა: — მე დიდაც ავასრულე ჩემი სიტყვაო. როგორც აღვითქვი, სიკვდილით არ მომიკლავს და საარაკოთაც მოვექცეო. — არა, ბატონო მეფეო, ღმერთთან სიტყვის ქახრაკობა გამოსადეგი არ არის!.. ოს მალეთის მხედრობა განდევნე და ერთი თავადის დამორჩილება როგორ გაგიჭირდა, რათ ჩამაგდე საფრთხეში? რა პასუხი ვაგო უკანასკნელ განსჯის დროს? — შემცდარი ხარ, ქათალიკოსო. ერისთავების თვალების დათხრა გაშფოთებს და იმას კი ივიწყებ, რომ თვით იმ ერისთავს უნდოდა საქრისტიანოს სამეფოს თვალების დათხრაო — უპასუხა მეფემ და გადახედა დარბაისლებს. ისინი თავჩალუნულნი იდგენ შეწუხებული, ხმას არაფინ იღებდა. მეფესაც სახეზე მწუხარება დაეტყო. სიჩუმეს შემდეგ ხმის კანკალით წამოიძახა ისევ ქათალიკოსმა: „მეფეო, შეჩვენებული იყოს შენი მეფობა, უკეთუ მეც არ გამას-

წორო ერისთავთან და თვალები არ დამთხაროო!“ კარის კაცები აშფოთდნენ. მეფემ ზურგი მიაქცია ქათალიკოსს, გაბრუნდა. ქათალიკოსი კი თითქმის გონება დაკარგული გავარდა გარეთ და წავიდა გაენათისკენ. უბძანა კრებულს მეორე დღეს წირვის მომზადება, შევიდა ეკლესიაში; უბძანა არქიელს კათედრაზე შემოსვა, თვითონ შიგნით შეიმოსა. არხილიაკონს მისცა დაწერილი ქაღალდი და უბძანა: რაც წერია, არ შეცვალოო. გამოვიდა შემოსილი, შევიდა კათედრაზე: მიართვეს ჯვარის სანთლები და ააპყრო ხელები. უკმეის. დიაკონმა დაიძახა: უფლისა მიმართ ვილოცოთო. არხილიაკონმა გადანაცემ ქაღალდში ამოიკითხა: არა ბრწყინვედის ნათელი შენი წინაშე კაცთა და არცა იხილონ საქმენი შენნი კეთილნი და არცა აღიდევ შენ მამა ზეციერი ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდეო. ამ სიტყვაზე ქათალიკოსმა თითონვე დაამხო ჯვარის სამთლები და გადასცა. კიდევ დაიძახა დიაკონმა: უფლისა მიმართ ვილოცოთო. არხილიაკონმა ცდალად ჰყო: „არა დაგაღდა თავსა შენსა გვირგვინი პატრიარქის ცხოვრების, არა თხოვე და არცა მოგცა შენ ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდეო“. მოიხადა გვირგვინი და ამ გვართ განიძარცვა ყოველივე სამღვდელთმთავრო წირვის შესამოსელი. ყოველ განდის დროს არხილიაკონი ბძანებისაებრ მისისა იძახოდა: „არა ღირს არსო“. ფერმიხდილი ჩამოვიდა ქათალიკოსი კათედრიდან, შევიდა საკურთხეველში, ემთხვია ტრაპეზს, გამოვიდა, მივიდა ხახულის ღვთის მშობლის ხატის წინ, დაიჩოქა და ტირილით დაემხო. იმ დღიდან აღარც უწირავს, თავს უღირსათ ხდიდა და იყო მარად სინანულში.

პ ნ ღ ა ზ ი ბ ი

(შეკრებილი სოსიკო მერკვილაძისაგან)

ა

- აქლემის ქურდი და ნემსის ქურდი ორივე ქურდიაო.
- არ გათეთრდება ყორანი, რაგინდ რომ ხეხო ქვიშითო.
- აქლემი ისე არ დავარდება, ვირის საპანე კიდეც არ აიკიდოსო.
- ამანათს მგელიც შეინახავსო.
- ადგილის კურდღელს ადგილის მწვევარი უნდაო.
- ავი არ მაკადრიან, კარგი არ მაღირსიანო.
- აღამიანის პირის კანი ხახვის გარსზე უფრო თხელია, თუ ერთხელვე გაიხა, კამბეჩის ტყავზე უფრო გასქელდებაო.
- ან არ ვარგა ნავთა ჯდომა ანუ მენავეთა ბრძოლაო.
- ამყოლს აპყევი, დამყოლს დაპყევიო.
- ავი კაცი აღდგომასაც ავიაო.
- ამხანაგი ნუ გძულს, სარგებლობა ნუ გშურსო.
- ავი მუშა კვარა დღეს გახალისდებაო.
- არა გყავდეს მოახლეო, თავი მოიმუახლეო.
- ავი შემნახავი ქურდზე უარესიაო.
- არა მკითხე მოამბეო-მიტყეპე და მიაგდეო.

- ავი შვილი დედ-მამის მაგინებელიაო.
- ამირან გულში მღეროდა, მოყვარე ბანი მითხარიო.
- ავი ძალლი არც თვითონა ჭამს, არც სხვას აჭმევსო.
- ალიას დარდი ფლავიაო.
- ავსა კაცსა ავი სიტყვა ურჩევნია სულსა გულსაო.
- აზნაური მჭადს არა ჭამსო, მოშივდება ჭირსაც მომჭამსო.
- ასლის პურო ჯერ არ მიჭამიხარ და ახლავე მუცელსა მგვრემო.
- არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისიო.
- აზამბურელი თათარი გოჭის თავს მედავებოდაო.
- არც არავის ყმა ვყოფილვარ, არც არავინ ყმით მყოლიაო, ძველი პური, ძველი ღვინო წლის წლობამდინ გამყოლიაო.
- აქლემს უთხრეს: კისერი ბრუნდი გაქვსო და სხვა რა მაქვს სწორიო.
- ასეთმა ფურმა დამწიხლოს, დერგით მიდგამდეს ყველსაო.
- ახალ წელიწადს ვირმა ბაგაზე შეიტყო—დღემ მოიმატაო.
- ასი წლის ბებერმა იანვარში მარწყვი ინატრაო.
- ასეთი გოდორი დასწანით, თქვენ შვილებსაც გამოადგესო.
- ახალ კიტრს და ახალ ამბავს ძვირათ ნუ იყიდი, მალე გაიფუტებაო.
- აქლემმა თქვა, რომ არ დამაჩოქებდენ, ქვეყანას ავიკიდებო.
- აჩქარებით სოფელი არავის მოუჭამიაო.

- აქლემები წაიკიდენ, კოზაკი შუაში გაქცულიტესო.
- ასეთი ხიდი გადგვი, რომ შენმა შვილიშვილებ-
მაც ზედ გაიაროსო.
- ავ მოვალეს, რაც მოგცეს—გამოართვიო.

ბ

- ბევრი ხელი ჯაფაშიო, ცოტა-ხელი ჭამაშიო.
- ბედაური მათრახს არ დაიკრავსო.
- ბუზმა სპილოს ყურში ზამთარი გაატარა, სპი-
ლომ უთხრა მადლობის დროს: შენი არც შესვლა გამი-
გია და არც გამოსვლაო.
- ბალი წვერში გამწარდებაო.
- ბუზი ბევრს ბზუის, ფუტკართან ყველა სტყუისო.
- ბაღდადს ვირი კიტრათ იყიდება, მაგრამ ჯორი
საგზლათ მოუნდებაო.
- ბრმას რა უნდოდა და ორივე თვალებიო.
- ბევრი გამდლის ხელში ბოვში დახაშრული შე-
იქნებაო.
- ბედაურები გადაშენდენ, ვირს მოედანი დარჩაო.
- ბოლოკმა თქვა: უკადრისმა გამთალა, მსუნგამა
გამფხიკაო.
- ბედაურს სჭედდენ და ბაყაყმაც ფეხი აიშვირაო.
- ბებია, მიტომ გაკოცებ წირბლიან თვალში, რო
კვერი მიტეხოვო.
- ბრიყვი კაცი იზდებოდა და ვირდებოდაო.
- ბედი ხნავს და ბედი თესავს, ბედი მოიყვანს
ყანასო.
- ბაბუის ნაჭამმა ტყემალმა შვილი-შვილს კბილი
მოკვეთაო.
- ბრმა ლობეს მიადგა: შენს იქით გზა არა მაქ-
ვსო.

— ბერი კაცი თვრესო, ვაჟკაცს ერთი ხვდესო და ბავშვს რომ სული ეცესო, ღმერთს თაყვანი სცესო.

— ბრძენთა შორის ცალთვალიო არს პირველი სარდალიო.

— ბრმა თვალ-ხილულს ატყუებდაო.

— ბრიყვ კაცს ჭკუა თვალში აქვსო.

8

— გავბრიყვდი და შევჯექ ვირსა, მიკვინტა და დამცა ძირსა.

— გადაგვარების მოსურნე ბუნებისაგან კრულიაო.

— გაუთლელი სჯობს აღმასი გათლილსა ფირუხანასაო.

— გამქცევი და მიმწევი ორივე ღმერთს ეხვეწებოდაო.

— გადი, გამოდი, გუთანო, ღირღიტავ, ბანი უთხარო.

— გამხიარულდი, ბუხარო, გულ ჩახვეული ნუ ხარო.

— გადარეულისთვინ ნიადაგ ღხინიაო.

— გადამხდა გადასავალი, აწ უარესსა მოველიო,

— გიჟი ის არის, ვინც აბნევს და ვინც კრეფავს, ის ჭკვიანიაო.

— გიჟი ქორწილში შევიდა: ჩემს სახლს ესა ჯობიაო.

— გველი ეკალზე ნახა გადაკიდებული ურიამ და თქვა: ჭირი ჭირზე გადაუკიდებიათო.

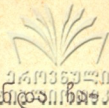
— გველსა ხვრელით გამოიყვანს ენა ტკბილათ მოუბარიაო.

— გველი გარედგან არის ჭრელი, კაცი კი შიგნიდანო.

- გაქირვება მიჩვენე და გაქცევას გაჩვენებო.
- გაქირვების ტალკვესიაო.
- გაუგონათ ალია მამკედარაო ზე არ იციან, რო-
შელი ალიაო.

ღ

- დედაკაცი, მინამ ქმარი ჰყავს, ამირანია და რო-
ცა მოუკვდება ქმარი—ამირანთ-ამირანიო.
- დათვმა კბენა არ იცოდა და კაცმა ასწავლაო.
- დილას ოქრო ხარ, სტუმარო, სალამოს ვერცხ-
ლათ იქცევი, თუ ხანი დაგიგვიანდა სპილენძათ გადაიქ-
ცევი.
- დავბერდი დაფაჩანაკდი წვერი შემექნა ქალარა
შინ ჯალაბს მოვძულებივარ ბატონს უნდივარ აღარაო.
- დაჩვეულსა ნუ მოუშლი, დაუჩვეველს ნუ დააჩ-
ვევო.
- დედაკაცს თმა გძელი აქვს და ჰკუა მოკლეო.
- დედაკაცმა თუ გაიწია, ცხრა უღელი ხარი ვე-
ლარ დააკავებსო.
- დედა მიწა გრილია, მკვდარს რო მიაბარებენ, მა-
ლე დაავიწყდებათო.
- დრო დროთი, თორემ ჟამი ნიადაგ იწირვისო.
- დედაბერმა იანვარში მოცვი ინატრაო.
- დიდ კაცს დიდი სულგრძელობაც მართებსო.
- დიდ აღმართს დიდი თავდაღმართი აქვსო.
- დაჟეჟილს გატეხილი ჯობიაო.
- დამ დასა საცერში გახედა:—როგორა მხედაო?
ისე, როგორც შენაო.
- დაიამ დაიას საცვალი ათხოვა და ტანი არ ჩა-
დვა შიგაო.

— დახლიდან რომ ნემსი ამოიღო, მახათი უნდა იხსნას აგდლო.

მ.

— ერთმა ფარა ცხვარმა რომ ხეს შებლავლოს, გახმებო.

— ერთი აღილუთა ღვდელსაც შეემლებაო.

— ერთი მერცხლის ჭიკჭიკი გაზაფხულს ვერ მოიყვანსო.

— ეშმაკები ტიკებს ალბობდენ და ღვინო არსად იყოვო.

— ეშმაკის მუშა ღმერთმა დაფუშაო.

— ეშმაკის წინ მალაყს ვერ იზამო.

— ერთ ადგილს რომ ვირი ტალახში ჩაიფლოს, მეორეთ იქ აღარ გაივლის.

— ერთი თხილი ცხრა ძმა კაცმა გაიყოვო.

— ერთი პირი ძილი წყალსაც მოუთაო.

— ერთი რეგვენნი მოიქნევს ძვირფასს აღმას ზღვაში ჩააგდებსო და ათასი ჭკვიანი რომ მიგროვდეს, ველარ ამოიღებსო.

— ერთი ხიდგან ბარიც გამოვო და ჯვარიცაო.

— ერთ სოფელში გამდელი არ იყო და ვირს პირმთვარისას ეძახოდნო.

— ერთი კაცი ჭამაშიდაც ბრალიაო.

— ერთმა ტალახიანმა ღორმა ასი ღორი გასვარაო.

— ერთი ღლის საგზალი გინდ ხელით გიტარებიო და გინდ მუცლითო.

— ეს ფონი კარგია, მაგრამ ერთ ადგილას ახრჩობს კაცსაო.

— ერთი პირის ჭირიმე და ბევრი ხელისაო.

— ერთი წლის ბერწობისთვის ფური არ დაიკვლი-
სო.

3

— ვირს რომ ზურგი მოქავედება, წისქვილს მიად-
გებაო.

— ვაის გავეყარეო, უის შევეყარეო.

— ვირს რქები არ გამოუვიდა და ხბოებში გაე-
რიაო.

— ვინც მოკვდება, თავს მოუკვდებაო.

— ვირს პიტნა ძულდა და ცხვირში ატენიდენო.

— ვირმა რა იცის, ხურმა რა ხილიაო.

— ვირმა პალო მოგლიჯა; ერთს რომ სხვას მიახვე-
დრებდა, ოცს თვითონ დაირტყამდაო.

— ვირის წიხლი არ უნდა გეწყინოსო.

— ვაი, დედაო, დედაო, რა დიდი ღორი კვდებაო.

— ვაი, ჩვენსა წერასაო, თავი გიგავს ძერასაო, გუ-
ლითადი ვეზირი ორგული, ჰყავს ყველასაო.

— ვაჰ, თხოვნაო, ვაჰ კარზე დგომაო.

— ვაჰი, ჩემო ტიკჭორაო, რა ტყუილებს მიჭორაო.

— ვაშლი რომ მაღლა შეაგდო, მის ჩამოვარდნამ-
დინაც დრო გაივლისო.

— ვაი უშველებელსაო.

— ვინც ძაღლს მოკლავს, იმანვე უნდა გადაათრი-
ოსო.

— ვინცა ენა ჭარტალია, მისი სიტყვა მართალიაო.

— ვერიდებოდი ღვალოსო, დამიხვდა სოფლის ბო-
ლოსო.

— ვირი ჩიოდა: ხუთმეტი მუტრუკი გავზარდე, მაგ-
რამ ჩემი კურტანი ზურგს არ მოცილდაო.

— ვეშაბი ისეთს არას ჩაყლაპავს, რომ ვერ მოიხელოსო.

— ვინც რა უნდა თქვასო, წისქვილმა კი ფქვასო.

— ვინც ჭამა ქათმის გული, ვერ მოიგო კაცის გულიო.

— ვინც რომ კაცია—ჩოხა ჯაჭვია, ქუდი ნაბდისა, ჩაბალახიაო.

— ვისაც ვინ სძულს, მისი ლაპარაკი რახა-რუხია, ჭამა ხლამანლუმიცა და სიარული ბრახაბრუხიაო.

ზ

— ზურგ წამხდარი ვირი კაჭკაქს ზეცაში დაინახავსო.

— ზოგს მღვდელი მოწონს, ზოგს მღვდლის ცოლიო.

— ზოგჯერ თქმა ჯობს არა თქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდებისო.

— ზოგი რჩებოდა ბედიტა, ზოგი ვერც მოჭირვებოდაო.

— ზოგი ქირი მარგებელიაო.

— ზღვა კოვზით დაიღვევაო.

— ზოგი კაცი კაციაო ზოგი კიდევ კაცუნაო.

— ზოგისა ბამბა ჩხრიალობს, ზოგის კაკალიც არაო.

— ზოგიერთმა კაცმა იცის გაძლება და გაგორდებაო, რა გინდ საქმე უხდებოდეს, საქმე აღარ აგონდებაო.

— ზღვა ისე არ დაშრება, გუბის ოდენი კიდევ არ დარჩესო.

თ

— თურაშაულის პატრონი ტყეში ეძებდა პანტასო.

- თავგემა თხარა, თხარა და კატა გამოთხარაო.
- თხამ ნეკერი დაინახა ღ სახტომი კი არ გაუშინჯაო.
- თავგი ბუჯგერში შიმშილით არ მოკვდებოა.
- თხას თხა ურჩევენია ათას სულ ცხვარსაო.
- თავგებმა თქვეს: კატას ეყვანი შევაბათო, არჩი-
ეს, მაგრამ შემბმელი კი არავინ გამოარჩიესო.
- თხოვნელი და წუნებელი ღმერთსაც ძულს და
კაცსაცო.
- თავათ არ იყო ძმარო, შიგ შეუტრის წყალიო.
- თუ ჭკვიანი არ ცდებოდეს, რეგვენი კლდეზე
გადავარდებოა.
- თავდები ხელით ჰკიდიოა.
- თევზმა თევზს უთხრა: პატარა იქით მიიწიეო.
- საით-ლა მივიწიო, ორივე ერთს ტაფაში ვიწვითო.
- თევზი მარხვაში—ცხენი აღმართშიო.
- თევზმა თქვა: სალაპარაკო ბევრი მაქვს, მაგრამ
პირი წყლით მაქვს სავესო.
- თევზი თავიდან აყროლდებოა.
- თუნდ გახიე, თუნდ გაფხრიწიეო.
- თუნდ მკვდარი—თუნდ შინ მოუსვლელიო.
- თეთრი კბილი—შავი გულიო.
- თუ მტერი არ გყავდეს ძმას გაეყარე და მტერს
გაიჩენო.
- თვალეშ შუა რომ ცხვირი არ იყოს—ერთმანეთს
შეჭამდენო.
- თუ მასპინძელი არ ღხინობს, სტუმარსაც მოე-
წყინებისო.
- თვალი დაუდგა ხუროსო, დაჯდეს და აბრახუ-
ნოსო.
- თუ გული გულობს, ქადა ორი ხელით იჭმებოა.

- თაფლი კარგია, მაგრამ ძაღლის გუდაძია.
- თოვლი იმისთვის მოვა, რომ ხელ-ფეხს მოსწვავსო.
- თოვლი თეთრია, მაგრამ სიცივე დიდი იცისო.
- თაფლი კარგია, მაგრამ ცოტა კუბრი ურევიაო.
- თივაში ცეცხლი არ დაიმალებაო.
- თავის ქება მწვანე კიტრათა ღირსო.
- თითო სახლში თითო ქოთანი შეჭამადი დღესო.
- თითო თავიდან თითო ჭკუა გამოდისო.
- თავ-დაძვრენილი კულ-გაბზეკილიო.
- თავისის ქონით თვალებს სწვავსო.
- თავის სიცილს კაცი არ მოუკლავსო.
- თუ ურემმა შეშა არ მოიტანოს, ურემი შემათ
იქცესო.
- თეთრი ძაღლი ბამბის ზარალიაო.

0

- ისეთმა ფურმა დამწიხლოს — საწველელს მივსებ-
დესო. (ზოგვან: დერგით მიდგამდეს ყველსაო).
- ინდოეთში ვირი ხეზე გავიდაო, ეს ვირი და ეს
ხე, აბა, აქაც გავიდესო.
- ირემმა სრემს ფოთოლი წაუშვირა, შენც გემო-
ვება, მაგრამ სიყვარულობა არისო.
- ისე მგელი არ მოკვდება, რომ თხის დასამარხათ
გახდესო (ზოგვან: თხამ ყურში ჩა — უოს).
- იმედიანი შიმშილიც კარგიაო.
- იმერელმა თქვა: არცა მაქვს და არც მშიაო.
- იმისთანას ნურას იტყვი, რომ ბოლოს შეგრც-
ხვესო.

კ

- კაცი რომ დაღარიბდება, თავში ჭკუა გამოუთაო,
ზოგს ძილათ გადაექცევა, ზოგსა ძილიც არ მოუვა და
რა ქნას კარგმა მოწადირემ, თუ დუშაში არ მოუთაო.

- კაცი ბჭობდა და ღმერთი იცინოდაო.
- კაცი მგზავრობაში გაიცნობაო.
- კაცია და გუნებაო.
- კაცი კაცის წამალიაო.
- კაცი რომ ნაფში იჯდეს, მენავეს არ უნდა ეჩხუბებოდესო.
- კაცის თვალი ხარბიაო.
- კაცი, რასაც თავის თავს უზამს, იმას მტერი ვერ უზამსო.
- კაციც ის არის და ქუდიც მას ხურავსო.
- კბილი კბილია, მაგრამ როდესაც შეგაწუხებს, მოიგლეჯ და გადაადგებო.
- კაი მთქმელს, კაი გამგონე უნდაო.
- კაი მამა იყავიო, — კაი ჭამა გიყავიო.
- კედელს ყური და მიღორს თვალი ასხიაო.
- კედელს ცერცვი შეაყარეო.
- კამბეჩმა თქვა: ქვეყნის დაქცევის რომ არ შეზინოდეს, ისეთს გავიქცევი, რომ ფრინველი ვერ მომეწიოსო.
- კარგისათვის კარგი ვის უქნიაო.
- კარგი არ მაკადრიან და, ცუდი არ მაღირსიანო.
- კბილი კბილს მოხვდება და ქუჭი კარს გააღებსო.
- კატამ შეჭამა ძეხვიო, ამოიკვეთა ფეხიო.
- კატას ძეხვი თავში ჩაარტყეს: — მაგისთანა მებინუ დამელოოსო.
- კბილის ნაჩიჩქნი კაცს ვერ გააძღებსო.
- კატას თევზი უყვარს და ფეხის დასოღება კი ეზარებაო.

- კურდღელმა, რაც იმალა, ის იხტუნაო.
- კურდღელმა სთქვა: სანამ გამახტუნებენ, მანამ უფრო მეშინიანო.
- კვიცი გვარზე უნდა ხტოდესო.
- კარგი შვილი დედის გულის ვარდიაო.
- კამბეჩის მარჩოლარ ხარს რქები არ შერჩებაო.
- კვიცი იყიდე და დედა იკითხეო.
- კვიცი რომ დედის წინ ხტომას დაიწყებს, მგელი შეჭამსო.
- კითხვის კითხვით ინდოეთს მიხვალო.
- კვერცხის გემო თავის წონა მარილითო.
- კოკასა შინა რაცა დგას, იგივე წარმოდინდებისო.
- კოკა წყალზე გატყდებაო.
- კუმ ფეხი გამოყო: მეც ნახირ-ნახირო.
- კუდა ხარი თავისთვინ არ იყო და სხვას ბუზებს უგერებდაო.
- კოლოსაც კი შეუძლიან ვნებაო.
- კატა ვერ შეწვდა ძეხვსაო: პარასკევია დღესაო.
- კვერნასაც თავის ტყავი სჯისო.
- კაი ღვინის ნაძირალი და კაი კაცის ნაცოლარიო.

ლ

- ლუკმა გავარდეს და ჯამში ჩავარდესო.
- ლომს ხერხით კოლო მოერიაო (თურმე ცხვირში შეუძვრა და დასცა)

მ.

- მევობარს პირში უძრახვენ, მტერს პირს უკანაო.
- მეჭურჭლე, საითაც უნდა, ყურს იქით გამოაბამს ქოთანსო.

- მოციქულის მოციქული მატრაკვეციაო.
- მაძლარს მშიერიც მაძლარი ეგონაო.
- მგელი ცხვარში გაერია: ვაი ერთის პატრონსაო.
- მწყერს ერთი დღე შეხვდა ისიც ავდრიანიო.
- მგლის თავზედ სახარებას კითხულობდნენ: — ჩქარა გაათავეთ ცხვრები მიდიან მეშურებაო.
- მგელმა ძალღივით რო სუნი იცოდეს — ქვეყანას ამოაგდებდაო.
- მგელმა თქვა: ჩემ დამჭირავ ძალღს ერთი შეხედვით შევატყობო.
- მგლის შიშით ცხვარი ვის გაუწყვეტიაო.
- მგელს მგლობა შეერქვა, ტურამ ცა და ქვეყანა დააქციაო.
- მადლი ქენი, მარილიც მოაყარეო.
- მადლი მატლათ გადამექცაო.
- მართლის მთქმელს ცხენი შეკაზმული უნდა ყავდეს: თქვას და წავიდესო.
- მამალმა თქვა: მე კი ვიყივლებ და გინდ გათენდეს და გინდ არაო.
- მეშურნეთა თვალიო — ცეცხლის მინათვალიო.
- მარწყვი მპირდება გასუქებასო, არველი გასრულებასო.
- მე შენსკენა ვარ, — შენ ეშმაკებისაკენაო.
- მე ალა-ლაღას ვიძახდი, სხვები მწყერს იქერდნო.
- მამიდასაც ვნახავ, კვიცსაც გავხედნო.
- მესტვირის ცოლს კითხეს: თამაშობა იციო — მეტი რაღა მისწავლიაო.
- მამა ნახე, დედა ნახე, შვილი ისე გამოჩახეო.
- მგზავრს კითხეს: რა მომიტანეო და შენ რაღა გამატანეო.

- მელამ თავისი კული მოწმათ მოიყვანაო.
- მელიას, რაც აგონდებოდა, ის ესიზრმებოდაო.
- მელას თავისი მახრჩობელა უყვარდაო.
- მე რომ ვხედავ ნიშანსაო— ხარს დამიკვლენ ნიშასაო.
- მელა მახეში გაება: თავს მოვიმძინარებ და გამო-მეხსნებაო.
- მწევარი კურდღელს მისდევსო, მაგრამ კურდღელი რაღას მისდევსო.
- მწიხლავს წინ დაუდგებიან, მკბენარს უკანო.
- მზეს ვინც ტალახს ესვრისო, მას ვერ მისწევს, თითონვე თავზე დაეცემაო.
- მჩხავენა კატა თავს ვერ დაიჭერსო.
- მწვადი ისე შეწვი, არც მწვადი დაწვა და არც შამფურიო.
- მანამ ხმალი მოვადლოდა, ენამ თავი მამქრაო.
- მტყუანს ტყუილის კარამდე მიჰყევიაო.
- მწიფეს ესვრიდენ, მკვახე ცვიოდაო.
- მთა და ბარი არავის გაუსწორებიაო.
- მთა მთას ვერ მოხვდებაო. თორე კაცი კაცს კი შეხვდებაო.
- ფრინველია— რომ მის ხორცსა ჭამენ— ფრინველია რომ ხორცს აჭმევენო.
- მიზეზ მიზეზ დოს მარილი აკლიაო.
- მღვდელს ჭილობში იცნობენო.
- მტერმა რომ მტრის ამბავი იცოდეს, ადვილათ დაამარცხებსო.
- მთვარე რომ ჩემსკენ იყოს, ვარსკვლავებს არ არ შევევბუებიო.
- მუცელს აქორებ— ქორია, აღორებ— დორიაო.

- მოვიდა სომეხი, მოიტანა სხვა მეხიო.
- მოვიდა სეტყვა, დახვდა ქვაო.
- მოკლას ხარი თივამაო.
- მპარავი ძალლი უარესია მყეფარზეო.
- მკედარი მკედარს აეკიდა: სამარემდის მიმიტანეო.
- მდიდარს ღარიბიც მდიდარი ჰგონიაო.
- მორთული ტიტველს პერანგს აძრობდაო.
- მაძღარს მშიერიც მაძღარი ეგონაო.
- მე კი დავაყრი და გინდა ზედა წისქვილმა დაფქვას, გინდა ქვედამო.
- მეორავ ქვას ხავსი არ მოეკიდებაო.
- მარტი ქალია: ღღეში ათჯერ გამოიქიატებს და ათჯერ მოიქუშებაო.
- მქედელს დანა არა ქონდა და ხარაზს ჩუსტებოიო.
- მუცელი ჩემს ქვეით არის და არა ჩემს ზევითო.
- მეზობელმა რომ შამოგაფურთხოს, თუ მაგიერი არ შეაფურთხე, უტუჩო ეგონებოიო. (ზოგან შემო—უოსო)
- მარილს თუ არ მამცემ, მარილიანი სიტყვა მაინც მითხაროიო.

6

- ნუ დასცინი სხვასო, გადაგხდება თავსაო.
- ნუ იქ ავსა და ნუ გეშინია ავისაო.
- ნაბიჭვარსაც მონათვლა უნდაო.
- ნუ შეხვალ, ნუ ებანები, ნუ გამოხვალ, ნუ თრთიო.
- ნათხოვარი ათხოვეო, მამის სული აცხონეო.
- ნათლიავ, შენსას ჩემი მირჩვენია—სხვისას შენო.

— ნუ დაგდებ ძველსა გზასა, ნურცა ძველსა შიშობა
ყვარესაო.

— ნაჩუქარს ცხენს კბილი არ გაეშინჯებაო.

— ნამუსიც კარგი საქონელიაო.

— ნიორმაც შეინახა სამი დღე სიმყრალეო.

— ნათხოვარი მოგიხდება, ისევ მალე გაგებდებაო.

— ნათქვამია: კატა შეხედავს შეფესო.

ო

— ორი კაცი ერთ კაცზე ლაშქარიაო.

— ოთოთაანთ ქორს უთხრეს: ჰკარ გარეულებს,
თორე შინაურები სად წაგივლენო.

— ობოლს ძლივს ერთი კვერი ხვდა ზე ისიც დამწვა-
რიო.

— ობოლი გაზდას მოელის, ღარიბი გამდიდრებასო.

— უპატრონო ეკლესიას ეშმაკები დაეპატრონენო.

— ორი ნესვი ცალ ხელში არ დაიჭირებაო.

— ობლის მამა ღმერთიაო.

— ობლის კვერი გვიან ცხვებაო.

— ოდეს ტურფა გაიაფდეს, არა ღირდეს არცა ჩი-
რადო.

— ორი კურდღლის მდევარი ვერც ერთს ვერ და-
იჭერსო.

პ

— პური მეპურეს გამოაცხოზინე, ერთი პური მის-
თვინ ნუ გშურსო.

— პურ-მარილის დასწავლა ძაღლმაც კი იცისო.

— პური და გული სტუმარსა, წავა შინ გაახსენდე-
ბაო.

— პირში მაქებარი ეშმაკის მოციქულიაო.

- ჰურს რო გთხოვენ, ქვას ნუ მისცემო.
- ჰურად-ძვირი თუ გამხიარულდა, ბედ დოვლათს გადააქარბესო.
- პალური კიარ მეტკინება—მეწყინებაო.
- ჰურ-მარილი ქვაზე დადე, გამოივლი წინ დაგხვდებაო.
- ჰურ-მარილის დასწავლა ქვამაც იცისო.
- ჰური და ღვინო ძველი ჯობს, ბატონი ახალ-ახალიო.
- ჰურმა თქვა: მე პირს არ მოვძებნი, თუ თვითონ არ მომძებნაო.
- პირი წყლითა მაქვს სამსეო.
- პირის გამთავებელი ძმაზე უკეთესიაო.

რ

- რასაცა ვასცემ—შენია, რაც არა—დაკარგულიაო.
- რაც არ ექნას მამაშენსა, ნურც შენ გახვალ თავსა შენსა.
- რწყილს დაწვენენ და აქლემს აშობინებენო.
- როგორიც მღვდელი, ისეთი ერიო.
- რასაც კბილს დაადგმენ—აყროლდებაო.
- რომელ თითსაც მამჭრი, ყველა მეტკინებაო.
- რას დასდევ ქრელსა პეპელსა, გაგიფრინდება წაგევა. არც არა ხორცი გიხორცებს, ტყავი სულ არად გაგევაო.
- რასაც კაცი თავის თავს უზამს, იმას მტერი ვერ უზამსო.
- როგორც თვალი შორს, ისე გულიც შორსო.
- როგორიც ტყეა, იმისთანა ნადირი ბუდობსო.
- რაც არ მერგება, არ შემერგებაო.
- რამდენი ვირი ვიყიდე, იმდენი კ—ნა გამომადგაო.

- როგორცა ჰქუხს, ისე არა წვიმსო.
- რკინა სანამ ცხელია, მანამ გაქედვო.
- რასაც დათესამ, იმას მოიმკიო.
- რაც თხამ თრიმლს უყო, ის თრიმლმა თხის ტყავსაო.
- რკინას ჟანგი სჭამს, კაცის გულს ჯავრიო.

ს

- სტუმარს სტუმარი ძულდა, მასპინძელს ორივეო.
- სადაც ძალი შევა, სამართალი ბანიდან ავაო.
- სტუმარო, გაისაჯე, შენი სახეთქიც არისო.
- საქმეს წაახდენს რეგვენი, ფათერაკს დააბრალებსო.
- სვაფი კისერზე მიიზმანს და ძვალს ისე გადაყლაპავსო.
- სხვისი ხელით ნარს ნუ მოგლეჯ — ეკლიანი ბალახიაო.
- სული სულს იცნობს, გული გულსაო.
- საყდრის კარი ღია იყო, ძაღლს ნამუსი არა ქონდაო.
- სული ტკბილიაო.
- სოფელი ვნახე უძაღლო, შიგ გავიარე უჯოხოო.
- საქონელი პატრონს ეგვანებაო.
- სხვის ამარა ფართო ლოგინს ნუ დაიგებო.
- სირცხვილი დიდი კომბალიაო.
- სხვათა ჭირი — ლობეს ჩხირიო.
- სიკვდილმა თქვა: ისე ვერაფერ მოგკალი, რო არას დააბრალებსო.
- საქებურმა ხარმა ნიახური გადაქელაო.
- სიცილს ტირილი მოსდევსო.

— სხვათა მაზიარებელი მოკვდა უზიარებელიო.

— სიკვდილმა თქვა: მოგკლავ და—მჯერა შენი ქვედაწამო.

— სხვილისა და წმინდის დამფქველს ორივეს ერთი ფასი აქვსო და, ვაი, წმინდის დამფქველსაო.

— სამართლით მოჭრილი ხელი არ მეტკინებაო.

— სიფთხილეს თავი არა სტკივაო.

— სხვას სხვისი მკვლარი მძინარე გონიაო.

— საბზელი რო გეწოდეს, ხელები შოითბეო.

— სწავლა კაცს სიბერემდის არ მოჭარბდებაო.

— საბზელმა თქვა: ქარის არც გატანილი მინდა არც მოტანილიო.

— სიცივე მიტომ მოვა, რომ ხელფეხი მოგეწვასო.

— სართი დასწრებისა არისო.

— საიღამ სადაო, წმინდაო საბაო.

— სადაც არ იყოს — ცოტაც კმარიყოსო.

— საქმე თუ თავიდან არ დაიწყე, ბოლო რა მოსახმარისი იქნებაო.

— სანებვეს რამდენსაც გაქექენ, უფრო უარესად — აყროლდებაო.

— საქონელმა თქვა: ღმერთო, მისთანას მიმეცი, მოხმარება შეეძლოსო.

— სადაც არა სჯობს, გაცლა ჯობს კარგისა მამაციისაგანაო.

— სანამ პეტრე მოვიდოდა, პავლეს ტყავი გააძრესო.

— სანამ თორნე ცხელია, პური მანამ უნდა ამოაკრაო.

— საღამოს ხეირს დილის შარი ჯობიაო.

— სამი დღის ხბო თავის თავათ წავა წყალზეო.

- სითაც გავიქეციო, იქით წავიქეციო.
- სადაც დაბალი ღობეა, ყველა მას გადაქელავსო.
- სადაც კვამლი მაღალია, ის იმისი მაყარიაო.

ტ

- ტრედს მისი სიმწვდით ნისკარტი მოჭრესო.
- ტერტერამ უღელი გადააგდო, კურდღელი მოკლოა.
- ტყუილის მთქმელს მართალსაც აღარ დაუჯერებენო.
- ტყუილს მოკლე ფეხები აბიაო.
- ტაშტი გატყდა, ხმა გავარდაო.
- ტერტერამ თქვა: მე რომ გაქცეული კურდღელი მინახავს, მისი ხორცი ღმერთმა ნუ მაჭამოსო.

უ

- ურია რომ გაღარიბდება, ძველს ვალებს გამოუდგებაო.
- ურემმა თუ შეშა არ მოიტანოს, ურემი შეშად იქცესო.
- ურიამ ცხენის ნალი ნახა და—ღმერთო, სარკინეთი ამოაგდევო.
- უბედურ კაცს ქვა აღმართში მიეწიაო.
- ურია წყალს მიჰქონდა, გზაც იქით ქონდაო.
- ურიას ერთი დღე ხვდა, ისიც შაბათიო.
- ურიავე, ღმერთს ნუ ფიცავ ღ „არა, ღმერთმანო“
- ურია და მისი შვილი ორივე ღმერთმა დაამათაო.
- ურიამ თაფლი გასცა, უკანვე მიტიროდაო.
- ურემი რომ გადაბრუნდება, გზა მას უკან გამოჩნდებაო.

- უნამუსო ვირზე შესვეს, „აჩუ ვირო“ — დაიძახაო.
- უნაგირი ვიშოვე — ცხენი ვერ ვიშოვე, ცხენი ვიშოვე — უნაგირი ვერ ვიშოვეო.
- უკუდო ხარი თავისთვინ არ იყო, სხვას ბუზებს აგერებდო.

- უნაგირი გქონდეს — ცხენს ბევრჯერ იშოვიო.
- უნამუსო თხაო, ტყიდან გამოხტაო.
- ზრჩი მიუშვი ნებასო, თვით შეეყრება სნებასო.
- უხვსა მორჩილობს ყოველი, იგიცა, ვინ ორგუ-ლიაო.
- უშვილო და პურა-ძვირიო.

ფ

- ფული პატარა / ღმერთიაო.
- ფონი გასვლის შემდეგ უნდა დალოცოვო.
- თებერვალი და მარტი რომ წინ გედვას — ზამთარს ნურც აქებ, ნურც აგინებო.

— ფეიქარი ფაშა გახდა, მაგრამ მუდამ იგონებდა ვა, შენ ჩემო საფეიქრო, მასრაქო და მასრა მაქოვო.

— ფებერვალი ბერავსო, მარტი ტყავსა კერავსო, აპრილი გაჩქარებულა, სახნის საკვეთს ფერავსო.

— ფებერვალი დადგა, ხეში წყალი ჩადგაო, ჩიტმა-ჩიორამ საძირკველი გასკვნაო.

- ფიცი მწამს, ბოლო მაკვირვებსო.
- ფერი ფერსა — მადლი ღმერთსაო.
- ფლავი ვის უდგია და მადა ვის აქვსო.
- ფარჩა-ფურჩა გაცვდა და შავი ჟამი დარჩაო.
- ფაფით შეშინებული დოს უბერავდა სულსაო.

ქ

- ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო.
- ქალაქი კარგი სათლელი ღუმა არისო.

— ქაჩალმა წაშალი იცოდეს—თავს მოიჩვენდაო.

— ქაჩალს კითხეს: ვინა გძულსო „ვინც თავი დამ-
ბანაო“.

— ქვრივმა ქვრივს მიუტირა, მერე ერთმანეთი თვი-
თვე ანუგეშესო.

— ქათამმა თქვა: ცხვარი დაკლეს ზედ დამაკლეს,
ძროხა დაკლეს, ზედ წამაკლეს, ხარი დაკლეს ზედ წამაკ-
ლესო.

— ქათმისა მიყვარს ენაო, მაღლიდგან გადმოფრე-
ნაო (პატარძალს უთქვამს), მხარ-ბარკალ-მკერდ-კისერ-
კურტუმი ცოტა რამ საწეწკელოა, თუ საბძელოსაც და-
უმატებთ, ისიც არ მეწყინებაო.

— ქათამი წყალს დალევს და ღმერთს შეხედავსო.

— ქურდს რა უნდა და ბნელი ღამეო.

— ქარის მოტანილს ქარივე წაიღებსო.

— ქვეითი ცხენიანს დასცინოდაო.

— ქალი ქებით გათხოვდება, კარგი რძალი ვის უნა-
ხავსო.

— ქალი მორცხვი, ვაჟი ხასი—ქვეყნის ფასიო.

— ქალი იჯდეს, ბედს ელოდდეს, ვაჟი იჯდეს ბერ-
დებოდესო.

— ქურდი რო ფიცზედ მიაგდო, ასჯერ შემოგფი-
ცავსო.

— ქურდმა თუ ვერა იშოვა-რა, თავის ქულს მოი-
პარავსო.

— ქურდის შემნახავ-ქურდზე უარესიაო.

— ქურდმა ერთი ცოდვა ქნა და დამკარგავმა ათასიო.

— ქარავანს დაცილებიხარო.

— ქმარი ლაშქარს იყო, ცოლი ამბავს უყვებოდაო.

— ქვევრს რასაც ჩაძახებ, იმას ამოგძახებსო.

— ქალმა თუ გაიწია, ცხრა უღელი ხარ-კამეჩი ვე-
ლარ დააკავებსო.

— ქალი თმიანი—მწვადი მცვრიანიო.

— ქურდს რომ ყური დაუგდო, ღღეში ათჯერ გა-
ტყდებოა.

— ქვეყნის ქურდი მთხლეზე მოკლესო.

— ქვა თავის ადგილს მძიმეა, დაიძვრება გამსუბუქ-
დებოა.

— ქოთანი დაგორდება, სარქველს ნახავსო.

— ქოთანმა თქვა: ოქროს ძირი მაქვსო, კოვზმა
უთხრა:—მე სულ მუდამ იქ დავტლიკინობ და რაცა
გაქვს, არ ვიციო.

— ქალის აშენებული ოჯახი ღმერთმა ვერ დააქ-
ციაო და ღვთის აშენებული ოჯახი ქალმა დააქციაო.

ღ

— ღმერთი ჭკუით იცნესო.

— ღმერთი დიდია, ღარიბო, გული ნუ შეგიშინდე-
ბოა.

— ღმერთი რომ კაცს გაუწყრება, პირველათ ჭკუას
გამოუღლესო.

— ღვინით გაღახულს, ჯოხით გაღახული ჯობიაო.

— ღარიბი კაცის პურის ჭამა მადლიაო.

— ღმერთი ვისაც მისცემს, ორივე ხელით მიმცემსო.

— ღრუბლიანი ღღე პატარძალს დილა ეგონაო.

— ღაღანიძემ სამი ღლის სიცოცხლისთვის, ძალ-
ლის ღეკვი შეჭამაო.

— ღვთისაც მეშინიან, ღვთის რისხვისაცო.

— ღმერთსაც თავისი პირით შეეხვეწებიაო.

— ღმერთი მთას დახედავს და თოვლს ისე დადებსო.

— ღმერთმა ქვეყანაზე გადმოიხედა და თქვა: ბევრი ჩემი უნებური მკვდარი არისო.

— ღმერთო, ნუ შეჰყრი ვაშ კაცსა ცოლს ყბედსა და მძინარსაო, ის შეშლის, ის დააბერებს, ის შეჰყრის წყალსა მდინარსაო

— ღვინოსა ვსვამდი კახურსო, არც თავს მატკენდა არც გულსო.

— ღორმა თქვა: გოჭები რომ დამეხვია, წმინდა წყალი ვეღარ დავლიეო.

— ღორს უთხრეს ქეჩოში ქერი გიყრიაო.

— ღორის ტილს რომ ფეხზე დაისვამ—თავში აგილოდდებაო.

— ღორ-მუცელა კაცის აშენება არ შეიძლებაო.

— ღორი რომ გასუქდება, მგლის დაჭიდებას მოინდომებსო.

— ღმერთი ჩემსკენ იყოს თუარა,—ეშმაკები ვერას დამაკლებენო.

ჟ

— ყმაწვილი თუ არ იტირებს—დედა ძუძუს არ მიაწოდებსო.

— ყურძნის სიყვარულით ღობესა კოცნიდენო.

— ყბად აღებული—წყალ წადებულთო.

— ყვავსაც თავის ბარხალა მოსწონსო.

— ყვავს არ ქონდა, ბუს გაჰქონდაო.

— ყბედი ვინ მოღალა და მუნჯმაო.

— ყმაწვილი ტირილით გაიზდება, გოჭი ქყვირითო.

— ყვაგი წეხვს ჩხრეკავდა და ბოლოს არიდებდაო.

— ყური მიტომ არ იზდება—ბევრი ქორები ესმისო.

- ყველა თავისას ჩიოდა, მენახირე ბუზანკალას
- ყრუსთვინ ორჯერ არ დარეკენო.
- ყმაწვილის ენა დედას ესმისო.
- ყმაწვილი მიტომ ტირის, რომ გაუღისო.
- ყვავს თვალი არ ქონდა და წამწამს ინატრიდაო.
- ყვავს რა აქვს—კაჭკაქს რა მიცესო.

უ

- შეგნებულთან ომი ჯობია შეუგნებულთან ლხინსაო.
- შეჩვეული ქირი ჯობია შეუჩვეველსაო.
- შავი თეთრთან დააბი, ან ფერ იცვლის, ან ზნესაო.
- შენ სულ-გრძელობას ჩემი დღე-გრძელობაც უნდაო.
- შუბი ხალთაში არ დაიმალებაო.
- შავ ღორს გინდ აღმა შეფხანე, თუნდ თავდაღმა ჩაფხნე, მაინც ღორიაო.
- შეჭამადს თვალი სჭამს და თვალი სვამსო.
- შავ ღორას შავ-ტრუხა არ დააკლდებაო.
- შინ დაბარებული გარეთ არ გამოადგებაო.
- შორს მოუარე, შინ შევიდობით მიდიო.
- შენი¹ თუ არა იხარჯებოდეს რა—ლხინს ნურა გირჩეენია რაო.
- შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა, ცუდია დაღრეჯილობაო.
- შეუნდოს ჩემს მკვდარსო, ჩაუღვას ჩემს ყბასო.
- შინ რომ ბავშვები შიმშილით გიკვდებოდეს, გარეთ ტაბლას რა ხელი აქვსო.
- შინაურს მღვდელს შენდობა არა აქვსო.

— შვილი მტრულათ გაზარდე, მოყვრულათ გადგებაო.

— შენ რომ დიდი მადა გქონდეს—რა ჩემი ქონების ბრალიაო.

— შენ ნახირში წაბძანდი, მე ქორწილში წავეთრევიო.

— შეილმა რომ დედის გულისთვის გულზე ერბო-კვერცხი მოიწვას ყოველდღე, დედის ამაგს მაინც ვერ გადაიხდისო.

ჩ

— ჩემი შენ გითხარია — გული მოგიკალიო.

— ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესიაო.

— ჩიტი საცა გაიზდება, მისი ბალდადი იქ არისო.

— ჩიტი ბლღენათ არა ღირდა უკან დევნა, მეტი იყოო.

— ჩქარს უგვიანდებოდესო.

— ჩიტი ლობეს მიტომ შეეხიზნება, ქარს ნუ გამატანო.

— ჩათრეულს ჩაყოლილი ჯობიაო.

— ჩიტი ნარს შეეხიზნა: წვიმა მომიფარეო.

— ჩემი ურგები ქოთანია — ქვასო და შექამადი — ძაღლსო.

— ჩხუბში ისეთს სიტყვას ნუ იტყვი, რომ შერიგების დროს შეგრცხვესო.

— ჩიკორა ცემით გახეთქეს: რატომ ძმა არა გყავსო.

ც

— ცხრაჯერ გაზომე, ერთხელ გასჭერიო.

— ცარიელ კაცს საბაჟოზე მიუხაროდანო.

- ცარიელმა თითმამ პირი გამამქლითაო.
- ცხვრის ღუმას არა ქამს: უკანიდამ რათ აბიაო.
- ცოტა მოთოხნე, ცოტა მოხოხნეო.
- ცუდათ ყოფას ცუდათ შრომა ჯობიაო,
- ცხვირს მოიწმენდენ და არ მოიგლეჯენო.
- ცას არავინ შეაბერდებაო.
- ცხვარს ცხვრის ფეხით დაჰკიდებენ, თხას თხის ფეხით და ხარს, ძროხასაც თავის ფეხითო.
- ცა ქუდათ არ მიაჩნია, დედამიწა ქალამნათო.
- ცოცხალს არ მეცვა კაბანი, მკვდარსა ჩამაცვეს ფარჩანიო.
- ცდა ბედის მონახევრეაო.
- ცოდვა გამჟღავნებული ჯობიაო.
- ცხვარი ცხვარია, თუ გაცხარდა—ცხარიაო.
- ციხეს კარი უნდა, კარს უკან კაციო.
- ცეცხლი და გული სტუმარსა, წავა შინ გაახსენდებაო.
- ცეცხლი თივაში არ დაიმალებაო.
- ცხენს ვერაფერი დააკლეს, უნაგირი დამტვრიესო.
- ცეცხლი ვთქვი და პირი არ დამწვაო.
- ცეცხლის პატარა ნაპერწკალი დიდ ხორას გაღაწევასო.
- ცის ვალი დედამიწას არ შერჩება, დედამიწისა ცასაო.
- ცული პატარა არის, მაგრამ დიდ ხეს წამოაქცევსო.
- ცოლსა დიდი ცომი უნდა, ასი ლიტრა საფანელიო.
- ცალი ხელით ტაში არ დაიკვრისო.

- ციხე შიგნიდან გატყდებოა.
- ცალიერი ტომარა ზეზე ვერ გაჩერდებაო.
- ცოლ-ქმრის ამბავი მხოლოდ ლოგინმა უნდა იცოდესო.

d

- ძმა ძმისთვისაო და ამ დღისთვისაო.
- ძალისა სცემდენ და რძალს ასმენდენო.
- ძმამა და ძმამ ანგარიში ქნეს და ისევ ძმები იყვნენო.
- ძიღმა სასათუმალი არ იცის და შიმშილმა სა-
ნუკარიო.
- ძაღლი სამჭედლოდან რას გაიტანსო.
- ძერას შვილი მოუყვდა და ბუს მიუგდო: „დიდი
თავი გაქვს და იტირეო“.
- ძნა იწოდა, ულო იცინოდაო.
- ძაღლის კუდი კალაპოტში არ გასწორდებაო.
- ძაღლი ძაღლის ძვალს არ გატეხსო.
- ძაღლი ჭიბოსანს ტლაკავდა: ენაში სისხლი გა-
დიოდა ლე ეგონა: ჭიბოსანს გადისო.
- ძაღლი ყეფს, ქარავანი მიდისო.
- ძალა აღმართს ხნავსო.
- ძაღლისა ბატკანი ვის უნახავსო.
- ძაღლისა წინიდან გეშინოდეს, ცხენისა უკანი-
დანო.
- ძროხამ იწველა, იწველა, ჰკრა წიხლი და დააქ-
ციაო.
- ძაღლი არის ძაღლისაო, ორივე ერთი გვარისაო.

წ

— წისქვილის ქვები თუ ერთმანეთს არ ეხმარებოდნენ, ცალმა რამდენიც უნდა იბრუნოს, ვერას დაფქვავსო.

— წყალნი წავლენ და წამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო.

— წუნელი სანამ პატარაა — მოგრიხე, გაიზდება, აღარ მოიგრიხებაო.

— წითელი ოქრო შავი დღისთვისო.

— წავიდა დღე და ფათერაკი.

— წყალ-წალღებული ხავსს ეჭიდებოდაო.

— წყალში თევზი არ დაფასდებაო.

— წყალ გაღმა წაედავე, გამოღმართი ხელთ დაგრჩებაო.

— წაიქცა ჯირკი და მიესია ჯინქველაო.

— წინა კაცი უკანისა, ნათქვამია, ხილიაო.

— წიფეს უსვრიდნენ და კუხე ცვიოდაო.

— წედისი (ჭედისი) დაიწვაო და რაც იმას ბერვა ქონდა; ან აქამდინ როგორ გაძლოვო.

ჭ

— ჭამა ქონებაზე ჰკილიაო.

— ჭკუავ, გიყიდი ფასადა, თუ მოგიღებდა ვაჭარიო.

— ჭირს გაძლება უნდაო

— ჭამამ რა მიყო, ლუკმამ რა მიყოსო.

— ჭკუა მოგონებაზე კილიაო.

— ჭიას რომ ფეხს დაადგამ, ისიც გიკბენსო.

— ჭორი თქვას და მეჭორე ხელში დაიჭირეო.

— ჭირო, მეზობლისას წადი, მე კი მამშორდიო.

— ჭირიც აღარ მიუბრუნდება მეორეთო.

— ჭინჭარი ჭირის ჭირია, სატაცური ბალღამიაო.

— ჭედე რკინა, სანამ ცხელიაო.

ბ

— ხვალინდელ ქათამს დღევანდელი კვერცხი მირ-
ჩვენიაო.

— ხენაში პირობა ჯობია მკაში პირობასო.

— ხნიერ კაცს სიზმარიც დაეჯერებაო.

— ხარმა ხარს ურქინა და კარგ ბალახში გადააგდო.

— ხერხი ჯობია ლონესო, თუ კაცი მოიგონებსო.

— ხარი სხვისა, სახრე ტყისა, გაჰკა და გაუჭირეო.

— ხუცესს არ უჯერებდენ და ხუცის ძაღლს კიო.

— ხე რომ წაიქცევა, ცულიანი და უცულო ზედ
მიეხვევაო.

— ხელმა ხელი დაბანა, ორივემ პირიო.

— ხარი ქირაზე მოკვდება, კოკა წყალზე გატყდებაო.

— ხარბს თვალს შავი მიწის მეტი ვერა გააძღებს-
რაო.

ჯ

— ჯერ თავო და თავო მერე, ცოლო და შეილოვო.

— ჯორჯმა ძაღლმა რომ კურდღელი მოგიბრუნოს,
დაქირვაში ჩავარდებაო.

— ჯერ ძილო და მერე სიზმაროვო.

— ჯერ ფონს იკითხვენ, მერე წყალში შევლენო.

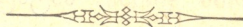
— ჯერ შობა არ მინდოდა და მერე სიკვდილიო.

— ჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელო-
ვანიო.

— ჯდომას და ღვომას ერთი ფასი აქვსო.

— ჯერ ღვინო არსად იყო და ეშმაკები ტიკებს
ალბობდნენო.

— ჯერ არ დაბადებულყო და აბრამს არქმევდნენო.

მ ა რ გ ა ლ ი ტ ა .

(ზღაპარი, ქართლში ჩაწეჩილი ვანო ლალიაშვილისაგან.)

I

იყო და არა იყო, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა, ერთ ღროს იყვნენ ერთი ღარიბი ცოლ-ქმარნი. იმათ ბედზედ არა მოიბოვებოდა რა: არც ერთი ხეირიანი სახლი, არც კარი და არც სარჩო-საბადებელი. სცხოვრობდენ ერთ უდაბურს ტყეში თინია და ბერიკა; აგროვებდნენ იმავ ტყეში ფიჩხს, მიჰქონდათ იქვე შორი-ახლოს მდებარე ქალაქში, ჰყიდდენ და ამით დღიურათ თავს ინახავდნენ. ასე, ამ ყოფით იყვნენ რამდენიმე წელიწადს. ერთს დღეს ბერიკა ტყეში წავიდა ფიჩხის მოსატანათ, თინია კი სახლში დარჩა, რადგან-ორსულათ იყო, სიარული არ შეეძლო და დღე-დღეზედ მორჩინას ელოდებოდა. ბერიკა კარგა შორს იქნებოდა წასული, რომ საბრალო თინიას მუცელი ასტკივდა. რაკი თავის თავის მეტი მომვლელი არავინა ჰყავდა, ისევ თითონ შუა ცეცხლის პირთან დააგო თივა, ზედ ლოგინი გაშალა და დაწვა. ტკივილმა თან-და-თან შეაწუხა. რამდენიმე ხნის შემდეგ იმათ ღარიბ ქონში შემოვიდნენ სამი ბებერი ქალები, მოუარეს ავათმყოფს, როგორც რიგი იყო, თავანთებურათ უბებიეს და მღარჩინეს კიდევცა. თინიას შეეძინა ქალი. ბებრებმა აიყვანეს ბავშვი, დააწვინეს პა-

ტარა ჩაჩაბაზედ და მერე დედას დაუწყეს მოვლა. თითქმის სალამოს ჟამმა მოაწია და ბერია არსაიდან იმ ბებერ ქალებსაც წასვლა ეჩქარებოდათ; წასვლის დროს სთქვეს: მოდი ბარელამ მოვნათლოთ და ისე წავიდეთო. მართლაც ასე მოიქცნენ. მონათლეს ყმაწვილი და სახელათ მარგალიტა დაათქვეს. ეხლა რა დავანათლიოთო? სთქვეს. ერთმა სთქვა: მე ჯვარს დავკიდებ გულზედ! ის ჯვარი თუ მოშორდეს, მოკვდეს და თუ არ მოშორდეს და მუდამ ჰქონდეს, საუკუნოთ იცოცხლოსო. მეორემ სთქვა: მე სილამაზეს და გაზრდა-მატებას დავანათლიებ; ერთი წლისა რომ გახდეს, სამისა ეგონოთ, ხუთისა რომ გახდეს, ათის და თხუთმეტისაო; ისეთი ლამაზი, მშვენიერი, მომხიბვლელი და ეშხიანი გამოვიდეს, რომ მთელი ქვეყანა მაგას შენატრიდეს და ბედნიერი იყოსო. მესამემ სთქვა: როცა სტიროდეს ან ლაპარაკობდეს—მარგალიტის მარცვლები და ძვირფასი თვლები მოსცვივოდეს პირიდგანაო. ყოველივე ეს გაათავეს, ბავშვის დედას კიდევ მოუარეს, საჭმელი დაუტოვეს და წავიდნენ. ცოტა ხნის შემდეგ ბერიაც მოვიდა. რომ ნახა თავის მეუღლეს მშვიდობით მორჩენილი და ბავშვით, ძალიან გაუხარდა. ცოლმა ყოველივე უამბო, როგორ მოაოჩინეს ქალებმა. ცოტა ხნის შემდეგ ბავშვს გამოეღვიძა და ტირილი დაიწყო. მართლაც გადმოცვინდა პირიდგან და თვლებიდგან მარგალიტები და ძვირფასი თვლები. ისე მალე აივსო იქაურობა, რომ ბერია ვერც-კი ასწრობდა აკრფვას: როგორც სეტყვა, ისე დაცვინდა ძირს იმოდენა მარგალიტები. ბერიკას სიხარულს სამზღვარი არა ჰქონდა. მალ-მალ ჩაიტანდა ხოლმე ქალაქში და ჰყიდდა კარგ ფასათ. ერთი წლის განმავლობაში ბერიკამ იყიდა ერთ მშვენიერ ალაგას სამოსახლო ადგილი, შიგ აა-

შენა მშვენიერი და უზარმაზარი სასახლე, კარ-ფანჯრები გაუკეთა სულ ოქროსი და თვალ-მარგალიტით მოჭედილი; ეზოზედ შემოავლო ოქროს გალავანი, ქისკარიც (ალაყაფის კარები) ოქროთი და თვალ-მარგალიტებით მორთო. ქალიც გაიზარდა. ათი წლისა რომ შეიქნა, ისეთი მშვენიერი რამ გახდა, რომ კაცის თვალი უკეთესს ვერაფერს ნახავდა. იმის ტოლი იმ ქვეყანაში არავინ იყო და ყველა მას შენატროდა.

სცხოვრობდა ბერიკა თავის ცოლშვილით და მოსამსახურეებით რამდენიმე წელიწადს. მარგალიტა თან-და-თან იზრდებოდა, უფრო და უფრო მშვენიერდებოდა, ამომავალ მზეს ემგზავსებოდა და მამის სიმდიდრესაც უმატებდა.

ერთ დღეს ერთი ხელმწიფის შვილი თავის ვეზირებით წასულიყო სანადიროთ ერთს თავაანთ სახელმწიფო ტყეში. ინადირეს სალამომდის ისე, რომ სახლში წასვლა სულ-დაავიწყდათ და შეუძლებელიც იყო მაშინ იმათი წსვლა, რადგან ძალიან დაღამდა. გაჩერდნ ერთ ადგილს და დაიწყეს ფიქრი, თუ სად გაეთენებიათ იმ ღამეს. ბოლოს გაჩენდეს და დაინახეს სანთლის შუქი. სთქვეს: აქ სწორეთ ვინმე მოსახლე უნდა იყოსო. გაიარეს ცოტა და დაინახეს ოქროს, ბრჭყვიალა გალავანი და შიგ მშვენიერი ქალი, ოქროსივე და ძვირ ფასი თვალ-მარგალიტებით მორთული სასახლე, რომლის ზურმუხტ-ლოლებს ათას-ნაირათ აბჭყვრილებდა გარშემო სანათურები. წავიდნენ და პირდაპირ ჩვიდნენ იმ სასახლესთან. ხელმწიფის შვილმა ვეზირი ჩავაჯინა ეზოში, თვითონ გადმოღმა გაჩერდა და შეუთვალა სასახლის პატრონს: (სასახლის პატრონი ბერიკა იყო) დღეს სანადიროთ ვიყავით ამა და ამ ტყეში, უცბათ დაგვიღამდა,

სახლში წასვლა ვედარ მოვასწარით და, თუ შეიძლება, ამაღამ თქვენსა ღამე გაგვათევენო. ვეზირი მივიდა ბერიკასთან და უთხრა ყოველივე, რაც დააბარა ხელმწიფის შვილმა. ბერიკამ, რა გაიგო უცხოის და ძვირფასი სტუმრების მოსვლა, მაშინვე დიდი სიამოვნებით მიიღო.

ბერიკა, როგორც ეკადრებოდა ხელმწიფის შვილს და მის ვეზირებს, ისე გაუმასპინძლდა; იმისთანა ვახშაპი გაუკეთა, რომ თვით ხელმწიფის სასახლეშიაც არ გაკეთებულა იმისთანა. იმ ღამეს ბერიკამ კარგი პატივი სცა სტუმრებს, კარგი დროებაც გაატარებინა და მეორე დღეს გამოემშვიდობენ სტუმრები, დიდი მადლობა გადაუხადეს მასპინძლებს და წავიდნენ.

თურმე ხელმწიფის შვილს იმ ღამეს მარგალიტა ძალიან მოწონებოდა. რამდენმა ხანმაც გაიარა, იმდენი უფრო შეუყვარდა, სიყვარული გულში ჩაეჭრა. რამდენი დღეც გადიოდა, იმდენათ უფრო და უფრო უცხოველდებოდა და ერთ ადგილას ვედარ დგებოდა: სიყვარულმა საშინლათ გაიტაცა, რა ექნა, აღარ იცოდა... სანადიროთ სიარულს უფრო მალ-მალე მოუხშირა; დადიოდა იქეთ, საითაც მარგალიტა ეგულდებოდა. ერთი კვირა ისე არ გაივლიდა, რომ ორჯერ-სამჯერ მაინც არ გაველო მარგალიტა მამის სასახლისკენ და მარგალიტასთვის თვალი არ გადაეგლო გულის თრთოლვით. რა დღესაც მარგალიტას ან იმის ახლო-მახლო არე მარე არ დაენახა, ის დღე დღეთ აღარ მიაჩნდა.

ასე, ამ ყოფით გაატარა რამდენიმე თვე ხელმწიფის შვილმა, რომელიც ისე ძლიერ მოიხიბლა იმ ღამეს მარგალიტასაგან. ხელმწიფის შვილმა გაუგზავნა ბერიკას თავის უმცროსი ვეზირი და სთხოვა, რომ უეჭველათ

უნდა თქვენი ქალიშვილი მომცე ცოლათო. ბერიკამ შეუთვალა: მე თქვენი საკადრისი ქალიშვილი არა მკაცსო და არც ღირსი ვარ თქვენი დამოყვრებისაო. ვეზირი წავიდა, მივიდა ხელმწიფის შვილთან და ყოველივე მოახსენა, რაც ბერიკამ დააბარა. ხელმწიფის შვილმა ისევე უკან დააბრუნა ვეზირი და სთხოვა: იქნება თქვენ არ მკადრულობდეთ მე სიძეთ, თორემ მე დიდი ხნის სურვილი მაქვს, რომ თქვენი ქალიშვილი შევირთოვო. ბერიკამ უარი ვეღარ შეუთვალა, რაკი მეორეთა სთხოვა და უთხრა ვეზირს: თანახმა ვარ და მოხარულიც, რომ ხელმწიფის შვილს ჩემი ქალიშვილი სურვებიაო; მობრძანდეს საქორწინოთ, მზათ დავხვდებიო. ვეზირი მაშინვე დაბრუნდა და მოახსენა ხელმწიფის შვილს: ბერიკა თანახმა არის და საქორწინოთ მოემზადეთო; თვითონაც ემზადება და თქვენც გელითო. ხელმწიფის შვილი მაშინვე მოემზადა, როგორც ეკადრებოდა ხელმწიფეს: შეჰყარა მრავალი ნაზირ-ვეზირი, წაიყვანა თავის მამის სახელიწიფოდგან საუკეთესო კაცები და წავიდენ. მივიდენ ბერიკასთან, დაიწერეს ჯვარი მეფედოფალმა და გიიმართა დიდი ღვინი. თითქმის ერთი თვის განმავლობაში საერთო ღვინი არ შეწყვეტილა ბერიკას ოჯახში. ბოლოს წასვლის დრომაც მოაწია. გამოაწყო ბერიკამ და თინიამ თავის ქალიშვილი წასაყვანათ: ჩაულაგეს მრავალი ძვირფასი ნივთები მზითვად, აჰკიდეს ჯორცხენებზე უთვალავი თვალ-მარგალიტი და ოქროები და გაისტუმრეს სიძე და ქალიშვილი. ერთი გადია ჰყავდა მარგალიტას, რომელიც თითქმის ბავშობიდან იმის გაზდილი იყო და ძალიანაც უყვარდა მარგალიტას. ისიც თან გაატანეს. გადიას ერთი ქალიშვილი ჰყავდა, რომელიც მარგალიტას ძალიან ჰგავდა და ერთიც

კატა. ისინიც გადიამ თან წაიყვანა და გაუდგენ გზას სინდის
რით და ცეკვა-თამაშით. ბევრიიარეს თუ ცოტა, მივი-
დენ ერთ მაღალ, დაბურულ ტყეში, რომელშიაც გზა-
წვრილი მიდიოდა და იქ უნდა გაეფლოთ. შუა ტყეში
რომ შევიდენ, გადიამ უცბათ კატა გაუშვა ხელიდგან.
კატა რასაკვირველია გაიქცა. გადიამ ყვირილი მორთო:
არიქა, მიშველეთ, კატა წამივიდა, დავიღუპევა! თავ-მომ-
წონე მაყრები მაშინვე გამოუდგენ ცხენებით კატას
დასაჭერათ და ხელმწიფის შვილი (ნეფე) თან მიჰყვა.
მაგრამ ისე უცბათ რას დაიჭერდენ: კატა ხან ერთ ხეზე
შეხტებოდა და ხან მერეზე, კარგა შორს გაიქცა და მა-
ყრებიც ზე ნეფეც სულ ერთიან იმას გამოეკიდნენ. ქალები
კი მარტო დარჩნენ ერთ ადგილს გზის პირზე. სანამ
მაყრები კატას დაიჭერდნენ და მოვიდოდნენ, გადიამ
უცბათ გადმოაგდო მარგალიტა თავის ცხენიდგან, გახადა
ტანისამოსი, ააძრო გულზე ის ჯვარი, რომელიც იმათ
დაანათლიეს მაშინ, ჩააცვა თავის ქალიშვილს მარგალი-
ტას ტანისამოსი, დაჰკიდა გულზე ის ჯვარი, შესვა მარ-
გალიტას ცხენზე და საწყალი მარგალიტა წაიყვანა და
ერთს ეკლიანს და ჭაობს ადგილში გადააგდო. ჯვარი
რომ მოშორდა მარგალიტას გულზე, დასუსტდა და ადგომა
ველარ შესძლო. ძლივს-ძლივობით დაეჭირათ მაყრებს და
კატა მოუყვანეს გადიას. გადიამ დაარიგა თავის ქალიშვი-
ლი, როგორ უნდა მოქცეულიყო. აიღო მარგალიტები,
ჩაუყარა პირში, უბეში და ჯიბეში ზე უთხრა: როცა დაი-
ლაპარაკო, თითო-ოროლა გადმოაგდევა. მარგალიტა
და გადიის ქალიშვილი ძალიან ჰგვანდნენ ერთმანეთს და
რომ მოვიდენ მაყრები და ნეფე, ვერ იცნეს, თუ გადიას
მარგალიტა გამოეცვალა. შესვეს გადიაც ცხენზე და
რაზემბათ დარიგდნენ წასასვლელათ. გადიამ დაიძახა წა-

სელის დროს: თუ არ წამოხვალ, ჯანდაბაშიაც წასულხარ, ცოცხალიც ნულარ ადგები მანდედგანაო! — ვინ არისო? — ჰკითხა ხელმწიფის შვილმა. — ჩემი ქალიშვილი გახლავთ, ბატონო! აქ რომ წამოვიყვანე — გაჯავრებული არის და შინ დაბრუნება უნდაო — მიუგო ვაღიამ. ნეფემაც ყურადღება არ მიაქცია. წავიდნენ მაყრები, წაიყვანეს ნეფე-დედოფალი და მიიყვანეს თავის მამის სასახლეში. იქაც დიდი ღვინი და ქორწილი გამართეს. ერთ თვეს თითქმის ღვინის და საკრავების ხმა არ გაწყნარებულა.

II

სადაც ვაღიამ მარგალიტა გადაავდო, იქ თურმე ახლოს ერთი პატარა გზა-წვრილი მოჰყვებოდა. იმ დღეს, რა დღესაც ეს საქმე მოხდა, იმ გზაზე ჩამოიარა ერთმა მოხუცმა კაცმა: ნაშხირით სავსე გუდა მოეკიდა ზურგზე და გასასყიდათ მოჰქონდა. რომ მიაწია იმის პირდაპირ, სადაც მარგალიტა ეგდო ჭაობში, რაღაც ხმაურობა მოესმა: ვაი, მიშველეთ, ვინა ხართ პატრონიო! მოხუცი ამ ხმაურობაზე შეჩერდა და დაუძახა: ცოტა ხანს მოიცადე, ამ ნახშირს გავყიდი, მოვალ და გიშველიო! კიდევ დაიძახა ჭაობიდან: თუ აღამიანი ხარ ვინმე, დროზე მიშველე, რად გინდა ნახშირი, ერთი აქ ჩამოიხედეო! მოხუცმა ჩაიხედა ჭაობში, მაგრამ რას შეხედავდა უკეთესს!.. ჯერ მშვენიერი ქალი ესვენა შიგ და მერე თვალ-მარგალიტებით იყო იქაურობა სავსე!.. საჩქაროთ გადაავდო ზურგიდან გუდა, გადმოყარა ნახშირი და ჩავიდა ჭაობში მარგალიტასთან. ჯერ მოხუცმა აავსო თავის გუდა მარგალიტებით, სულ აკრიფა, ერთიც არ დაუტოვებია და მერე უთხრა მარგალიტამ თავის თავ-გადასავალი, რაც მოსვლოდა იმ დღეს და მერე

სახლსა მოხუცს: წამიყვანე შენს სახლშიო. მოხუცმა შა-
შინვე წაიყვანა მარგალიტა და ის ერთი გუდა ძვირფასი
თვლებიც წაიღო.

მარგალიტამ მოხუცის სახლში ერთი თვე კიდევ
იცოცხლა, ბევრი ძვირფასი თვლები და ოქროები დაუ-
ტოვა და ძალიანაც გაამდიდრა მოხუცი. როცა კვდებო-
და, მოხუცს დაუბარა: რომ მოგკვდე, ამა და ამ სახელ-
მწიფო ტყეში, სადაც მე გადიამ ვადამაგდო, იმ ადგილს
გააკეთე ერთი დიდი და ძალიან მაღალი სამრეკლო, სვე-
ტები სულ ოქროთი იყოს მოქედლილი, ოქროსივე სახუ-
რავით დახურე, ოქროს კიბე გაუკეთე ზედ ასასვლელათ,
ოქროს კუბო გამიკეთე, სულ ძვირფასი თვლებით მორ-
თე და მე რომ მოგკვდე, ჩამასვენე შიგ, ამიტანე იმ სა-
მრეკლოზე, შუა ალაგას დამასვენე და ოთხი დიდი ოქ-
როს სამთლები დამინთე: ორი თავით და ორიც ფეხები-
თო და მერე თავისუფალი ხარო. მოკვდა კიდევ საბ-
რალო მარგალიტა. მოხუცმა კაცმა, როგორც დაუბარა,
ისე მოიქცა და ყოლიფერი აუსრულა. გაუკეთა სამრე-
კლო, ჩასვენა ოქროს კუბოში, აუნთო ოხთი სამთელი,
დასტოვა და წავიდა თვითონ.

III

გაიარა რამდენიმე ხანა; ბევრმა დრომ და ჟამმა გა-
ნვლო. მოუნდა კიდევ იმ ხელმწიფის შვილს სანადი-
როთ წასვლა. ადგა და წავიდა მარტო სანადიროთ. მი-
ვიდა იმ ადგილს, სადაც მარგალიტა დასტოვა გადიამ,
ინადირა იმ ტყეში საღამომდის. მზე ჩავიდა და უცბათ
ამ შუა ტყეში დაუღამდა. წასვლის დროს აქეთ-იქით მიი-
ხედ-მოიხედა; ძალიან ბნელოდა. და თითქმის წასვლას ვე-
ლარ ბედავდა. მეორეთ კიდევ გაიხედა და სადღაც შორს

სინათლეს მოჰკრა თვალი. გასწია და პირდაპირ მივიდა სინათლესთან ახლოს, აიხედა ზედ, რას შეხედავს! დიდ მალალ, თვალ-უწვდენელს სამრეკლოზედ დიდრონი სანთლები ანთია და სულ იქაურობას ანათებს. ხელმწიფის შვილს, ცოტა არ იყოს, შეეშინდა და სთქვა: რაც უნდა მომივიდეს, ერთი ამ სამრეკლოზედ ავალო! მართლაც ავიდა ზედ, გაიხედა — რას შეხედავს! ოქროს კუბო დგას პირ-გადახდილი და შიგ მშვენიერი ქალი ასვენია. ხელმწიფის შვილს კინალამ ბნედა მოუვიდა, რომ დაინახა ისეთი მშვენიერი, ლამაზი ქალი უდროვოდ მკვდარი. დიდ ხანს გაშტერებული უყურა, უყურა... მერე ტირილი მოუვიდა; ბევრი იტირა და სთქვა: ცოდვა არ არის შენისთანა ადამიანის სიკვდილიო!.. ხელმწიფის შვილმა ქალს ხელი მოჰკიდა, გასინჯა, მაგრამ მკვდარს არა ჰგავდა, როგორც ახალი დაძინებული ადამიანი, ისე იყო. რადგან დაღამებული იყო, ხელმწიფის შვილი სადღა წავიდოდა? იმ ღამეს სამრეკლოზედ დარჩა, მეორე დღეს დილით ადგა და წავიდა სახლში. გაიარა სამმა თვემ და კიდევ მოვიდა იმ სამრეკლოზედ დასაოვალიერებლათ; გაშინჯა კიდევ, ნახა მიცვალებული, ისევ ისე დახვდა, როგორც წინათ, და მუცელი გაზრდოდა მიცვალებულს. წამოვიდა. კიდევ სამმა თვემ განვლო ზე კიდევ წავიდა სანახავათ. ნახა მიცვალებული: ეხლა უფრო მომატებოდა მუცელი. დაბრუნდა კიდევ. იმის მეტმა არავინ იცოდა და რომ შესრულდა ცხრა თვე, მივიდა კიდევ სამრეკლოზედ, ავიდა ნახა: შევებულა ბავშვი, ძირს გადმოფორთხებულა და სტირის. დაინახა თუ არა ხელმწიფის შვილმა, რომ ქალი ისევ მკვდარი იყო და ბავშვი-კი ცოცხალი, — ძალიან გაუკვირდა, დაიჩოქა, ილოცა ცოტა ხანს, ახსენა ღმერთი და წაიყვანა ბავშვი სახლში და წავიდა. მიაბარა ძიძას, მო-

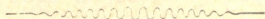

უარეს კარგათ და გაზარდეს ყმაწვილი. სამი წლისა რომელი
შეიქნა, აიტეხა ბავშვმა ტირილი, იტირა და იტირა და-
უსრულებლათ. მოუტანეს ბავშვს ათასნაირი სათამაშო-
ები, მაგრამ არც ერთი არ მიიკარა. მოუტანეს ბოლოს
ჯვრები. ბავშვმა დაუწყოა ჯვრებს შინჯვა; ამ ჯვრებში
ამოარჩია ერთი უფერული ჯვარი, დანარჩენები გადააგ-
დო და ის ერთი ჯვარი დაიჭირა ხელში და გაჩუმდა. ეს
ის ჯვარი იყო, რომელიც მარგალიტას დაანათლიეს. ერთი
საათის შემდეგ კიდევ დაიწყო ტირილი ბავშვმა, მოჰ-
კიდა ხელი ხელმწიფის შვილს კალთაზე და დაუწყოა წე-
ვა იქითკენ, საიდგანაც მოიყვანა. ერთ დღეს კიდევ უყუ-
რა ხელმწიფის შვილმა ბავშვს და მერე იფიქრა: ამას
სწორეთ იქ უნდა წასვლა, საიდგანაც მოვიყვანეო. დაუ-
ძახა მეჯინიბეს, გამოაყვანინა ცხენი, შეჯდა, ყმაწვილი
დაისვა და წავიდა ჭისკარისკენ. ჭისკართან რომ მივიდა,
განგებ დაბრუნდა ხელმწიფის შვილი. ყმაწვილმა ტირი-
ლი მორთო. ადგა ო წავიდა პირდაპირ სამრეკლოსაკენ;
მივიდა სამრეკლოსთან, ცხენი ძირს დააბა, აიყვანა ყმა-
წვილი და ავიდა ზევით. გაუშვა ბავშვი თავის ნებაზე,
თვითონ ერთ კუთხეში დადგა და დაუწყოა ყურება. ბა-
ვშვმა ფეხზე სიარული არ იცოდა, წავიდა ფორთხვით,
მივიდა კუბოსთან, აფორთხდა დედის გულზე, აიღო ჯვა-
რი, დაადგა დედას გულზე, აიღო ბოლოს ჯვარის საბ-
მული და გადააცვა კისერზე. თვითონ გადმოფორთ-
ხდა ძირს და კუბოს გვერდით მოუჯდა. ხელმწიფის
შვილი გაკვირვებული უყურებს ამ ბავშვის ამბავს.
ცოტა ხნის უნმდეგ ქალმა თვალები გაახილა, სა-
ხეზე ხელები გადაისვა და წამოჯდა ზევით. გაიხედ-გა-
მოიხედა აქეთ-იქით და კუთხეში გაჩერებული დაინახა
თავისი ქმარი. ქმარმა ვერ იცნო. ქალმა აიღო თითი

და უჩვენა ქმარს მისი ნიშნათ მინატანი ბეჭედი. ხელმწიფის შვილმა მაშინვე იცნო თავისი მარგალიტა, ძალიან გაუკვირდა: ამას რა ამბავსა ვხედავო! მარგალიტამ ყოლიფერი დაწვრილებით უამბო, რაც დღე გადიამ დააყენა, როგორ გადაადგო ჭაობში, როგორ დაუძახა, როგორ თვითონ ხელმწიფის შვილმა ჰკითხა: ვინ არისო, და რაც გადახდა—სულ უთხრა. მაშინვე ხელმწიფის შვილმა იქვე იშოვნა მეორე ცხენი. შესხდნენ ორივე თავიანთი შვილით და წამოვიდნენ შინ. ხელმწიფის შვილმა დაუძახა მომტყუილებელ გადიას და თავის ცრუ მეუღლეს და ორივენი მაშინვე დაახოცვინა ერთათ. მარგალიტამ და იმისმა ქმარ-შვილმა ბოლოს მშვიდობით იცხოვრეს.

ქირი იქ დავტოვე და ლხინი აქ მოვიტანე.

დ ა რ დ ი ა ნ ი

(ჩაწერილი მიხეილ როსტომაშვილისაგან)

ერთი კაცი ქვეყნიერობისთვის დარდობდა: რა დღესაც ქვეყნის ავი სიტყვა გაეგონა, იმ დღეს პურს აღარ შესჭამდა. ერთ დღეს ვერა გაეგონა რა, იყიდა ოთხ ნაირი ხორაგი, მიიტანა სახლში და უთხრა ცოლს: დედაკაცო, დღეს ქვეყნის მშვიდობიანობა მესმის, კარგი სადილი მომიმზადეო. რასაკვირელია გაუკეთა სადილი და როგორც რომ დაჯდა სუფრაზე, შამოვიდა ერთი პატარა ბიჭი და უთხრა: — ოსტატო, ახალი ანბავი არ გაგივიაო? — რა არის, შვილო, ახალი ამბავიო? — ქვეით უბანში ერთ ფურს უკუდო ხბო მოუვიაო.

დალონდა ეს კაცი და უთხრა ცოლს: აალაგე სუფრა, თორემ პური გამიმწარდაო. ცოლმა უთხრა: კაცო, შენ იმისთვის რასა დარდობ, შენ ხომ ცეტი არა ხარო! — მაშ იმას მკათათვეში რომ ბუზები დაეხვივნენ, რით უნდა მოიგეროსო? და ადგა სუფრიდგან.

სოლომონ ბრძენი

(მისივე)

სოლომონ ბრძენმა ერთი სასახლე ააშენა, რომელიც თვალ-მარგალიტის იყო. თავის ნაზირ-ვეზირებს უთხრა: ჩემი სასახლის ფასი უნდა გამიგოთო.

წავიდნენ სამნი, სამი წელიწადს იარეს, მაგრამ ფასი ვერ გაიგეს და უკანვე დაბრუნდნენ. მომავლობაში ერთი მენახირე შეხვდათ. ჰკითხა მენახირემ:---რას დადიხართ, რას დაეძებთო? იმათ შესჩივლეს: ჩვენ სოლომონ ბრძენის კაცები ვართ, იმან ერთი სასახლე ააშენა და ჩვენ გამოგვეზავნა, რომ იმისი ფასი შევიტყუოთ; სამი წელიწადი ვიარეთ, ვერა შევიტყუეთ-რა და ახლა უკანვე მივდივართო. მენახირემ უთხრა:--მაგას მე გასწავლით, აი, მაგის ფასი: შეიდ მაისში რომ წვიმა მოვა, ის არისო. ნაზირ-ვეზირებს ძალიან გაუხარდათ, წავიდნენ და მოახსენეს სოლომონ ბრძენსა.

სოლომონ ბრძენმა უთხრა: -- ვინ გასწავლათ ეგაო? — ერთმა მენახირემო — მიუგეს ნაზირ-ვეზირებმა. სოლომონ ბრძენმა მაშინვე გაგზავნა კაცები და მოაყვანიდა იგი მენახირე.

სოლომონ ბრძენის სასახლის მახლობლად ერთი მდინარე ჩამოდინდა, ზედ ერთი დიდი მორიიყო გადებულნი ბოგირად და ვიაც იმ წყალს გაღმა-გამოღმისას სჭირდებოდა გასვლა, იმაზე უნდა გაევილოთ. როცა მენახირე მოუახლოვდა ბოგირს, გაიხადა ფეხთ და წყალში გამოქყუბა. სოლომონ ბრძენი ამ დროს თავის სასახლის აივანზე იდგა და დურბინდით იყურებოდა. მენახირის ასეთი საქციელი ეუცხოვა და გადასწყვიტა გამოეკითხა მიზეზი, თუ რისთვის არ გამოიარა ბოგირზე. როცა მენახირე მოვიდა სოლომონ ბრძენთან, სოლომონმა ჰკითხა:--რისთვის არ გამოიარე ბოგირზეო? მენახირემ მიუგო:--მე ჩემი თავი ღირსად არ ვცანი მისი დალაზვისა, რომ დამელახა იგიო. სოლომონმა მიუგო: განა ის ისეთი რა არისო, რომ ეგრე ეკრძალებიო? მენახირემ მიუგო:--როდესაც ადამი სამოთხიდავან გამოავდეს და

აუკრძალეს იქ შესვლა, მაშინ ანგელოზებს შეეხვეწა: მაშ ერთი ხელ-საბჯენი მაინც მამეციო, რომ მანამ ცოცხალი ვარ, ვატარო სამოთხის სახსოვრადო. ანგელოზებმა აუსრულეს თხოვნა და მისცეს ერთი პატარა ღერო. ადამი მანამ ცოცხალი იყო, ის ღერი ხელით ატარა ღ როცა გარდიცვალა, მისმა შვილებმა ის გამხმარი ღერი დაურქეს ადამის საფლავზე. გამხმარმა ხემ იხეირა, გაიზარდა უშველებელი ხე და, აი, ახლა თქვენ ის ხე გავიდვიათ ხიდათ მდინარეზე და ამისათვის არ გამოვიარე მასზეო. სოლომონ ბრძენმა ჰკითხა მენახირეს:--შენ რომ ეგეთი ბრძენი ხარ და იცი ყველაფერი, მაშ გეცოდინება — ღმერთი სად არისო? მენახირემ მიუგო:--როგორ არა, მე ვიცი, ღმერთი საცაა — ღმერთი ტყეშიაო. სოლომონმა მიუგო: ტყეში რას აკეთებსო?

- ტყეში კიბეს აკეთებს — მიუგო მენახირემ.
- კიბე რათ უნდა? ჰკითხა ბრძენმა.
- ზოგი აჰყავს, ზოგა ჩამოჰყავს — მიუგო მენახირემ.

II

სოლომონ ბრძენს ერთი მოსაგები ფურ-კამეჩი ჰყვანდა. მენახირეს აჩვენა და ჰკითხა: — შენ რას იტყვი, როგორს ზაქს მოიგებს ეს კამეჩიო? მენახირემ მიუგო: ზაქს კუდზე პატარა თეთრი ექნებაო. სოლომონმა უთხრა: არა, შუბლი აქვს თეთრიო. მენახირემ მიუგო: კუდი შუბლზე უდევს და ამიტომ თეთრათ გეჩვენებათო. მართლა და იმ ღამეს კამეჩმა მოიგო და ზაქს კუდი გამოადგა თეთრი.

III

სოლომონ ბრძენმა უთხრა მენახირეს: ეგეთი მეცნიერი ხარ და რათა ხარ ეგრე საწყლადო? მენახი-

რემ მიუგო:—ცაში ერთი ყოჩი აბია, მე რო ვი
ბადებოდი, ყოჩმა მოიფხანა და რქა კანჭში მოიხვედ-
რა, იმიტომ ასრე ვარ მქლეთო. შენ რომ იბადებო-
დი—მოიფხანა და ღუმალში მოიხვედრა, ამიტომაც თქვენ
ეგრე მსუქნათ ხართო. სოლომონმა უთხრა: რამდენიც
გინდა, მოგცემ სარჩოს, წაიღე და იცხოვრეო. მენახირემ
მიუგო: თუ ღმერთი არ მამცემს, შენი მოცემული რას მარ-
გიაო!.. სოლომონმა შვიდი ჯორი მაინც აუკიდა და თავის
კაცების თან გაყოლებით გაატანა და თავის კაცებს უთ-
ხრა: შინამდის მიუტანეთო. მენახირემ მადლობა უთხრა
და წავიდნენ იარეს. იარეს, და ერთ ხევში შევიდნენ;
აქნამდის წყალი პატარა მოდიოდა, მაგრამ უცბათ აღიღ-
და და ჯორები საქონლიანათ წაიღო, სოლომონ ბრძნის
კაცებიც დაიხრჩვენ, მენახირე ფორთხა-ფორთხა გა-
ვიდა. ნაპირზე რომ გავიდა, თავის კომბალი წინ
დახვდა.

IV

სოლომონ ბრძენს ერთი მოახლე ჰყვანდა. ამ მოა-
ხლეს ერთი გოლიათი ფალავანი კაცი ჰყვარობდა და
კვირაში ერთხელ მოდიოდა; სახელად დამშელი ერქვა
ერთ ღღეს სოლომონი აივანზე იდგა და ღურბინდით
იყურებოდა: შორს დამშელს თვალი მოჰკრა. გზაზე
ერთი გორაკი იყო; დამშელი რომ მოუახლოვდა გორას,
მოწიწებით და დახრით გამოიარა. სოლომონმა ეს რომ
დაინახა, ძალიან გაუკვირდა და გადაწყვიტა თავის გულ-
ში: გამოვეკითხავო. სოლომონი მივიდა ზე თავის მო-
ახლეს შეეხვეწა: დამშელს გამოკითხე, რათ დაიხარა, რასი
შეეშინდა იმისთანა ვაჟკაცს ამა და ამ გორასთანო. სო-

ლომონი რომ მოშორდა მოახლეს, ამ დროს დამშეული მივიდა თავის სატრფოსთან. ქალი ძალიან კარგად დახვდა, პატივი სცა და ბოლოს გამოჰკითხა: რა იყო მიზეზი, ამა და ამ გორასთან რომ დაიხარე და მოერიდეო? დამშეულმა უთხრა:---მაგ გორასთან მოსე წინასწარმეტყველი ღმერთს ელაპარაკებოდა, ღრუბელში ღმერთმა მოსეს ბეჭედი გადმოუგდო, მაგრამ მოსემ ვერ იპოვნა და იმ გორაში დაიკარგა, ახლა ის ბეჭედი იქ არის და ყველა ფრინველნი დღეში სამჯერ მოდიან სათაყვანოთ, დაუკრავენ თავს და ისევ წავლენ ხოლმე, მე იმისი მორიდება მაქვს და ამისათვისაც მოწიწებით მოვდივარო.

დამშეული რომ წავიდა, ქალმა სულ ყველაფერი უთხრა სოლომონ ბრძენს. სოლომონი წავიდა იმ გორასთან, რომ სიმართლე თავის თვალით ენახა. ნახა და დარწმუნდა კიდევ. სოლომონმა კლდე სულ დაანგრევინა და გაჰყო ორათ. მოვიდენ ფრინველნი და ერთს დაუკრეს თავი; სოლომონმა ახლა ეს გააყოფინა სამათ. ასე გაყოფ-გაყოფით ისე შეაცოტავა ის კლდე, რომ ხელის გულზე დაიყარა და იპოვნა ბეჭედი.

ფრინველები მოვიდნენ და დაუწყეს თაყვანის ცემა სოლომონ ბრძენს. ამასობაში სოლომონმა ფრინველთა ენაც შეისწავლა. ერთ დღეს დაგროვდნენ ფრინველები და მოახსენეს სოლომონ მეფეს: ჩვენში ერთი უფროსი (ხელმწიფე) ამოარჩიეთ და დაკვიდგინეთო. სოლომონმა უთხრა: ახლა წადით და ვინც დილაზე ადრე მოვა ჩემს სასახლეში, მას მივცემ ხელმწიფობასო. ფრინველები წავიდნენ. სოლომონი რომ ადგა დილით, ნახა, რომ ერთი მაწანწურა პატარა ჩიტო მოსულიყო. სოლომონმა იფიქრა: ეს რა სახელმწიფო ჩიტო არის, ამას როგორ მივცე ხელმწიფობაო და უთხრა: წადი, ისეთი ჯოხი მომი-

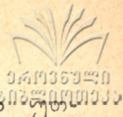

ტანე, რომ არც ბრუნდე იყოს და არც სწორეო. ჩიტის წავიდა და დღესაც დაეძებს ღობეში იმ ჯოხს, ამისათვისაც იმ ჩიტს დღეს ეძახიან „ღობე-მძვრალას“. სოლომონმა-კი ფრინველთ ხელმწიფობა ფარშავანგს მიუბოძა.

მკითხავი

(მისივე)

ერთს დედაკაცს ქმარი მოუკვდა და დარჩა ერთი ზარმაცი მაზლი. რძალმა უთხრა მაზლს: აქამდინ ჩემი ქმარი გვინახავდა და ეხლა შენ წადი, სადაც იყოს, იმუშავე და შეგვინახეო. ადგა ეს კაცი, დაადგა გზასა და წავიდა. გაიარა ცოტა და დაინახა ერთი აკიდებული აქლემი სდგას ტყეში. გაიარა ამ კაცმა ცოტა და შემოხვდა ორი სოვდაგარი.--აქლემი ხომ არსად გინახავსო? ჰკითხეს სოვდაგრებმა ამ კაცსა.—აქლემი კი არ მინახავს, მაგრამ მე მკითხავი ვარ და, თუ გინდათ, გიკითხავოო.—აბა გეთაყვა, ერთი გვიკითხეო —უთხრეს სოვდაგრებმა —რას მამცემთ, რომ გიკითხოთო? ჰკითხა სოვდაგრებს. სოვდაგრებმა უთხრეს: — იმ აქლემს ასი თუმნის საქონელი ჰკიდია და მეოთხე ნაწილი შენი იყოსო. — კარგიო, დასთანხმდა ეს კაცი და წაიყვანა აქლემთან; თუმც აქლემი ახლო იყო, მაგრამ შორს მოატარა და მიიყვანა სოვდაგრები და უთხრა: აი, ძმანო, ეს თქვენი აქლემიო. აიღეს სოვდაგრებმა და მისცეს ოცლა ხუთი თუმანი ამ კაცსა. წამოვიდა შინ გახარებული და მოუტანა ფულები თავის რძალსა. ეს სოვდაგრები წავიდნენ ერთ ქალაქში სავაჭროთ. იმ ქალაქში ხელმწიფეს დაჰპარგოდა ერთი ძვირფასი ბეჭედი და მეცნიერებსა ჰკითხავდა. ამ სოვდაგრებმა უთხრეს: ამ ქვეყანაში ერთი მკითხავი არის, თუ გაიგებს ისა, თუ არა და სხვა ვერავინ გაიგებსო; ჩვენც აქლემი დავკარგეთ და იმან გვიპოვნაო.--აბა, მაშ წადით ჩქარა და ის

მკითხავი აქ მოიყვანეთო. მივიდნენ მკითხავთან და ხრეს: ადექ, ხელმწიფე გიბარებსო. რასაკვირველია, თუმცა უხარი უთხრა, მაგრამ თავი არ დაანებეს, მიიყვანეს ხელმწიფესთან. ხელმწიფემ შეჰყარა ფილოსოფოსები, ის კაციც ბოლოში დასვეს. მაშინ ხელმწიფემ ერთს პატარა ყუთში კალია ჩასვა, ჩამოატარა და ჰკითხა ფილოსოფოსებს: აბა, რომელიც გამოიცინობს, ამ ყუთში რა არის, ჩემ თვალსაც ის იბოვნისო. ვერაფერს გამოიცინო. მიიტანა იმ კაცთან და იმ კაცმა წამოიძახა: ახ, ჩემო რძალო, რა უბრალოდ მომკალიო! მაშინ იგრძნო ხელმწიფემ: ჯერ არ მიმიტანია და ეხლავე იძახის კალიაო. მაშინ უთხრა ხელმწიფემ: რახან ეგ გამოიციან, ჩემი თვალიც უნდა იბოვნოვო. იმ კაცმა უთხრა: ორი დღე ვადა მომეცი და გიბოვნისო. მისცა ერთი ცარიელი ოთახი ღიქ დააყენა ეს კაცი. თვალი, თურმე, ერთ ვეზირს მოეპარა. ერთ შუალამეს მივიდა ვეზირი ამ კაცთან ღ დაურახუნა კარები. გაუღო და ჰკითხა: რა გინდაო? შეეხვეწა ვეზირი და უთხრა: არ გეცოდებიო? შენი ჭირიმე, თვალი ჩემთან არის და როგორმე მომარჩინეო. მერე უთხრა იმ კაცმა ვეზირს: განა არ ვიცოდი, რომ შენა გქონდა, მაგრამ როგორ გამოგაჩენდიო.— თქვენ ბატები არა გყავთო?— ჰკითხა ვეზირს. — როგორ არაო.— ეს ბექედი ერთს ბატს ჩააყლაპეო და ფრთამოსტეხე, რომ ნიშნიანი იყოსო. მეორე დღეს დაიბარა მკითხავი ხელმწიფემ და ჰკითხა: აბა რა ჰქენისო? მკითხავმა უთხრა: ეგ თვალი ადამიანის ხელში არ არისო, — თქვენ ბატები არა გყავსო? — როგორ არაო. აბა აქ მოარეკინეო. ბატები მორეკეს. უთხრა: აბა, ეგ ფრთა მოტეხილი ბატი დაკალითო. დაკლეს და კუჭიდან ამოიღეს ბექედი. მაშინ ხელმწიფე გაჰკვირდა და მრავალი აჩუქა. ვეზირმაც ჩუმათ მისცა ბევრი საჩუქარი. შემდეგ მკითხავი წამოვიდა თავის რძალთან.

ამირანნი

(მისივე)

ამირანი იყო ღვთის ნათლული და ღონიერი. ერთ-ხელ გზას მიდიოდა მარტოკა; ერთ ქალს მკვდარი მოჰქონდა მარხილით. ამირანი რომ დაინახა ამ ქალმა, მკვდრის ერთი ხელი ძირს გადმოიღო და მიწაზე მოათრევდა. ამირანი რომ მიუახლოვდა, ქალმა უთხრა საცდელათ: მოდი ერთი, და-ძმობას, ეს ხელი გაასწორეო. ამირანი ეწია და ვერ დასძრა ხელი. მერე ქალმა უთხრა: თუ შენთვის და-ძმობა არ მეთქვა, მოგიქნევდი და ცის ღრუბელში გავრევდიო. დაფიქრდა ამირანი და სთქვა: ღმერთო, მე შენი ნათლული ვიყო ლე ქალი ჩემზე ღონიერი უნდა იყოსო! მაშინ ერთი ჩარეკი ღონე მიემატა ამირანს. წავიდა და შეხვდენ ორნი ძმანი ჩინელნი — ბადრი და უსუფი. ესენი თუმცა ღონიერნი იყვნენ, მაგრამ ამირანთან ვერ მოვიდოდნენ. ამათ უთხრა ამირანმა: ან უნდა მეძმოთო და ან უნდა მეყმობოთო. იმათ უთხრეს: გეძმობითო. წავიდნენ ლე ერთ ციხეს მიაღვენ:

სამი დღე-ღამე უარეს, ვერ იპოვნეს კარი მისი,
 ამირანმა წიხლი ჩაჭკრა, იქ შეაღო კარი მისი,
 შიგ ერთი მკვდარი ესვენა, საწყალო და საბრალისი,
 თითებსა და თითებს შუა წიგნი უღვეს ქადაღდისი;
 ამირანმა წაიკითხა, შიგ ეწეა გვარი მისი:

„არც აგრე დაკარგული ვარ, ძმისწული ვარ უსუფისი,
 სანამ გოყავ, მტერი ვმუსრე, არ შევჭამე ჭავრი ვისი,
 მღვესა ბაუბაყს ვერ შევუბი, ჭავრი ჩამუვა მეტათ მისი,
 ვინც რომ ბაუბაყ დევს მომიკლავს, ჩემი ხმალი ალაღ მისი,
 ვინც რომ მიწას მიმბარებს, ჩემი რაშიც ალაღ მისი“.

ამირანმა ანდერძი აუსრულა, აიღო იმისთვის და წავიდა მდევთან. მდევი წინ შემოხვდა; ამირანმა უთხრა: მდევო, სად მიხვალო? დევმა უთხრა: ციხეში ერთი მძორი არის და უნდა შევჭამოვო.— შენ იმას ვინ შევაჭმევს, ჩემი მოკეთე არისო!

ამირან, მდევი შეიბნენ, მიწას გაჭქონდა კრიალი, ამირანმა მდევი დასცა, ადგილი შეხვდა ქვიანი, დასცა და ბეჭი მოსტყეს, დააწეებინა დრიალი.

მივიდნენ ერთ წყლის პირას და დასხდნენ. ერთ ბერი-კაცს ეშმაკი ვირათ ექცა, შეჯდა ბერი-კაცი ზ მიდიოდა.

ამირან და ჩინოველნი სანძივ ისხდნენ წყლის პირსა, ამირანი ხმაღსა ჯესდა, ჩინოველნი უწეობს პირსა, ერთი ვინმე ბერი-კაცი ტურფათ შაგოგებს ვირსა, წინ ამირანი გადუღვა, თავი მოუკვეთა ვირსა,

აიღო და კაბა მისცა, ექვს-შვიდ თუმნათ ისიც ღირსა. ჩივის, ტირის ბერი-კაცი: ჩემი ვირი მეტათ ღირსა. ძრეულ გაჯაკუნდა ამირან, პირადგანა ჭერიდა ტეტხლსა.

— აცა, ამირან, ნუ მამკლავ, მამაცო, მარდო ხლმირანო! წყალ გაღმა ქალსა გასწავლი, სხელათ კამარ ჭქვი ნო, წადი და გამოიყვანე, ამომავალი მზე არის, თან ღვინო გამოატანე, სანძივად შარბათი არის.

ამირანი წავიდა კამარის გამოსაყვანათ. კამარის მამა ხელმწიფე იყო და იმ დროს სანადიროთ წასულიყო, ქალი მარტოკა იყო შინ. მივიდნენ და ქალი მოიტაცეს. ქალმა უთხრა: რახან მე უნდა წამიყვანოთ, რაც ჭურჭელია პირქვე დაამხვე, თორე ხელმწიფეს ამბავს მიუტანენო. მამა შინ ყველა ჭურჭელი პირქვე დაამხვეს. ამირანმა, რაც ჭურჭელი იყო, სულ გადმოაბრუნა. ხელმწიფეს ამბავი მიუტანეს: კამარი მითაცესო. ხელმწიფემ მამაშინვე შაყარა ჯარი და გამოუდგა. ქალმა ნახა, რომ თავის მამის ჯარი მისდევს და უთხრა:

ამირან, გოლე, გოლეო, მუხლათ გაქებენ მალეო,
გასწი და უკან მოგდევენ, რმი იცინ ცხარეა!

— არც ვარ ჭადის ხეობი, მომინადირან ქართთა,
არც ვარ შინდურის კურდღელი, რამ დამიჭირან შწეკრითა;
მოვლენ და მე აქ დავხვდები ამ ჩემი გორდა ხმალითა...

ერთს ციხეს მიატანეს და შიგ შევიდნენ. მოვიდა
ჯარი და შემოერთა ციხეს გარშემო. უსუფს უთხრა
ამირანმა: ჩადი, ნახე, რამდენი ხმლის მოქნევა არისო. ერთი
ჩარეკის ტოლა დახოცა უსუფმა და მოკლეს. ამირანმა
უთხრა: ადე, ბადრი, რასა გძინავს! დვინო გისვამს, განა
ბანგი! უსუფის იარაღის ჟღერიალი აღარ მოდისო. ბადრიმ
უპასუხა ყვედრებით:

ჩვენც გვიუვარს ღამაში ქაღი,
რამ ვიგორებდეთ მკლავზედა!..
წავალ და მეც იქ მოგვკვდები
იმ ჩემი ძმის თავზედა.

ჩავიდა ბადრი, ნახევარი ჯარი გაწყვიტა და მოკ-
ლეს ბადრიც. დარჩა ამირანი. ჩამოვიდა, გაუსო
ხმალი და ეს ჯარი სულ გაწყვიტა. შეხვდა ხელ-
მწითფე; ხელმწითფეც მუხლებამდინ ფოლადში იჯდა; მოუ-
ხდა ამირანსა და ამირანი სცემდა თავში, მაგრამ რკინას
რას დააკლებდა? დიდ ხანს იომეს. ქალი მალლიდან უყუ-
რებდა და დაუძახა:

ამირან, დედაბრიშვილო,
კილო არ იცი რმისა!
მადლა რათა სცემ სპილოსს
ძარს დაუწიე რბილოსს,
შარაზე გაეფიხოს...

მერე მამამ დაუძახა:

დახედე ბოხსა კმარსა, ქმარი არჩია მამას!
რისთვის გაგზარდა დედა, რისთვის გეტყოდა ნანას?
— არც გაუზრდივარ დედასა, არცა მეტყოდა ნანას.

გამხვევდა ჩაღა-ბუღაში, მიმაგდის კარის ძირასა,
შიგნით დაიდგის აკვანი, გარედგან მეტყვის ნანასა.

მაშინ ამირანმა შემოჰკრა და ფეხები დააყრევინა. რა ამირანი მორჩა ომს, ერთ ჯვარედინ გზაზე ერთი პალო დაურჭო და სთქვა: ვინც ამას ამოაძრობს, ის უნდა გავიხადო ძმათო. ვინც გაივლიდა და ვერ აძრობდა, ხოცავდა. მერე თითონ უფალი გამოეცხდა თავისი ანგელოზით. მოდიან, ამირანი წინ გადაუდგა და უთხრა: მართალია, ზემ ნათლიას გვეხარ, მაგრამ ეს პალო უნდა ამოაძროვო.— მიუგო: აბა, ჯერ შენ ამოაძრე და მერე ჩვენ ამოვაძრობთო. ამირანმა უთხრა: ბატონი ბძანდებითო დაეწეოდა თუ არა, უნდა ამოეძრო, გადასწერა ჯვარი და ზედ დააბა, მიიტანა ერთი გორა და ზედ დადგა, საზრდოც შიგ აუჩინა. ამირანს გოშიები ჰყავს. ის გოშიები ლოკამენ, ლოკამენ ჯაჭვსა და როცა ძალიან გაწვრილდება ჯაჭვი, მაშინ დიდ ხუთშაბათობით მჭედლები უმძრახათ დაჰკრამენ ხოლმე კვერსა და ის ჯაჭვი იქა მთელდება. ის გორა, საცა ამირანი იმყოფება, შუალ წელიწადში ერთხელ იღება. ერთხელ ღია ყოფილიყო და ერთ გლეხ-კაცს გაველო იქითკენ, ამირანს დაენახა ეს კაცი და დაეძახა: კაცო, კაცო, აქ მოდიო! მივიდა ეს კაცი და ჰკითხა: რა გინდაო?— მოდი ერთი ეს ხმალი მომაწოდეო. მივიდა ეს კაცი, უნდოდა მიეწოდებინა, მაგრამ ვერ დასძრა. მერე ამირანმა უთხრა: წადი, ერთი ხელი ხმალს წაავლე და ერთ ხელში მე გამოგწევ და მოვათრევეო. წავლო ერთი ხელი ამ კაცმა ხმალსა, მეორე ხელში ამირანმა გამოსწია და ამ კაცმა დაიძახა: გავწყდი, გავწყდიო!.. მერე უთხრა ამირანმა: შენ წადი და თქვენებური ღვედი მაიტანეო; თუ რომ დაგინახოს ვინმემ, უკან არ მიიხედოვო. წავიდა ეს კაცი ოღ ღვედი წამა-

ილო. თავის ცოლმა დაინახა და დაუძახა: სად მივაქვს, კაცო, სად მივაქვსო? იმდენი უძახა, რომ უკან ძოახებდა და სანამ ის მიიტანდა ღვედსა, გორა დაიკეტა.

როსტომი

(მისივე)

ერთი როსტომ ფალავანი იყო, მას ვერავინ უძლეზდა თავის ქვეყანაში. ადგა და წავიდა სხვა ქვეყანაში. შეხვდა ერთი ოღუზი კაცი და უთხრა როსტომს: შენ ვინა ხარო?—მე როსტომ ფალავანი ვარო. ამ ოღუზმა კაცმა წაავლო ხელი როსტომსა და სამ საყენზე გადაგდო. როსტომი გაუცხარდა და ის გამოუდგა; როსტომი გაექცა. ერთს გუთნის დედას კალთაში პური ეყარა და სთესავდა, როსტომი მივიდა ზე შეხვებო: შენი ჭირიმე, დამძალე სადმე, ის კაცი მამდევს მოსაკლავათო. მეგუთნემ აიყვანა და კალთაში ჩაისვა. მოვიდა ოღუზი კაცი და უთხრა: კაცი გამამექცა, აქ მოვიდა და რა იქნაო? მეგუთნემ უთხრა: არ მინახამსო. როგორ არა, აქ მოვიდაო! მეგუთნემ უთხრა: გაბრუნდი, თორემ ამ გუთნეულს თავში დაგარტყამო! ის კაცი გაბრუნდა და წავიდა. მეგუთნემ ჩაიხვდა კალთაში ზე როსტომი აღარ იყო. —ვაიმე, ის კაცი ჩამიყლაპავსო! თურმე ერთი მოტეხილი კბილი ჰქონდა და იმ კბილში დარჩომილიყო და იქიდან დაუძახა: —არა, მამი, აქა ვარო. ჩაიყო ხელი და ამოიყვანა. ამოიყვანა და სთქვა: მადლობა ღმერთსა, კაცის სისხლით არ ვეზიარეო!.. მერე როსტომი შეხვებო ზე ჰკითხა: მამაშვილობას, მითხარი ეგ კბილი რისგან მოგტყდაო? მეგუთნემ უთხრა: თორმეტი ცხენოსანი ვიყავით გავარდნილი, ხალხს. ვცარცვავდით; ერთ მთის ძირას, საშინელმა სეტყვამ

და ქარმა მოგვასწრო, ერთ ადგილას ერთი გამხმარი კაცის თავი ეგდო, თორმეტი ცხენოსანი იმ თავში შევედით, მანამ გადიღებდა; როცა ცოტა გადიღო, ერთმა მეცხვარემ ცხვარი გამოუშვა; აუტყდა ერთი მგელი. ამ მეცხვარემ ხან კლდე მოგლიჯა, ხან ხე ესროლა, მაგრამ მგელი ვერ მოიშორა. მერე მოვიდა და სადაც ჩვენ ვიყავით კაცის თავში თორმეტი ცხენოსანი, ხელი დაავლო და ესროლა მგელს. აი, ეს კბილი მაშინ მომტყდა, ზოგს თავი გაუტყდა, ზოგს მკლავი მოსტყდა. თუ არა გჯერა, აგერ იმ მთასთან მიდი და ნახეო. როსტომმა მადლობა გადაუხა და წავიდა სანახავად. ნახა მართლა ერთი უშველებელი. სამი ღღე ღმერთს ევედრა როსტომი: ღმერთო, ეს გააცოცხლე და თვალებს ნუ მისცემო. უსმინა ღმერთმა და გააცოცხლა; აიმართა ერთი უშველებელი კაცი. როსტომი ამ საქმეს ჰკვირობდა. იმ კაცმა უთხრა: შენ როგორი ფალავანი ხარ, შენი ხმა ძირიდგან თავამდინ ძლივს მესმისო? როსტომმა უთხრა: ღვთის სახელს გაფიცებ, მითხარი: შენ უპატიურათ აქ რას აკეთებო? იმან უთხრა: შევცოდე უფალს და აქ იმიტომ ვგდივარო. მე გამოჩენილი ფალავანი ვიყავი, ქვეყანაზე რომ აღარავინ გადამირჩა, ჩემმა ღონემ ძალა დამატანა და უფალს ვუთხარი: მოდი შენ მაინც დამეჭიდე-მეთქი. უფალმა მითხრა: მე კი ნუ დამეჭიდები, წადი იმ მთას წიხლი წაჰკარი, იქიდგან ფალავანი გამოვა და ის დაგეჭიდებაო. მოველი ამ მთას წიხლი წავკარი, ნახევარი გვერდი შევანგრე და აქედგან ისეთი ჭიანჭველები გამოცვინდნენ და თავით ფეხამდინ გამომხრეს. ახლა არ ვიცი, რათ ჩამიდგა სული. როსტომი ამ საქმეს ძალიან ჰკვირობდა. როსტომი წამოვიდა და ის ისევ ძვლათ იქცა. თუმცა როსტომი ფალავანი იყო, მაგრამ იმის მნახველმა თავი დაანება ფალავანობას.

მკვებარა.

(მისივე)

ერთი კაცი ცოლს თავზე კვერცხს ადებდა, თოფს
ესროდა და კვერცხს გადმოაგდებდა ხოლმე ძირს. დე-
დაკაცს გული უსკდებოდა შიშისაგან და ქმარი კი იკვე-
ხოდა: ჩემისთანა ვაჟკაცი კიდევ იქნებაო? ქალმა იჩივლა
თავის დედასთან, რომ ჩემი ქმარი ესე მიშვრებაო და
ძალიან მეშინიაო. დედამ უთხრა: ერთიც რო დაიკვეხოვს,
შენ უთხარი: მჯობნზე მჯობნი არ დაილევია-თქო. როდესაც
იმ კაცმა თავზე კვერცხი დაუდო და თოფით გადმოაგდო,
მოჰყვა კვეხნას; ცოლმა უთხრა: რას იკვეხამ? მჯობნზე-
მჯობნი არ დაილევიაო. აქ კაცმა ერთ სოფელში გაიარა,
ნახა რომ ერთმა ქალმა წყალი აავსო და მიჰქონდა. — ერ-
თი წყალი დამალევინეო — უთხრა მკვებარამ. — აი, წყარო,
მიდი და დალიეო. — შენ დამალევინეო. — მე კოკას ვერ
დავანაკლულეო. — დამალევინე, თორემ კოკას გაგიტეხა-
მო! ქალმა ამ ბიჭს ფეხში ხელი წაავლო, კოკა და ბიჭი
ორივე აიკიდა და შინ აიტანა, ხელ-ფეხი შეუკრა და ისე
დააგდო. ამ ქალს მამამთილი მოუვიდა. ნახეს — კაცი შე-
კრული გდია. უთხრა: ვინ არის, შვილო, ეგაო? — მაგას
კოკა უნდა გაეტეხა ჩემთვის და იმისთვის შევკარიო.
მერე ის ბიჭი შეეხვეწა ბერი კაცს: სთხოვე — გამიშვასო.
ბერმა კაცმა უთხრა რძალს და გაათავისუფლეს ეს ბიჭი
და დაარიგეს: წადი და თავ-მდაბლათ მოიქეცი, თორემ
უარესი დღე დაგადგებაო. ეს ბიჭი წამოვიდა, თავის
ვაჟკაცობა დაავიწყდა და ამბობდა: ჩემი ცოლი მართლს
მეუბნებოდა, რომ მჯობნზე მჯობნი არ დაილევიაო.

სოვდაგარი

(მისივე)

იყო ერთი სოვდაგარი, ფრიად მდიდარი. მას ქაშთა ბრუნვამ სიმდიდრეხელიდგან გამოაცალა და გასაწყლდა. სთქვა: მე ვხედავ ჩემ საქმეს, რომ უკან დაბრუნდა ჩემი ცხოვრებაო. მან გააკეთა ხუთიოდე საბანე ფარჩა და წაიღო სხვა ქვეყანაში. შევიდა, ჩამოხტა ერთ ქარვა-სლაში და დაჯდა საბანეზე. იმ დროს შევიდა ერთი დედაკაცი, ამოიღო ერთი თვალი და უთხრა: მამაშვილობას, ამისი, რაც მერგება, ფარჩა მომეცი, ყმაწვილები ტიტველა მყავსო. სოვდაგარმა უყურა, უყურა და ნახა, რომ ძვირფასი იყო, აიღო და ერთი ცალი გადმოუგდო. დედაკაცმა უთხრა: შე დალოცვილო, რა მასხარათ მიგდებ? თუ მაძღვე, მომეცი, თუ არა და უკანვე წავალო. სოვდაგარმა მეორე ცალიც გადმოუგდო. დედაკაცმა უთხრა: სამასხარათ ხომ არ მოვსულვარო!.. სოვდაგარმა უთხრა: არა, დედავ, მე მასხარათ არ გიგდებ, რაც გერგება — გაძღვეო. დედაკაცს გაუხარდა, აჰკიდა მუშას და წააღებინა. ამ სოვდაგარმა ოცი წელიწადი გაატარა ამ ქვეყანაში და დიდ-ძალი ფული შეიძინა. ერთხელ თავის ქვეყნის კაცი მიდიოდა შინ და ამ სოვდაგარმა უთხრა: თუ შეიძლება, ერთ ამანათს გაგატან და ჩემ ცოლს მიეციო. — ბატონი ხარ, წავიღებო. შეუხვია თვალი და გაატანა. ამ კაცმა გახსნა ქაღალდი და ნახა ეს თვალი, რომ ძვირფასი რამ იყო; ერთი ათი თუმანი ჰქონდა, იმ ფულში ჩადვა, გახდა ოცი თუმანი; იფიქრა ამ კაცმა: მე აღარ მივცემ ამ თვალს სოვდაგარის ცოლსაო. ეს კაცი თუმც ქონში იდგა, ააშენა კოშკები. ამ სოვდაგარის ცოლს, რაც რამ ებადა, სულ დააგირავა და იმითი იც-

ხოვრა. როდესაც იდროვა ამ სოვდაგარმა, ადგა და თავის ქვეყანაში წავიდა. რაც საქონელი ჰქონდა, ქარავანს აჰკიდა და წამოიღო. იმისი ქარავანი ორ ვერსამდის მოდიოდა. როდესაც ქალაქში შევიდა, ერთი წვერი დაინახა ამ სოვდაგრის გოგომ და ქალბატონს უთხრა: ქალბატონო, ამისთანა აშენებული სოვდაგარი ჯერ არ მოსულაო. ქალბატონმა უთხრა: აბა წადი, ნახე, რომელ ქარვასლაში ჩამოხტებაო. წავიდა გოგო და ნახა. სამი-ოთხი ქარვასლა აამსო საქონლით ამ სოვდაგარმა. წამოვიდა გოგო და ამბავი მოუტანა თავის ქალბატონს. ქალბატონმა უთხრა: წადი ორი აბაზი სთხოვე, იქნება გვჩუქოს და ამალამ აღების ღამეა და იოლათ წავიდეთო. წავიდა გოგო, ვერ იცნობდა თავის ბატონს და უთხრა: შენი ღვთის გულისათვის ერთი ორი აბაზი გვაჩუქეო:— ჩემი ბატონი სოვდაგარი იყო და ოცი წელი წადია, წასული არისო; ამალამ აღების ღამე არის და შენ სადღეგრძელოთ გვაჩუქე რამეო. უყურა, უყურა სოვდაგარმა და იცნა, რომ თავის გოგო იყო და უთხრა: თუ ამალამ შენს ქალბატონთან დამაწვევენ, ერთ თუმანს მოგცემო. გოგომ უთხრა: ჩემი ქალბატონი მაგისთანა არ არისო. — მაშ წადი, დაიკარგეო! გამობრუნდა გოგო დაღონებული და მოვიდა სახლში. ქალბატონს უთხრა: არ მამცაო. ქალბატონმა მიუგო, კარგი, შეილო, ეს ერთი ბექედი დაგვრჩომია, წაიღე, როგორც იყოს, დააგირავე და ერთი პური იყიდეო, ერთიც სანთელიო და იოლათ წავიდეთო. გოგომ აბაზათ დააგირავა ბექედი და რაც უნდოდა, იყიდა. ახლა დაღამდა და როცა იდროვა სოვდაგარმა, ყოველისფერი ხორავი იყიდა, გაუძღვა მუშებს წინა და მიიტანა; კარი დაარახუნა. — ვინა ხარო, დაუძახეს. — მე ისა ვარ, წყლან რომ პირობა მომეცია. გოგო შევარდა

ტირილით და უთხრა: ქალბატონო, უყურე რა შარს ში-
დებსო, მე არა მითქომ რა და ტყუილათ მომიგონაო!.. იქი-
დგან დაუყვირა: რას ამბობ, ვილაცა მოთრეულხარო?! გა-
მოვიდა, ნახა რომ თავისი ქმარი იყო; გადევნივნენ ერ-
თმანეთს და ჰკოცნეს... მუშები გაისტუმრეს. კეთილი სუ-
ფრა მოიღეს და როდესაც შუა პურის ჭამაში შევიდნენ,
სოვდაგარმა მიიხედ-მოიხედა, სახლში აღარა იყო რა და
უთხრა თავის ცოლსა: რა გიქნია სახლის ავეჯიო? ცო-
ლმა მიუგო: რა გაგიშვია, რომ მექამნაო? რაც რამ მქონ-
დ სულ დავაგირავე და იმითი ვიცხოვრეო. სოვდაგარმა უთ-
ხრა: ჩვენის მეზობლის ხელით ერთი ამანათი გამოვგზავ-
ნე და მაშ არ მოიჭანაო?—ჩემთვის არაფერი მოუტა-
ნიაო, უთხრა ცოლმა.

ადგა სოვდაგარი და წავიდა იმ კაცთან. შევიდა სა-
ხლში და სამი სტუმარი დაუხვდა. სოვდაგარმა სალამი
მისცა და უთხრა: კაცო, ამანათს მგელიც შეინახამსო და
მე შენ ერთი ამანათი გამოგატანე და რატომ არ მივეცი
ჩემ ცოლსაო? იმ კაცმა უთხრა: რასა ბძანებთ? მაშინვე
მივეციო. გამობრუნდა სოვდაგარი და წამოვიდა. მეორე
დღეს საჩივლელათ წავიდნენ ხელმწიფესთან. ხელმწიფემ
ამათი საჩივარი ვერ გადასჭრა. ორშაბათი იყო — ყეინობა.
ერთი მეხბორე პატარა ბიჭი ყეინათ დაესოთ და გამე-
ლელ-გამომვლელისგან ფულს აგროვებდნენ. უბრძანა ყე-
ინმა: წადით, ის სოვდაგარი და ის ოთხი კაცი აქ მოი-
ყვანეთო, რომ საყეინო ფული გვაჩუქონო. დაიჭირეს ხუ-
თნივე და მიიყვანეს. — აბა, ვერა ხედავთ, მე დღეს ხელმწი-
ფე ვარ და ფულს ვაგროვებო, ჩქარა ამოიღეთო! სოვდა-
გარმა უთხრა: მე ჩემი დარდიც მეყოფაო. — მითხარ, რა და-
რდი გაქსო? სოვდაგარმა უნაზო, როგორც ყოფილიყო. ბი-
ჭმა უთხრა: მაგისი ნუ გედარდება, მე გიპოვნეო. დაუძახა

თავის კაცებს და უთხრა: ყველანი შორს დააყენე და ერთი მოწამე მოიყვანეო. მოიყვანეს მოწამე და ჰკითხეს: კაცო, შენ ნახე, რომ იმ კაცმა სოვდაგრის ცოლს ბექედის მისცაო? — დიახ, ვნახეო. — როგორი იყოვო? — წითელიო. — რამოტელა იქნებოდაო? — ერთი მუშტის ტოლაო. უბძანა: ბიჭო, წაიყვანე ეს ერთ ოთახში, შეაგდეთ ლე კლიტე დაადეთო. — დაწერე, ბიჭო, წითელი თვალი. ბექე უჭირამთ ლე ნახშირითა სწერამენ. — მოიყვანეთ მეორე მოწამეო. მიიყვანეს მეორე და ჰკითხეს: შენ ნახე, რომ იმ კაცმა სოვდაგრის ცოლს ბექედის მისცაო? — ვნახეო. — რანაირი იყოვო? — ლურჯიო. — რამოტელა იქნებოდაო? — ორი მუშტის ტოლაო. უბძანა დასწერე, ბიჭო, ლურჯი თვალი ორი მუშტის ტოლაო. — წაიყვანე და ესეც სხვა ოთახში შეაგდეთ და კლიტე დაადეთო. — მოიყვანეთ მესამე მოწამეო. მოიყვანეს მესამე და ჰკითხა: შენ ნახე, რომ სოვდაგრის ცოლს თვალი მისცაო? — ვნახეო, — როგორი იყოვო? — შავიო. — რამოტელა იქნებოდაო? — ერთი თავის ტოლაო. — წაიყვანეთ ლე ეგეც ცალკე ოთახში შეაგდეთ ლე კლიტე დაადეთო. — ახლა მომტანი მოიყვანეთო. ჰკითხა ყეინმა: შენ რომ სოვდაგარმა თვალი გამოგატანა თავის ცოლთან — მიეცი თუ არაო? — დიახ, მაშინვე მივეციო. — რამოტელა იყოვო? — ერთი ფრჩხილის ტოლაო. — რა ნაირი იყოვო? — თეთრიო. დაუბძანა სოვდაგარს და ჰკითხა: შენ რა ნაირი თვალი გამოატანეო? — თეთრი თვალი — ერთი ფრჩხილის ტოლაო. — წადით, გამოუშვით მოწამეებიო. წავიდნენ და გამოუშვეს. უთხრა: წაიკითხე პირველი მოწამისაო. წაიკითხა: „წითელი თვალი — ერთი მუშტის ტოლაო“. — წააქციეთ და ასი ჯოხი დაჰკარით მაგასო! წააქციეს და იმისი ყვირილის ხმა ორ ვერსზე მიდიოდა. — წაიკითხე მეორე მოწამისაო წაიკითხა: „ლურჯი თვალი — ერთი მუშტის ტოლაო“. — წააქ-

ციეს და ასი ჯოხი იმას მიარტყეს. — მესამის წაიკითხე.
„შევი თვალი ერთი თავის ტოლაო.“ წააქციეს და ისიც
კარგათ დაბეგვეს. ზერე უთხრა ყეინმა: მომტანიც წა-
აქციეთ და ორასი ჯოხი დაჰკარითო. შეეხვეწა მომტა-
ნი: ნუ დამარტყამთ და, აი, აქა მაქვსო. ამოიღო უბიდგან
ღმისცა. სოვდაგარს უთხრა: არც ეგ არისო? — ეს არისო —
უთხრა სოვდაგარმა. ამოიღო ფული, აჩუქა და მადლობა
გადაუხადა. ყეინმაც თავის ყეინობა გაათავა და მისწერა
ხელმწიფეს, ამათი სამართალი მე გადავჭერიო. მაშინვე
გაგზავნეს კაცები და მიიყვანეს ხელმწიფესთან ეს ბიჭი.
ჰკითხა ხელმწიფემ: მამაშენი სად არისო? ბიჭმა უთხრა:
მამაჩემი შარის თავზე ყანასა სთესამსო. — როგორ თუ
შარის თავზეო? — წასულ გზასა ხნამს, ვინმე გადაივლის ზე
შარი მოხდებო. მაშ, რადგან ეგეთი სამართალი გცოდ-
ნია, შენ უნდა ჩემ გვერდზე დაჯდე ზე ვინც მოჩივარი მო-
ვა, სამართალი უნდა მისცეო. მეხბორემ უთხრა: მე რა
ღირსი ვარ შენთან ჯდომისო? ხელმწიფემ უთხრა: თუ
არ დაჯდები — დაგახრჩობო. მეხბორემ უთხრა: კარგი,
დავჯდები, მხოლოდ ორივე თვალები უნდა დამთხაროვო.
— რათაო? — ჰკითხა ხელმწიფემ. — იმისთვის, რომ ორნი მო-
ვლენ საჩივლელათ, ერთი მდიდარი, მეორე საწყალი, ის
მდიდარი ერთ მუქა ოქროს მაჩვენებს და თვალები იმას
დახარბდება და ის საწყალი-კი დაიწვებო. აიღო ხელმ-
წიფემ და თვალები დასთხარა. ვინც მოვიდოდა, სამარ-
თალს მისცემდა ხოლმე. იესო ქრისტე დადიოდა ქვეყ-
ნათ; ერთხელ სთქვა: წავალ და ვსცდიო. წამოვიდა
ერთ სოფელში ჯორით, ერთ დედაკაცს ერთი ხბო ჰყავ-
და, გამოუდგა ჯორს ეს ხბო. იმ დედაკაცმა დაიჭირა ეს
ხბო დააბა, მაგრამ კიდევ გაწყვიტა თოკი და გამოუდგა
ჯორს. იესო ქრისტემ უთხრა: დედავ, ეს ხბო ჩემ ჯორს

დასდევს რამოდენა ხანიაო. დედაკაცმა უთხრა: რას ამბობ, კაცო, სამი წელიწადია ამ ხბოს ვზრდი, ჩემი ძროხის არისო!.. — არა, დედავ, ხბო ჩემი არისო. — მაშ ბრმა ხელმწიფესთან წავიდეთ საჩივლელათო. დედაკაცმა უთხრა: სამი წელიწადია ერთ ხბოს შვილივითა ვზრდი, ერთმა ვილაკამ გამოიარა ჯორით, ველარ მოვაშორე და ახლა ჩემობსო. — ტყუილს ამბობსო — ჯორიანმა უთხრა: რამდენი ხანია ჩემ ჯორს დასდევს და ახლა ეს დედაკაცი იჩემებსო და გთხოვთ ამისი სამართალი მოგვცეთო. ხელმწიფემ უთხრა: სამი დღე მომითმინეთ და სამ დღეს უკან გადავჭრიო. — მე სამ დღესად გელოდო, მეჩქარება, უნდა წავიდეო. ბრმამ უთხრა: ზღვიდან თევზები გამოსულან, ყანა სულ მოუძოვიათ და იმათი სამართალი უნდა გადავჭრაო. ჯორის პატრონმა უთხრა: როგორ შეიძლება წყლიდან თევზის გამოსვლა?! — მაშ ეგეც ხომ იცი, ჯორიდან ხბო ვის გაუგონიაო? მაგ საწყალი დედაკაცის არის, აიღე და მიეციო. მაშინ ბრმა დალოცა იესო ქრისტემ და თვალებიც აუხილა. თითონ წავიდა. ის ხელმწიფე გარდაიცვალა და ხელმწიფობა იმ ბრმას დარჩა.

პირ-მყრალა

(მისივე)

ერთი ძალიან მაგინებელი კაცი იყო ღ „პირ-მყრალას“ ეძახოდნენ. ყველას ეჯავრებოდა ეს კაცი. სთქვა: რადგან ყველას ვეჯავრები, წავალ მონასტერში და ბერებს ვემსახურებო. მივიდა ბერებთან და უთხრა: თქვენი არა მინდა-რა, პური მაჭამეთ და თქვენ გემსახურებითო. ბერებმა მიიღეს ეს კაცი და იმსახურეს რამდენიმე თვე. ამ ბერების ჩვეულება იყო, რომ ზაფხულში

წავიდოდნენ ზ სოფელ-სოფელ პურს აგროვებდნენ, აპკიდებდნენ ტომრებს, ორი ბერი წინ მიუძღოდა ზ ეს კაცი უკან მისდევდათ აკიდებული. მივიდნენ ერთ სოფელში, გამოვიდა ერთი ქალი და ხელი დაუქნია: დადექითო. ბერები დადგნენ. ამათ ეგონათ: სადილს გვაქმევენო. ერთი საათი ელოდნენ და მერე გამოვიდა ქალი და უთხრა: ახლა წადითო. უყურა ამ მაგინებელმა და უთხრა: ან ჩვენი დაყენება რა იყო და ან წასვლა რა არისო? იმ ქალმა უთხრა: ჩემმა დედამთილმა დამარიგა: მაღალ ქუდიანი კაცი რომ ნახო, კრუხი დასვიო და ქოჩორა წიწილებს გამოსჩეკავსო; ეხლა მე კრუხი დავსვი და იმიტომ დაგაყენეთო. იმ კაცმა ჰკითხა: სად არის შენი დედამთილიო? —საიქიოს არისო. —საიქიოს ის აძაღლდეს და სააქაოს შენაო!.. ბერებმა უყურეს და გაიცინეს. ჰკითხეს: ყოველთვის ეგრე სიმართლით გიგინებიაო? — ესრე მიგინებიაო. — მაშ შენ ცხონებული ყოფილხარო. აღდგნენ და წავიდნენ.

